הוצאת האור.

קבץ ספורים

לבני הנעורים.

מאת

ה. ד. נומברג.

ורשה – תרס"ה.

הוצאת „האור".

קֹבץ ספורים

לבני הנעורים.

מאת

ה. ד. נומברג.

ווארשא. תרס"ה.
בדפוס ש. ב. לנדא, נאלעווקי 38.

СБОРНИКЪ РАЗСКАЗОВЪ

для юношества.

Составилъ Г. Б. НОМБЕРГЪ.

ВАРШАВА, 1904.
Типографія Ш. Б. ЛАНДЕ Налевки № 38.

Дозволено Цензурою
Варшава 30 Іюня 1904 г.

מאת המחבר

האגדות והציורים המונחים בזה לפני הקורא בקבץ מיוחד, נכתבו ונדפסו בזמנים ובעתונים שונים. מהם שכתבתי עברית ומהם שכתבתי יהודית, ורק עתה, בהמצא לי מו"ל, תרגמתים עברית.

למי נועד הקבץ הקטן הזה? — קשה לי לענות תשובה ברורה על השאלה הזאת, אם לגדולים — הנה נמצאות בקבצי אגדות כאלה, שנכתבו במכוון בשביל ילדים, ושכל עקרם לא באו אלא לתת להם קריאה נעימה ומעוררת את הפנטזיה; ואם לקטנים — הנה ישנם ציורים כאלה, שלא נועדו בשום אופן לילדים, לא לפי צורתם וסגנונם ולא לפי תכנם הפסיכולוגי והרוח הפסימי, הכרוך בהכרח בעקב כל ציור פסיכולוגי. ואם בכל זאת אספתי את הדברים השונים האלה לאספה אחת, עשיתי זאת מפני שנדמה לי, כי בכל הדברים המונחים בזה לפני הקורא יש טון יסוד, אחד: לא אמר, ילדותי, אבל רגש של געגועים לילדות. מצאתי איפוא לאפשר — אם לא ביחס אל הקוראים הנה ביחס אל הכותב — להשתמש במקרה המוצלח, בהמצא לי מו"ל, ולהוציא את האגדות והציורים האלה בקבץ מיוחד.

ווארשא בחדש חשון תרס"ה

תֹּכֶן:

חַוָּה הַיָּפָה.

(אגדה*)

[מקדש לל. כהן].

איש אחד היה בארץ ושמו יצחק. ויהי לאיש ההוא עשר ונכסים רבים, אך אשתו היתה עקרה ולא ילדה לו עשר שנים.

ויתעצב האיש אל לבו מאד, ויאמר: „הנה בן אין לי, אשר יירש את נחלתי ואשר יזכיר את שמי, והיה במותי, ואבד שמי וזכרי מן הארץ". כה דבר האיש אל לבו תמיד, וימאֵן להתענג על רוב הונו ויאכל אך לחם וישתה אך מים, כי אמר: „מה בצע כי אמלא את נפשי, ואנכי הולך ערירי?"

ויהי היום והאיש ישב בביתו, על יד השלחן, וישען בראשו על ידו, והוא מלא יגון ועצב. והשמש באה, וצללי הליל באו החדרה ויגרשו מעט מעט את האור משם, וילך החדר הלוך וחשוך, הלוך והשוך, עד כי חשך כלו, ותהי עלטה שחורה מסביב לאיש.

והאיש יושב בעינים פקוחות ומסתכל בחשכה הגדולה אשר סביבו, ולא חפץ להעלות נר בחדר, כי כבד עליו משא יגונו, והוא אומר בלבו: „למה זה אדליק נר, ועולמי ח ש ך בעדי!"

והוא יושב ומסתכל —, והנה החשכה אשר סביבו הולכת חלוך ואור, הלוך ואור, עד היות מראֶהָ כמראֵה ענן צח, בהיות השמש על פני השמים, ובענן נגלה מראה פני איש שיבה, בעל זקן לבן, והוא עטוף לבנים כלו, וקומתו ישרה כקומת הארז.

*) על פי אגדה אשר בפי העם.

והזקן פתח את פיו ויאמר: אליהו הנביא אנכי! הנה שמעתי את אשר הגה לבך, לאמר: הלא את כל הוני נתתי, בעבור יהיה לי בן או בת. ועתה שלחני ה׳ לבשר לך: הנה אשתך הרה וילדה בת. אך בהוָלדה ילך הונך הלוך וחסור, הלוך וּמָעוט. בהגמל הילדה יאבד חצי הונך, ובהיות הילדה לעלמה לא ישאר מכל הונך מחוט ועד שרוך נעל, ואתה בעבודת כפיך תחיה. ועתה אם באמת ובתמים אתה חפץ לתת את הונך, למען יהיה לך בן או בת, אמור מלה, ואת בקשתך ימלא ה׳ אלהים.

ובטרם עוד כלח אליהו הנביא לדבר, וכבר רחשו שפתי האיש: „כן, כן!" לאמר: חפץ אנכי.

ואליהו הנביא נעלה מעליו.

לתקופת השנה ילדה אשת יצחק בת, ויקראו שמה חוה. ותגמל הילדה, ותהי חוה יפת תאר ויפת מראה עד מאד, ותמצא חן בעיני כל רואיה, ויקראו לה: „חוה היפהפיה", כי לא ראו עוד כמוה עלמה יפה בכל הארץ. ויאהבו יצחק ואשתו את בתם, את חוה, ויתגאו בה, ותהי הילדה שעשועיהם כל הימים, ולא ידעו ולא שמו לב להונם, אשר הלך הלוך וחסור, הלוך ומעוט מיום אל יום.

כי ישוב ישב האיש בביתו, וישתעשע בבתו, וינשקה על מצחה, וינשקה על לחייה ועל עיניה ויחלק את שערותיה, ולא יכול לשבוע את יפי העלמה, בתו, — ואת מסחרו ואת קנינו שכח האיש.

והאשה, אשת יצחק, אהבה גם היא את חוה בתה, ותעזוב את עבודת הבית ואת כל אשר לה בידי שפחתה, והיא לא ידעה דבר, בלתי לחבק ולנשק את בתה ולשאל יומם ולילה לשלומה ולהכין לה בגדים מבגדים שונים.

והיה כבוא איש אל בית יצחק לקנות ממנו מן העצים אשר ביערו, ושאל: „מה מחיר העצים?" וענה יצחק ואמר:

— טוב, טוב! בהיות האביב תסע חוה בתי היערה: שם הרוח צח מאד.

כי לא שמע יצחק ולא הבין דבר, ולא עלה על לבו כי ידבר איש אתו דבר על אודות עצים אשר ביער או על אודות דבר אחר,

זולתי על אודות הוה בתו, היפה בבנות.

והיה כי שנה ושלש האיש את שאלתו על אודות מחיר העצים, ורגז יצחק על האיש, אשר לא יבין ולא ידע, מה יפה היא בתו ומה נחמדה היא, וענהו בבוז:

— גם הרוח אתה, אדוני! וכל עסק לא יהיה לי עמך!

וגם האשה, אשת יצחק, שכחה את הליכות ביתה ותזכר אך את בתה. בבוא אליה השפחה ושאלה: „האקנה את האוזים ליום השבת?" והשיבה האשה לאמר:

— חוה בתי תלך היום הגנה; ואַתּ צאי נא וראי, הטהורים פני השמים, ואם לא יהיה גשם בעוד שעה?

וחוה היתה עלמה יפה וחכמה, ואת אמה ואת אביה אהבה עד למאד.

והאיש ואשתו ישבו בביתם וישתעשעו וישיחו וידברו אך בבתם היפה, וכל תנועת יד חוה וכל הגה אשר יצא מפיה, היה להם ענין לענות בו.

ובדברם כה יומם ולילה אך על ארותיה, החלו להתוכח על תֹאר פניה: למי היא דומה. כי הוכח הוכיח אביה, כי קלסתר פני חוה הוא כקלסתר פניו, כי גם תנועות ידיה, הִלוכה ודבורה דומים לתנועות ידיו, להלוכו ולדבורו; אך אמה הוכיחה גם היא באותות, כי פני חוה דומים לפניה היא, ותנועות ידי חוה להנועותיה היא — וכה דברו ויתוכחו עד שבאו לידי ריב.

וחוה שמעה, כי אביה ואמה מריבים על ארותיה, ולא יכלה להבין, מדוע זה ולמה יריבו ביניהם — והיא הלא אוהבת אותם גם שניהם. „הוי, מה אוהבת אנכי אותם, את אבי הטוב ואת אמי הטובה!" אמרה בלבה.

ותחבק חוה את אביה ואת אמה ותנשק להם ואמרה: „מה אוהבת אנכי אתכם, הורי הטובים!"

— טוב, טוב, בתי! אמר יצחק: אבל הגידי נא, בתי, את מי אַתּ אוהבת יותר, אותי, את אביך, או את אמך?

הוא עוד טרם כלה את שאלתו ואשתו הפסיקה דבריו:

— הלא אותי, את אמך, אַתּ אוהבת יותר, בתי הטובה!

— הלא אותי! — לא נתן יצחק לאשתו לכלות דבריה.

וחוה נצבה דומם ותחשב מחשבות, ותען ותאמר:

— גם את אבי גם את אמי אני אוהבת יותר! את שניכם אני אוהבת יותר! הוי, מה אוהבת אנכי אתכם, הורי הטובים!

— אותי — יותר! הלא, בתי? — אמר האב.

— אותי, אותי, את אמך — יותר, הלא, בתי?! — לא נתנה לו האֵם לכלות את דבריו.

וחוה עמדה עצובה ותבט בעיניה הבהירות והתמות על הוריה, ולבבה הקטן נתמלא רחמים עליהם — גם על אביה גם על אמה.

ופתאֹם — ותבך בכי גדול.

ויבהלו יצחק ואשתו מאד, וימהרו אליה וימחו דמעותיה וישקוה וישכיבוה על מטתה למען תנוח.

וחוה עצמה את עיניה, כי בושה להביט בפני הוריה, ואביה ואמה יושבים על ידה ומביטים בפניה, והם מדמים, כי ישנה חוה את שנתה.

— מצחה דומה למצחי, הביטי! — אמר יצחק אל אשתו בלאט, לבלי העיר את חוה משנתה.

— לא־אמת! — ענתה האשה גם היא בלאט — מצחה דומה למצחי; הבט פה אל רקתה! — ותגע באצבעה אל רקת חוה.

— שקר אַתּ מדברת!

— אתה מדבר שקר!

— אתּ מעירה את חוה משנתה!

— בגללך בכתה חוה היום!

— בגללך! הכל בגללך!

— הס!

— דומי!

וחוה שמעה ותוסף לעצום עיניה, לבלי תראינה דמעותיה, ובָכֹה תבכה חוה ואמרה בלבה: כן, עלמה רעה אנכי, כי בגללי יריבו הורי: בשלי כל הצרה הזאת!

ותישן ותרא בחלומה והנה אביה ואמה עומדים לפני המראה

ומריבים ומתוַכּחים בכעס: אל מי דומה חוה ביפיה? ואביה ואמה אחזו בה ויקריבוה אל המראָה, למען יֵרָאו פני שלשתם כאחד. ולא יכלה חוה לשמוע עוד את דברי הריב, ותברח ותבא — אל המראה פנימה, והנה איש שיבה עומד שם, ובשתי ידיו שני בקבוקים מלאים מים, ויקרב אליה האיש וינשק לה ויאמר:

— אליהו הנביא אנכי, בתי! ואַתּ אַל נא תפחדי ואל תיראי דבר! הנה שמעתי את קול תחנוניך, את אשר מאַסתּ ביפיך, אשר הפריע את שלום הוריך, ועתה הא לך הבקבוקים האלה, והיה כאשר תרחצי את פניך ממי הבקבוק הראשון וסר יפיך והיית רעת המראה, אשר אין כמוה בכל הארץ, וכאשר תרחצי את פניך ממי הבקבוק השני ישוב יפיך אליך והיית יפת תאר אשר אין כמוה בכל הארץ, ועתה אם באמת ובתמים אַתּ חפצה כי יהיה שלום בין הוריך — קחי את הבקבוקים ועשי כחכמתך.

ויהי בבקר ותפקח חוה את עיניה ותאמר בלבה: „אך חלום חלמתי", ותקם מן המטה, ויהי בשומה את ידה אל תחת הכר אשר למראשותיה והנה — שני בקבוקים שם. ותמהר ותקחם ותצפנם בכיס בגדה ותצא החוצה לטייל.

והיא עוברת ברחוב ושומעת בדבר איש איש אל רעהו כדברים האלה:

— הנה זאת היא בת יצחק, אשר היה איש עשיר ובעל נכסים רבים, אך מיום שנולדה לו בתו זו, עזב את מסחרו וקנינו, והוא משתעשע אך בבתו היפה, עוד מעט והיה יצחק לעני.

ותתעצב חוה אל לבה, בשמעה כי בְשֶלָּה באה רעה גדולה על הוריה, ותקח את הבקבוק הראשון ותפתחהו ותרחץ ממימיו את פניה, והנה סר יפיה ותהי רעת המראה.

היא באה הביתה, והוריה לא הכירוה, אך את קולה הכירו ויתפלאו, ויבכו מאד, ויאמרו:

— אין זאת כי אם קסם קסמו לבתנו היפה! כי קנאו בה רואיה וישכרו מכשף, להעביר בקסמיו את יפי פניה ממנה.

ויהי היום וַיֻגַד ליצחק, כי בארץ אשר מעבר לנהר גַנְגֵס אשר בהודו יש מכשף אחד זקן, והוא גדול מכל המכשפים וקוסמי הקסמים אשר על פני כל האדם, וכל אשר ידבר בוא יבוא.

אז אמר יצחק למכור את כל אשר לו בכסף, והיה לו להוצאת הדרך הרחוקה, עד מעבר לנהר גַּנְגֵּס. וימכור יצחק את כל רכושו, וישלם את חובותיו, והנה לא נשארה בידו אף פרוטה אחת מכל אשר היה לו.

ויבכו יצחק ואשתו בכי גדול מאד, ותבך גם חוה, אשר ידעה כי בשלה באה כל הצרה הזאת; אך את סודה לא הגידה לאיש, כי אמרה בלבה: טוב כי יהיו הורי עניים, מאשר תהיה מריבה ביניהם יומם ולילה על אדותי.

כי לִמד יצחק את בתו קרֹא בספרי הנביאים, ובספר משלי שלמה, החכם מכל האדם, קראה חוה כדברים האלה:

טוֹב פַּת חֲרֵבָה וְשַׁלְוָה בָהּ מִבַּיִת מָלֵא זִבְחֵי רִיב.

ויהי יצחק לעני, וימכור את כל כלי הבית בלחם, אשר הוא ואשתו ובתו אוכלים — ולא נשאר מכל כלי הבית מאומה.

וימכור יצחק גם את בגדיו היפים, וימכור גם את הכרים ואת הכסתות, ויקן לו גרזן ויהי לחוטב עצים.

ותרא חוה כי היתה למשא על הוריה, כי מעט הכסף אשר יביא אביה יום יום הביתה אינו מספיק לפרנס שלש נפשות, ותאמר חוה אל לבה: „אויה לי! כי בשבילי עמל אבי ועובד עבודה רבה, ובשבילי הוא יגע יותר מכפי כחותיו.

ותבך חוה בכי גדול ותתפלל לאלהים, כי יקח את נפשה, כי טוב לה מותה מחייה.

ויהי אחר התפללה אל אלהים, נרדמה על הרצפה הקשה (כי גם כר וכסת, גם תבן לא היו עוד בבית יצחק). ויבוא אליה אליהו הנביא בחלום ויאמר לה:

— שמע אלהים את קול תחנוניך, בתי! ועתה לכי לך מבית אביך ומעיר מולדתך, ואת הבקבוקים, אשר נתתי לך, תקחי בידיך והלכת ובאת הכפרה אל אהלי האכרים, ובקשת לך שם עבודה, כי טובי־לב הם האכרים, העובדים אדמתם.

ותקם הנערה עוד בלילה ההוא מן הרצפה, ותגש חרש אל אביה ואל אמה, אשר ישנו שנתם, ותנשק את פניהם בלאט־בלאט, לבל תעירם משנתם, ותעזב את בית הוריה.

ויהי בדרך ותקח את הבקבוק הראשון ותרחץ ממימיו את

פניה — ותהי חוה יפת תאר ויפת מראה, אשר אין כמוה בכל הארץ.

ותלך ותבוא הכפרה לפנות בקר.

והשמש טרם יצאה על הארץ, אך בפאת מזרח כבר נראה אדם קל, כאֹדם העולה על לחיי עלמה תמה, באמור לה איש כי יפה היא. ומפאת המזרח עד חצי השמים השתפך לֹובן קל, וילכו הכוכבים הלוך וכָבה איש אחר אחיו, ופני הלבנה חורו מרגע לרגע; ורוח צח וקל נשב בדרך, אשר חוה הולכת עליה, וישתעשע הרוח בשערות חוה ויפזרן לכל עבר... וחוה הלכה עצובה ודוממה ולא יכלה לגרע עין מן המראה, אשר נגלה אליה בפאת מזרח.

כי הנה האדם, אשר כסה את השמים, הלך הלוך וגבור ויתפשט לאֹרך ולרוחב השמים; והאודם — אודם צח וקל הוא, אשר בהביטך אליו נפשך מרגשת, כי לא אודם איש אוכלה היא, כי אם אודם הנעורים — נעורי יום חדש, אשר נולד על פני הארמה.

ותצא השמש!

ועל אחד העצים, אשר על הדרך, קרא הדרור שלום לשמש.

— ציף־ציף־ציף! ציף־ציף־ציף...

לאמר: צפרא טבא לך, השמש!

ובאויר מסביב נשמע זמזום הברואים הקטנים המרחפים אנה ואנה, אשר קמו גם הם משנתם, וישירו לשמש שירת הבקר.

זמ־זמ־זם, זמ־זמ־זם...

לאמר: צפרא טבא לך, השמש! הנה קמנו לשיר לך שירת הבקר.

ורוח חדשה באה בלב חוה, ותשכח את עֲנותה, וימלא לבבה תקוה, ותמלאנה עיניה אור וחיים, ותלך גם היא הלך ושורר:

— צפרא טבא לך, השמש! צפרא טבא לך ולאבותי ולכל האנשים הטובים אשר על פני הארץ!

ותעבר חוה על יד נחל המים, וַתֵּרא את פניה היפים במים ותשמח; ותבט אל העצים אשר מסביב — ותשמח; ותבט אל השמש, אשר עלתה על פני השמים — ותשמח; ואל כל אשר מסביב הביטה, ותשמח מאד.

והשמש ראתה את פני חוה, ותשחק גם השמש ותאמר בלבה:

— אמנם לא ראיתי עוד כמוה נערה יפה ורבת־חן על פני האדמה; אמנם הטיבותי אשר עליתי להאיר על פני האדמה לבני האדם ולבנות האדם, אשר כה רב יפים.

וחוה באה הכפרה ותמצא חן בעיני האכרים, העובדים את אדמתם, ויאהבוה כל רואיה, ויתנו לה עדר צאן לרעות — ותהי חוה לרועָה.

וישמעו בני האכרים, אשר מסביב, על אדות חוה הרועָה ויפיה, ויבואו אליה וידברו על לבה, כי חפֹץ חפץ כל אחד לקחת אותה לו לאשה.

וחוה שמעה דומם את דבריהם; וכדברם והיא מחשה, עיניה נטויות לארץ, והיא מעבירה את ידה הקטנה על ראש כבש צעיר מעדרה.

ותען חוה (ועיניה מביטות לארץ, כי בושה מאד מאד) ותאמר:

— שירה אחת אנכי יודעת; והשירה שואלת שאלה, והיה אם תשיב על השאלה הזאת תשובה נכונה, ואהי לך... לאשה.

ויאמר הנער:

— שירי שירתך, חוה הרועה, היפה בבנות!

ותשר חוה:

עֶלֶם, עֶלֶם, שִׁמְעָה לִי,
אַךְ אֱמֶת הַגֶּד נָא לִי;
אִם לִבִּי לָקַח לִבְּךָ,
אִם יָפְיִי חָמְדָה נַפְשֶׁךָ?

ויען העלם ויאמר:

— חי נפשי, היפה בבנות, כי אך לבך הטוב והתמים לקח

את לבי; ולו גם היית רעת־המראה, גם אז בחרתי בך, אך בך, כי טובת לב אַתְּ מאֵין כמוך — חוה הרועה, היפה בבנות!

ותאמר חוה: השבעה לי.

וישבע העלם בכל קדש.

ותאמר חוה אל העלם לאמר:

— לך עתה, ובאת מחר בבקר, והיה אם תחפץ בי, והייתי לך ל—

— לאשה! — מִלא הנער את דברי חוה, אשר בושה לבטא בקול רם את המלה „אשה".

וילך לו הנער שמח וטוב לב.

ויהי בערב ותקח חוה את הבקבוק הראשון ותרחץ במימיו את פניה. וַיָסר יפיה ממנה, ותהי רעת המראה.

ויהי בבקר וישכם העלם ויבוא השדה לעת צאת הצאן — ויבקש את חוה ולא מְצָאָהּ, כי לא הכירה.

וחוה ראתה את העלם מרחוק ותקרא בשמו ותאמר אליו:

— הנני! אני היא — חוה, אשר אהבת אתמול, התחפוץ בי גם היום? קום וקח אותי לך ל—

ויכר העלם את קול חוה, ויבהל מאד ויאמר אל לבו: אין זאת כי אם שכור הייתי אתמול, כי איך זה בחרתי לי לאשה נערה כעורה כזו? ויען ויאמר אל חוה:

— סלחי נא, רועה, כי שכור הייתי אתמול ודברתי דברים אשר לא כן. הלא תדעי, כי עשיר אנכי, ואך נערה יפה תהיה לי לאשה.

ותצחק חוה בלבה, ולעלם לא הגידה דבר. וילך לו העלם לדרכו, ותקח חוה את הבקבוק השני ותרחץ במימיו את פניה ותהי יפת תאר ויפת מראה, אשר אין כמוה בכל הארץ — ואת צאנה שמרה, ותהי חוה רועה טובה האוהבת מאד את עדרה, את כבשיה ואת עזיה.

ויהי היום ויעבר מלך גדול בארץ ההיא, הוא וכל חילו עמו. ויהי בדרך ויצמא המלך למים ויעזב את מחנהו, ויקרב אל הנחל. והוה משקה אז את עדרה, וירא המלך את חוה ויחמוד את יפיה ויקרב אליה ויאמר לה:

— מי אַתּ, היפה בבנות?
ותען חוה ותאמר למלך:
— רועה אנכי ושמי חוה; ומי אתה?
ויען המלך ויאמר לחוה:
— אנכי נמרד המלך הגדול הרודה בעמים רבים — ואותך, חוה הרועה היפה בבנות, אקח לי לאשה, כי יפה אַתּ מאד.
ותבך חוה מאד, וינחמה המלך וידבר על לבה ויאמר:
— אַל תיראי ואל תפחדי! קומי ולכי עמי ואביאֵך אל חצר מלכותי, כי נשאת חן וחסד לפני! והיה בבואך אל חצרי, אַל תאמרי, כי רועה אַתּ (כי חק הוא למלך לבל יקח לו אשה בלתי אם מבנות הנסיכים), ואמרת כי בת נסיך הודו אָתּ.
ותבך חוה מרה, ותאמר אל המלך:
— אדוני המלך! הלא אינני בת נסיך הודו, ואבי אמר כי תמיד, כי אסור לשקר.
ויען המלך ויאמר:
— את אשר צִוֵּית — אותו תעשי; ועתה קומי ובואי עמי.
ויביאו את חוה אל עיר הבירה. ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו, לחוג את יום חתֻנתו עם הנסיכה חוה.
ויהי בהיות המשתה, ותאמר חוה אל הנערות המשרתות אותה:
— אלכה נא ואבואה אל חדרי לנוח כמעט רגע ואשובה.
ותבא החדרה ותרחץ את פניה במי הבקבוק הראשון, ותהי רעת המראה. ותצא ותבוא אל האולם, ששם המלך והשרים הגדולים יושבים, ויביטו אליה כל האנשים אשר היו שם ולא הכירוה, וישתוממו מאד ויאמרו בלבם: „איך זה באה הנערה רעת-המראה הזאת אל היכל המלך?"
וחוה יצאה בלאט מהיכל המלך, ואיש לא הכירה, ותלך לה אל הכפר ותָּשָׁב לרעות את צאנה.
והמלך נעצב אל לבו, כי התחמקה המלכה מהיכל מלכותו ותעלם ועקבותיה לא נודעו, ויתן פקודה לכל השרים והפקידים, אשר בכל מדינות מלכותו, לאמר: „בַּקשו בכל מדינות מלכותי וּמְצאוּ לי את חוה הרועה היפה בבנות". ויענו הפקידים למלך

בכתביהם לאמר: „לא ידענו ולא שמענו דבר על אדות חוה הרועה, היפה בבנות.

והשר הממונה על הגליל, ששם רָעֲתָה חוה את צאנה, ענה בכתבו לאמר: „אמנם יש פה רועה ששמה חוה, אך היא כעורה מאד מאד, ולמלך אין שוה להביאה אל חצר מלכותו".

כי מן היום, אשר יצאה חוה מבית המלך, לא רחצה את פניה במי הבקבוק השני, ותהי רעת המראה ואיש לא הכירה.

והמלך חלה מרוב כעסו ורגזו וימת.

ויהי במות המלך ותשב חוה ותהי יפת המראה.

ויצחק בקש את בתו ימים רבים ולא מצאה, ויבך ימים רבים ושנים רבות. — אז החל לעסוק במסחר, ויברכהו ד' וילך הלוך וגדול, ויהי לו עשר ונכסים רבים מאשר היו לו לפני היותו חוטב עצים.

ויהי היום וילך יצחק בדרך לרגל מסחרו ויתנפלו עליו שודדים, ויברח יצחק מפניהם ויבוא היערה וילן שם.

ויבוא אליו אליהו הנביא בחלום הלילה ויאמר לו:

— בתך, אשר אבדה לך, חיה, והיא קרובה אליך. וקמת בבקר ויצאת מן היער מפאת מזרח, — שם תמצאנה.

ויקם האיש בבקר וישם פניו קדימה וילך ויבוא אל האחו, ששם רעתה חוה בעת ההיא את צאנה, ויכירה, ויפל על צוארה ויבך מרוב שמחה, ותפול חוה על צוארי אביה ותבך גם היא, — וישב אתה אביה חדש ימים.

ונער אחד בא אל חוה, ויחפץ לקחת אותה לו לאשה, ותעש לו חוה כאשר עשתה לכל הנערים: כי היתה בין לילה לרעת המראה. אך הנער ההוא היה ישר־לב מאד, וגם אחרי ראותו בבקר את פני חוה הרעים, לא השיב דברו אחור; וימצא הנער חן בעיני חוה, ותהי לו לאשה, ויהיו מאֻשרים ושלֵוים ויאריכו ימים על פני האדמה.

אִישׁ הַשֶּׁלֶג.

(פנטסיה).

הָיה היה ליל חרף קר ובהיר על פני הארץ. כוכבים רבים מאד היו בשמים, והכוכבים נוצצו והבריקו כעיני נער שובב; ולבנה אך אחת היתה בשמים, אך חמה ומלאה היתה הלבנה ולאִטה התנהלה ובדומיה ובנחת; ועִגול זך ובהיר עשו לה השמים סביבה, והכוכבים צוו לאמר: הנה מרחב השמים לפניכם, פוחזים, אך אל העגול פנימה לא תבואו, כי שם הלבנה.

„כי שם הלבנה, כי שם הלבנה! — הס, הס, הסו!" — התלחשו ביניהם הכוכבים ויקרצו עין איש אל אחיו.

ועל פני הארץ שכב השלג, שלג לבן מאד, שקפא והתנוצץ גם הוא; אור ירקרק צח מלא את האויר, והכל מסביב היה לבן, חדש ומלא־ברק, ככלי הכסף בליל התקדש חג הפסח לבני ישראל.

וחבר נערים יצאו אל הככר מאחורי בית המדרש, ששם לא הועם טהר השלג ברגלי עוברים ושבים, שם נראים השמים הגדולים והרחבים מכל עבריהם, והנערים עליזים וצוהלים; אֵד גדול עולה מפיהם ומנחיריהם, והם קוראים איש אל אחיו בקול רם.

— איש־שלג! איש־שלג! הבה נעשה איש־שלג!

וידברו — ויעשו:

כרגע פשטו על פני הככר. איש איש לקח בידו מלא הקומץ שלג ויקשהו באֶגרופו, ויהי לכדור קטן, ואת הכדור הניח לארץ ויגלגלנו הלוך וגלגל, הלוך וגלגל; וקומת הנער כפופה לארץ, שתי ידיו אוחזות בכדור, והכדור יגדל ויגדל, והעבודה תכבד ותכבד, והאד העולה מפי הנער ירב וירב... והיה המביט על הככר, על הנערים הכפופים ואֵדם מרחוק, ואמר בלבו:

מכונות־קיטור קטנות עובדות שם עבודה.

והכדורים יאָספו אל מקום אחד, והיו לרגלים, לידים, לבטן ולראש, ובראש שתי עינים שחורות... ובעבור שעה אחת ואיש השלג, לבן כלו, עומד הכן על רגליו, ושתי עיניו השחורות מביטים אל הנערים, המחליקים את בשרו באהבה: מביט הוא, אך אינו מבין מאומה.

הנערים עָיְפו וגם רעבו מאד. שלומיאל זכר, כי לא הכין עוד את שעורו, גדעון — כי אביו ואמו מחכים לו בביתם ודואגים לו, אחרים רעבו סתם; אֶלדד, נער חור וחלש, לא חשב ולא דבר מאומה, אך נקש בשניו, וַיֵּשֶׁב ברוח פיו על ראשי אצבעותיו, וכאשר יעץ שלומיאל ללכת הביתה התפלא מאד על העצה הטובה הזאת והסכים לה בכל לבו.

— כְּ־כְּ־כֵּן..." — קרא ושניו נוקשות זו לזו.

הנערים הלכו לביתם, ואיש השלג נשאר לבדו על פני הככר.

ומסביב היתה דממה רבה, ואיש השלג נשא את עיניו השמימה, וירא את הכוכבים ואת הלבנה, ואל הארץ הביט, וירא את הכוכבים ואת הלבנה, וירא את שכבת השלג. המבהיקה באור הלבנה הזך, וישמח מאד על כל מראה עיניו מסביב, ויאמר בלבו: „אכן ח י אנכי, ואנכי לא ידעתי; רוח חיים בי, חי נפשי", וישמח עוד יותר.

ועורב שחור עבר באויר הבהיר ויקרא בקול גדול: „קרא!" לאמר: „מי אתה, האיש העומד פה?"

ואיש השלג, אשר לא ידע עוד לענות דבר (כי לא למד עוד את לשונו לדבר), החריש. וירד העורב ממרומי האויר, ויסב את איש השלג פעמים אחדות, ובראותו, כי לא נע ולא זע ממקומו, ויעף ויעמוד על ראשו ויקרא בקול גאוה: „קרא־א!" לאמר: „אנכי העורב השחור עומד על ראש האיש הלבן! — קרא!"

ויצר לאיש השלג ויתעצב אל לבו מאד. אך גם לבכות, גם להֵאָנֵחַ להקל מעט את יגונו לא יכול, כי לא למד עוד את עיניו לבכות ואת לבו להאנח. והעורב עומד ראשו ולועג לו, וכבר תקע את חרטומו בראש איש השלג. אך עד מהרה הרים את

חרטומו אל מול השמים. "קרא! — התמרמר העוף השחור — „קרא! קרא!" לאמר. הראש עשוי שלג, לא יצלח למאכל!"

והכוכבים אשר על פני השמים מביטים ומלעיגים לאיש השלג וקורצים עין איש אל אחיו לאמר:

— הביטו, הביטו! הנה עומד איש לבן, על ראשו עורב שחור, העורב קורא, והוא מחריש, פתי, פתי, פתי.

ויצר לאיש השלג עוד יותר. וקצרה רוחו, כי לא יכול עוד נשוא את חרפתו, אז פתח את פיו ויתמרמר:

— הלא אלם אנכי, ואיך אדבר?

הוא מדבר את הדברים האלה, ומחשבה עלתה על לבו: „אָכן למדתי את פי לדבר, ואנכי לא ידעתי, חי נפשי!"

וישמח איש השלג מאד, כי יודע הוא לדבר, והכוכבים, אשר שמעו בדברו, כי אלם הוא, שחקו מאד מאד, וגם הלבנה בעצמה לא יכלה עוד להתאפק ותשחק גם היא.

והעורב התפלא מאד, בשמעו את איש השלג מדבר, כאיש העשוי בשר, ויקרא בכעס: „קְרְרָא!" לאמר: „הלא בן אדם אתה, ומדוע זה לא יצלח ראשך למאכל?!"

ואיש השלג פתח את פיו ויאמר אל העורב:

— אנכי יודע לדבר, לֵךְ לְךָ מעל ראשי!

— קרא! — ענהו העורב, לאמר: אבל יד או רגל לא תוכל להניע, אינני ירא אותך, „קרא!"

ויקצוף איש השלג מאד, ותבער חמתו, וירם את ראשו להבריח את העורב מעליו, ובלבו חשב: „אכן למדתי את ראשי להתנועע, ואנכי לא ידעתי, חי נפשי".

ויבהל העורב מאד ויפרש את כנפיו השחורות ויעף לו, והוא מעופף ומקלל את האיש הלבן, שראשו עשוי שלג ולא יצלח למאכל, ואת הנערים, שראשם יצלח למאכל, אך פוחזים הם ורעים ולא יהַנְהוּ לעמוד על ראשם, ויקלל גם את הכוכבים ואת הלבנה, את עצמו ואת חייו ואת העולם כלו.

ודממה היתה על פני הככר, קול העורב נאלם בסבך עצי היער, אשר בקצה הככר, האויר היה צח, השמים טהורים. ויעמוד לו איש השלג שעה ושתים, ויבט על צלו השחור אשר על

השלג מתחת, אל הכוכבים ואל הלבנה אשר בשמים ממעל, ואל היער אשר בקצה הככר מזה, ואל בית המדרש אשר מקצה השני. ויהי כי קצרה רוחו מאפס מעשה, ויפתח את פיו ויפהק.

ויהי אחרי כן, ויאמר בלבו: „אֲנַסה נא, אולי יודע אנכי ללכת? חי נפשי!..."

וישא את רגליו וילך, וצלו על פני השלג הולך ומתנועע עמו, ושתי ידיו תלויות לו משני צדדיו (כי לא למד את ידיו להתנועע), וילך ויעבר את הככר, ויבוא עד הגדר, אך פצע את רגלו בעברו, ויחר לו מאד.

בחצר בית המדרש ראה איש־השלג והנה אור כהה עולה מבעד לחלון, והוא לא ידע, כי שִׁמְשָׁה מפרידה בינו ובין החדר, וילחץ את ראשו אל השמשה, וחטמו היפה אשר עשה לו אֶלדד הנער החור והחלש פצע ונהרס, ויחר לו עוד יותר. מעתה והלאה — אמר בלבו — דרוש להיות מתון מאד, לחקור ולדרוש כל מעשה בטרם יֵעשה.

ויסב איש השלג את בית המדרש, ויהי כי ירא לסכן את רגליו הפצועות ואת ראשו, ויחל להניע בידיו, וילך ויקף את ארבעת הכתלים וימשמש בידיו, והנה בכותל המערבי נפתחה הדלת ויבא אל בית המדרש ויסגר את הדלת אחריו.

וירא והנה על השלחן שוכב איש כמוהו, והוא מכוסה בבגד, ועיניו סגורות, וישמח איש השלג מאד, אך ירא לגשת אליו. ידוע ידע שצריך להיות מתון, וילך הלוך ושוב על פני בית המדרש, וקול צעדיו לא נשמע, כי נתכו כפות רגליו בדרכו על הרצפה ותהיינה למים. ויתבונן איש השלג אל הבית ואל כל אשר בו, ויקרב אל האיש הישן וישאל:

— היודע אתה לדבר? אנכי יודע, חי נפשי!

והאיש הישן לא ענהו דבר, אך נחר בקול, ויתעצב איש השלג אל לבו, ויסר בכעס מאת האיש הישן, וישב על הספסל, כי כחותיו עזבוהו. ויהי כי קצה נפשו לשבת, ויקם ויאמר לשכב על השלחן ויבקש לו כסות לכסות בה את גוו, וימשש את הספסלים ואת העמודים, וירא כי לא יצלחו למכסה, ויקרב אל הכותל המזרחי, וימשש את הפרוכת בידו וישמח מאד, כי מצא לו כסות

לכסות בה את גוו הערום.

ויסר איש השלג את הפרוכת, והנה קול בכי עולה באזניו מן הארון. ויפתח את דלתות הארון, וירא והנה שלשה ספרי־תורה עומדים, שנים בפנות ואחד באמצע, והם לבושים שמלות יפות ובוכים ומיללים מר, לאמר:

— אויה לנו, אויה לנו, כי זָקַנו, הננו הולכים ונשכחים מישראל, גם הנערים הטובים מתרשלים ללמד את שפתנו, והנה זה בא לגזל את פרכתנו, את הפרכת היפה, אויה לנו!

ויחמל איש השלג מאד על ספרי התורה, וישב את הפרכת למקומה. ובלבו חשב: אלכה לי אל הנערים ואומר להם, כי לא יתרשלו ללמד את התורה ואת שפתה, פן תשָכח, חלילה, תורה מישראל. אלכה ואספרה להם כי ספרי־תורה בוכים בקול מר.

כה חשב בלבו וילך הלוך ועבור על פני בית המדרש, והוא לא הרגיש, כי גופו הולך ונמס, כי כבר מלאה הרצפה כלה מים. פתאום חש, כי נקרעה יד ימינו ותפול לארץ, ובחרדתו נשא את רגליו לברח, אך בעברו על המפתן כשלו רגליו וַיפול וישבר.

ובבקר, בבוא הנערים אל בית המדרש, ראו, כי לפני הפתח מוטלת ערמת שלג גדולה, ואיש לא ידע, מי צְבָרָהּ.

פֶּרַח אֱלֹהִים.

יש פרח, פרח אלהים.

בים הגדול, בפאתי קדים, רחוק רחוק מאד מן היבשה ומכל החי הרומש עליה נצב זקוף סלע איתן, וסביבו השקט ודממה רבה.

סער כי יעבר על פני הים והכה גלים — אליו לא יגיע; ושוקטים ושקופים מימי הים סביב הסלע מהלך שעה לכל רוח.

על ראש הסלע האיתן הזה נטע אלהים את פרחו, פרח

האלהים, ביום אשר חטא האדם וַיְגָרֶשׁ מגן־העדן.

כי בהיות האדם לאדון כל היקום ויקרא שמות לכל החי ולכל הצומח ולכל הדומם, חֵטְא חָטָא לפרח, לפרח האלהים.

ואלהים לקח את פרחו ויטעהו בפאתי קדים בים הגדול, רחוק, רחוק מאד מן היבשה ומכל החי הרומש עליה.

כי כה דבר האדם בקחתו את הפרח בידו להתבונן אליו.

— מה שֵׁם אקרא לך? ואתה למאוּמה לא תצלח, כל תועלת בך אַיִן.

ויהי כי קצר רוח האדם להרבות מחשבות על הפרח הקטן הזה ועל התועלת שיש בו, ויכעס ויאמר: אינך מאומה!

הנה כי כן חטא האדם.

ומני אז צומח הפרח ופורח על ראש הסלע ואביב עולמים מחיה את גביעיו, וטל עולמים מרטיב את עליו.

מה שמו ומה תָּאֳרוֹ? הוי, מי יגיד זאת!

כל לב מתגעגע אליו, כל נפש חומדת אותו. ואין יודע אל מה הוא מתגעגע ומה הוא חומד.

ומדור לדור עוברת המסורה; צדיקי כל דור ודור יודעים כי יש פרח, פרח־אלהים, שעין לא ראָתהו אך לב כל בני האדם מתגעגע אליו, מיום שאָכל האדם מעץ־הדעת ויחטא.

* *

*

יש פרח, פרח אלהים.

ובבקר בבקר, בהִפָּתַח שער השמים ומלאכי היום קוראים לשמש: „צאי, צאי והאירי ליושבי האדמה!" תבך השמש מרה ואינה רוצה לצאת.

— הוי, מה קָצתי — היא בוכיה — ללכת וללכת תמיד בדרך הזאת! לעבור יום יום מן המזרח עד המערב, לשמוע יום יום אך אנחות ואנקות ולראות יום יום אך דמעות ואָוֶן וָעָוֶל על פני האדמה הלֵזו!

כה תבך השמש מרה, ומלאכי היום באים ושוטי אש בידיהם והם מכים אותם וקוראים לה: „צאי והאירי!"

והשמש בוכה מרה ואנחותיה מרגיזות את השמים ושמי השמים בוכה ואינה רוצה לצאת.

אך לנוגה השחר הזך המשתפך משער השמים על פני האדמה יֵרָאֶה אז הפרח הנפלא מראש הסלע. והוא פותח את גביעיו ופושט את עליו לנכח השמש, וראתה השמש את הפרח, ושכחה את עמלה, את כל אשר ראתה על האדמה ואת כל אשר שמעה על האדמה, — ורוח חדשה, רוח אהבה ותקוה, המלאָכה, וככלה מחפתה יצא תצא להאיר ליושבי האדמה, להעיר ולעורר בקרבם רוח חדשה, רוח אהבה ותקוה וחדות החיים.

וכה תעשה את דרכה מן המזרח עד המערב, וככל אשר תלך הלוך וקרוב אל פאתי־ים, כה תלך תקותה הלוך ורפה, — ובשקעה תבער חמתה בפרח ההוא הממלא לבבה בבקר בבקר תקות נכזבות, וחרה אף השמש ואָדמו פני השמים מאד.

וככה תעשה השמש את דרכה מדי יום ביומו. מלאתי תקוה היא יוצאת בבקר, ומלאתי יאוש היא באה בערב.

* *

*

יש פרח, פרח אלהים.

ויום יבוא ומלאה הארץ דעה וטוב כמים לים מכסים; אז יבוא משיח הצדק ויטע את הפרח במושב בני האדם, וראו בני האדם את הפרח ומלא לבבם אהבה ורחמים רבים לכל החי, לכל אשר נשמה באפו; אז יגדל אור השמש שבעתים, ובצאתה ובבואה תפזר קרניה באהבה.

וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ,
וְנָמֵר עִם גְּדִי יִרְבָּץ,
וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו,
וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּם —

כאשר נִבָּא ישעיהו בן אמוץ הנביא.

הָאשֶׁר.

(אגדה).

במרחקי אין־קץ, במרחבי אין סוף עף המלאך.
זה ימים רבים מאד לא אסף אליו כנפיו; זה ימים רבים מאד ומאד הוא עף בלי הרף, בלי מרגוע.
אצל כל שמש, אצל כל כוכב, אצל כל קֻמֶט תועה, אשר יפגש המלאך על דרכו, הוא עומד ושואל: הגידו נא לי, במטותא, הלא ידעתם, הלא ראיתם את הארץ? והיה אך בהקשיבו את המענה „לא", הוא פורש את כנפיו ועף הלאה.
חבל על כל רגע, על כל הרף עין, העובר, בלי אשר יקריב את המלאך אל מטרתו.
לפני ימים רבים, רבים מאד ומאד שמע המלאך בשמים על דבר הלחץ והיגון של בני אדם האֻמללים, אשר בארץ, על דבר חייהם הקשים, על דבר אנחותיהם ודמעותיהם ולבבו, לך מלאך, התמלא רחמים עליהם, ובבכי גדול כרע, נפל אז המלאך לפני כסא־כבוד אלהים ויבקש ויתחנן, כי יתן אלהים בידו את האשר להביא אותו לבני האדם האֻמללים, אשר בארץ.
וישמע אלהים לקול המלאך הרחמן ויתן בידו את האשר, ויאמר לו: „לך והבאת את האשר לבני אדם!"
וביום ההוא עזב המלאך את הרקיע השביעי והוא דואה ועף בינות לשמשות, לכוכבים ולקמטים ומחפש ומבקש את הארץ.
בידו הימנית הוא אוחז את האשר. במהירות הוא מניע את כנפיו הלבנות וחוצה את גלי העיטור הדקים והקלים. אלפי שנים כבר עברו, רבבות שמשות כבר עבר בדרכו — אין מכיר, אין יודע את הארץ ואנשיה האֻמללים.
יש גם אשר דמעה תתגולל מעין המלאך והוא מתאנח: הה, מי יודע, אם כנפיו המהירות לא תַּרְחֵקְנָה עוד אותו מן הארץ?!
לא על עמלו הרב, לא על נדודיו בלי הרף, ומבלי אשר

ידע, כי הולך הוא וקרב אל מטרתו — לא על אלה דמעתו נוטפת מעיניו, כי אם על בני האדם האֻמללים, הכמהים והצמאים אל האשר, אשר הוא, המלאך, נושא בידו הימנית.

— הגידו נא לי, במטותא מכם, הלא ידעתם, הלא ראיתם את הארץ ואת אנשיה האֻמללים?

— לא, — עונים לו.

והוא פורש את כנפיו ועף הלאה בכח שליחותו המרוממה המחיהו והמעודדתו.

ובעופו, והנה הארץ מזקינה ומחדשת נעוריה; ועל פניה יעברו ויחלפו אנשים, דורות ותקופות, ואשר אין בארץ מקצה ועד קצה.

— הוי, מי יתן לנו את האשר?! מתאנחים בני האדם האֻמללים.

ובעת ההיא וחוזה בכוכבים זקן מאד השקיף השמימה וַיָּתַר את דרך ָקמֶט תועה אחד, ימים רבים לא הסיר החוזה בכוכבים ההוא את עינו מן הטֶלֶסקופ, אשר הטה אל העבר, אשר שמה נדד הקמט. גם באכלו, בשתותו וישנו את שנתו לא שכח את הקמט, ויעמיד את בנו הצעיר על מקומו להביט השמימה, ויהי אך כלה לאכול, לשתות ולישן, וישב אל עבודתו לתור את דרך הקמט.

והקמט התמלא רוגז. „מה יחפץ שם המכשף הזקן?" התאונן — הגנב או שודד אני, כי לא יגרע את עינו ממני!? אבל החוזה בכוכבים הזקן מאד והמלא עצב וכבד־ראש לא חדל לעשות מעשהו ולהשקיף, הקמט התרגז עוד יותר ויותר, — וברוב חמה וכעס נבקע וכמעט אשר היה לשנים.

ופתאם ויקרב אליו המלאך וישאל בקולו הרך והמלא רחמים וחנינה:

— הגידה נא לי, רבי קמט, הלא ידעת, הלא ראית את הארץ ואת אנשיה האֻמללים?

— אנשים אהה מבקש על פני הארץ?! — השיב הקמט ברגז — שם לא תמצא רק מכשפים זקנים ורוצחים צעירים.

— הוי, בני־האדם האֻמללים — נאנח המלאך — רק מרוב

זמן ויגון שליט החטא! לא, רבי קמט, אסור לכעוס, השנאה היא עון גדול מאד...

ובדברו, והאשר אשר בידו הימנית הבריק והזהיר, עד כי גם לב הקמט, התמלא רחמים, בהבט עיניו אל האשר, ונשמתו היבשה והשונאה, התרככה ותהי לנשמה חיה וטובה.

— איה הארץ?

הקמט הושיט שרביט אש עב וארוך ויראה למלאך את מקום הארץ.

— הה, מה הרחיקה הארץ לתעות מן השמים! — נאנח המלאך ברומיה, וכל זאת מרוב צרה ויגון ואסון.

ויעף לדרכו הלאה.

ועל פני הארץ חרשה נהיתה, החוזה בכוכבים בהתבוננו אל הקמט, ראה את המלאך וכי דבר מה יתנוצץ שמה, ובהיות כי זה כבר לפני ימים רבים נִבָּא נביא בארץ, כי הולך וקרב אל הארץ, מלאך ממרום המביא את האשר לבני אדם, הבין תיכף החוזה בכוכבים, כי הדבר אשר הוא רואה, הוא הוא המלאך והאשר, ובעבור עת מעטה ותעבר השמועה על פני הארץ, לאמר:

— הנה מלאך הולך וקרב אל הארץ ויביא לנו את האשר — כה נשמע בכל מקום, אשר שם בני האדם נמצאים.

וידרשו ויחקרו ויחשבו וימצאו, כי ביום פלוני בשעה האלמונית בשעה וברגע הפלטונית, במעלה פלונית וברוחב פלמוני, יגיע המלאך עם האשר אל הארץ.

ובהגיע היום המוגבל התקבצו בני אדם מכל ארבע כנפות הארץ, מכל העמים והלשונות, אל מקום המיועד.

ויחלו בני האדם לדהוק איש את אחיו בצד ובכתף, בחפץ כל אחד להיות הראשון אל המקום המוגבל ולחטף תיכף ומיד את האשר מיד המלאך, ובדחקם קללו איש את אחיו, ובקללם החלו להכות איש את אחיו באגרוף, אחרי כן בסכינים. ותהי המהומה רבה מאד וימלאו המקום ההוא דם בני אדם אשר נשפך כמים, רבים מאד נפלו חללים ופצועים, ובני אדם אחרים חזקים מהם רמסו אותם ברגליהם, — ותעל אנחת החללים הגוססים השמימה.

והמלאך ראה בעיניו מרחוק את אשר קרה ונהיה, כי בני האדם דוחפים ודוחקים איש את אחיו ובשארי כהותיו קרא בקול גדול:

— הדלו! חדלו! אָשרי יספיק לכלכם, לכלכם, בני אדם! אך הם לא הקשיבו.

ובקרוב המלאך אל הארץ ובראותו בעיניו את הגוססים המתגוללים בדם, ובשמעו באזניו את אנחתם ואת שועתם בצאת נפשם — ותזל דמעה מעיניו ותפל על האשר, ומן היום ההוא נהיה כתם על פני האשר הבהיר והנוצץ מדמעת המלאך, אשר נפלה עליו וטפת יגון מעורבה בכל שמחה וחדוה.

עינים.

(שתי מעשיות לילדים).

I.

עיני תכלת.

היה היה ילד קטן, ילד קטן ועיני תכלת היו לו.

וכה ספר לי אבי זקני על אדותיו: כאשר חטא אדם הראשון וה' גרש אותו על חטאיו מגן-העדן, בכה אדם הראשון בקול גדול עד אשר הגיעה בכיתו אל הכרובים, הם הם הכרובים העומדים לפני שער גן העדן ולהט החרב המתהפכת בידם ויבכו גם הם. הכרובים בכו תמרורים ויבקשו מאת ה' כי יסלח לאדם את עונו וישיבהו אל גן-העדן כבראשונה. ויען ה' להם ויאמר: „סלח אסלח לו את עונו, אולם הן אכל מעץ הדעת, ועיניו נפקחו לדעת ולהבין, והיה אם השב אשיב אותו אל גן-עדן ויהפכהו לגיהנם, ועליכם יהיה לעזוב את מקומכם. ואיפה תמצאו לכם מקום, כרובי הנחמדים?" ויהי כאשר שמעו הכרובים את דברי ה', נבהלו מאד ובכל מלא רחב הגן עדן נשמע קול רעש כנפיהן הרועדות מגדל החרדה. וברתת וגמגום בקשו הכרובים לאמר: אנא ה' אל רחום וחנון, מהר נא וגרשהו מזה, כי אנה אנחנו באים?! אויה לנו, אנה אנחנו באים?! מהר נא וגרשהו... ויבכו הכרובים ויחרדו וירעדו מרוב פחד; רבים מהם התעלפו מרב חרדה, רבים מהם כמעט שלא הכו בשגעון, כי התמהמה ה' מעט מִיַּסֵר את האדם במשפט.

הכרובים, הלא ידעתם, המה מלאכים קטנים, אשר כנפים דקות להם ופני ילדים פניהם. מלאכים טובים המה, טובים מאד: נשמותיהן מלאות רחמים, וכשהם שומעים איזה גזרה רעה על איש מיד הם בוכים, את הכל הם אוהבים ואת נפש עצמם הם אוהבים גם כן, אהבה עזה מאד, עד שהם מתעלפים ומתפרפרים ונבהלים

מרב חרדה, בשעה שתפול עליהם אימה ויראה, שלא יאונה להם, חס ושלום, רעה... ככה הם המלאכים ההם.

בני האדם, יודעים אתם, אינם דומים זה לזה וכמוהם גם הכרובים אינם דומים זה לזה. יש כרובים פשוטים ויש כרובים טובים, טובים מאד וטובים מאד ומאד, ובשעה שרעש כל גן העדן ממשק כנפי הכרובים, שרעדו בכל ששת כנפיהם, עמד כרוב אחד מן הצד, ובדממה דקה, הביט בעיני התכלת אשר לו אל אדם הראשון.

לכל הכרובים עיני תכלת, אולם שונות הן העינים אצל כל כרוב וכרוב. העינים כמו ראי הנה. ישנו ראי זך, זך מאד, וישנו ראי כהה, כהה מאד. אולם לזה הכרוב אשר עמד מן הצד, היו עינים שונות לגמרי מכל עיני יתר הכרובים. הן לא הבריקו, ובהן לא נשתקף כל דבר כי אם הן בעצמן האירו. ראי טוב, מזהיר רק בשעת אורה; הראי היותר טוב הוא. שבו משתקף כל האור, שהוא מקבל; אולם נסו נא, והעמידו את הראי בחדר אפל, אפל מאד, לא יאיר כלל וכלל. אולם שונה היא האבן הטובה, אבן טובה כזאת שהיתה לנח בתבה, היא מאירה מעצמה. לכרוב הזה היתה אבן טובה, נשמה טובה היתה לו.

והכרוב עמד והביט בעיני התכלת אל אדם וחוה, אשר בכו בכי תמרורים וישפכו דמעות כמים, עד אשר נעשה לבאר נוזל על האדמה, והאדמה, לא הפצה לבלוע את הדמעות.

והכרוב הזה לא ידע מה הן דמעות, מה זה חטא, ומה פשר הדברים „יִסֵּר, עָנַש" ויעמוד לו מן הצד וישתאה, בראותו ובשמעו את יתר הכרובים רועדים ונבהלים. אין זה כי משתעשעים הם בכנפיהם, אמר הכרוב אל לבו, האח, הכרובים האלה טפשים המה, למה המציאו להם מין שעשוע של שטות כזה? אך נבל יבלו מזה. כה אמר הכרוב אל לבו, וישאל לכרוב אחד, לכרוב שני — אולם איש לא ענה איתו. מי זה יוכל לענות דבר בשעה שהקיפה החרדה והפחד את כלם.

ויאמר הכרוב אל לבו: אלכה ואשאלה את האדם, וילך

וישאל את שאלתו לאדם, ואדם הסתיר את פניו בכפות ידיו ויען בקול מתיפח: גרש גרשני ה' מגן העדן, לנוע בתבל הרחוקה והאפלה. על אשר חטאתי, ואכלתי מעץ הדעת; חוה השיאתני, אך היא אשמה בכל אלה! וחוה אמרה בהסתירה גם היא את פניה בכפות ידה ובקול מתיפח: אויה לנו, גרש יגרשוני מגן העדן, על אשר חטאנו: הנחש השיאני, רק הוא אשם בכל אלה.

והכרוב חשב מעט, בשמעו את דבריהם, ועל עיניו הבהירות והמאירות נפל צל קל, קל מאד, ותחת עיני התכלת, על פניו, נראה קמט קטן, קטן מאד.

דעו נא, ילדים נחמדים! לא טוב לנשמה לראות דמעות, כי הדמעות מן החטא מוצאן, והחטא מפיל צללים על העינים ומשים קמטים על הפנים.

ואדם הראשון וחוה אשתו בכו ויאנחו ויסתירו את פניהם בכפות ידיהם, והכרוב עמד והביט אליהם.

— אולם אינני יודע איך היה הדבר — ואדם הסיר את כפות ידיו מפניו ובעיניו האיר מבט הכרוב הבהיר. הצל עוד לא ניכר ופתאום רָוַח לו, סר כל העצב אשר בלבו, וַיִּרְצֶה אל החיים, אל התבל הרחוקה והחשכה ואל מזלו הרע. ויגע בידו את חוה ויאמר: „ראי נא, חוה!" חוה הביטה גם היא אל הכרוב, וגם לה רוח וכל העצב סר מלבה, ותמהר ותשם את ידה על שערות ראשה וַתְּיַשְּׁרֵן ותשאַל לאדם לאמר: ראה נא, אדם, הנכרו הרבה עקבות הדמעות על פני? לך והבא מעט מים!"

והכרוב עמד והביט, ולא דבּר דבר, ורק הבּט הביט על שניהם, עד אשר נפלו איש על צוארי אשה ויחבקו וינשקו זה את זו ויצאו מגן־העדן באחזם בידיהם זה בזו.

וכל הכרובים חדלו לרעוד ויאנחו אנחה קלה. אחדים מהם אחזו בידיהם חרבות ויעמדו לפני שערי הגן עדן. „היטיבו לשמור היטיבו לשמור!" קראו איש אל אחיו, „פן, חלילה וחלילה, אויה לנו, חלילה וחלילה..." ולא הוציאו מיראתם את המלה הנוראה מפיהם.

אולם הכרוב הקטן שונה היה מהם, בשעה שספר לי אבי זקני את המעשה הזה, אמר שלש פעמים לאמר: „שונה היה מהם,

כי על כן האירה נשמתו הטובה על התבל. כן, ילדים נחמדים, הנשמה האירה, נשמה טובה באמת היא נר! עומד הוא על מקומו ומאיר את כל אשר מסביב; נשמה טובה תעשה את הכל לטוב, ורוח לכל איש, אם אך היא שמה...

וכאשר ראה הכרוב כי רוח לאדם וחוה והעצב סר מלבם, מאז עמדו אצלם, הלך אחריהם בדממה רבה אל התבל הרחוקה והחשכה.

והכרוב עודנו חי בתבל, ומראהו כמראה ילד, ילד קטן, ככל הילדים הקטנים; אולם עיניו שונות הן, עיני תכלת הן... הלא ידעתם.

ועוד אמר אבי זקני לאמר: ילד קטן כזה לא היה עוד לבר מצוה. בשעה שהוא רואה דמעות וחטאים, נופלים צללים על עיניו, וקמטים יראו על פניו; ובשעה שעיניו כהות, ופניו מלאים קמטים, מות ימות הילד, הוא מת במנוחה ובדממה, וילד קטן חדש יולד... וימים יבואו, אמר אבי זקני, וילד כזה יגדל, יהיה לבר מצוה, ואז יבוא משיח.

כדברים האלה ספר לי אבי זקני.

II,

עינים שחורות.

וכך היא התחלת המעשה השני:

פעם אחת היה ילד קטן, שהיו לו עינים שחורות. שחורות, אך בהירות ועמוקות, החודרות אל הלב פנימה...

אולם בראשונה אספר לכם על דבר היער שבו נולד הילד הקטן.

פעם אחת היה יער, יער זקן, גבוה וסבוך... והיער היה שואן, שואן ביום, שואן בלילה, מאות, הרבה מאות בשנים, עד אשר באו בני האדם במגרות ובגרזנים ובחבלים — ויכרתו ויחטבו ויפילו את היער, ואת העצים הובילו העיר למכרם בכסף.

את הכסף לקח הגביר הגדול אשר בעיר, אכרי הכפר כרתו וחטבו, ועל האכרים השגיח ה„כותב" שהיה לו ילד קטן עם עינים שחורות.

וישב לו הילד הקטן לפני אהל אביו, על הככר הרחב, אשר מסביב לאהל, ישב לו ועל בשרו כתנת אשר הרוח שחקה בה, ויבט אל השמים, אשר עננים רבים נחפזו עליו, ויקשב את קול שאון היער השואן בחמה וקצף: „מדוע זה יכרתוני?!"

מרחוק נשמע לו עוד קול כריתה וחטיבה, אחרי כן —- רעש וקול נפילה חזקה כאחד, אחד העצים נפל וירעש בענפיו בפעם האחרונה; וישאל לאביו: אבא, מה קול הרעש? ויען לו אביו: כורתים את העצים.

והילד הקטן חשב מעט ויוסף לשאל:

— אבא, למה כורתים אותם?

והאבא אמר:

כאשר תגדל, תרע.

— אבא, למה. מדוע, הוסיף הילד לשאל, ובדברו הביט בדאגה בעיניו השחורות, ופתאם נתמלא האב רחמים על הילד. ויען לו;

— שוטה, הוי שוטה! כורתים את העצים לבקעים למכרם בעיר בכסף מלא.

— „שוטה אני, אומר הילד אל לבו, אבא אומר כן; הוא יודע הכל, ורק אני ילד קטן, שוטה אינני יודע כלום, למה כורתים את עצי היער, ולמה להם „בקעים למכרם בעיר בכסף מלא?"

כי לא היה עוד הילד הקטן מעודו בעיר ולא ידע פשר

המלים „עיר"; „למכור בכסף" ועל כן לא הבין את כונת דברי אביו; אך הוא שנן את הדברים האלה בעל פה, וישאל ויען לנפשו בדברים האלה:

— למה כורתים את היער?

—למכור בעיר בכסף מלא.

ככה שנן לו את הדברים האלה, מדי שמעו את רעש היער וקצפו ויספד ויבך על העצים הכרותים והמוּצָאים, ותמיד היה הילד הקטן מאנים את נפשו לחשוב: „האבא יודע הכל; אנכי, ילד קטן, אינני יודע דבר".

פעם אחת קם הילד הקטן בלילה ויצעק בקול גדול:

בחלומו ראה והנה מאשציק ואִתו וָיְצָשֶׁח מפילים אחד העצים עוד מעט והם יחלו לכרות... פתאם קם ממקומו עץ גבוה ועב, הוא העץ אשר אצלו עמד הילד הקטן כל הלילה זה לא כבר בהביטו על חלק השמים הזרוע כוכבים הנראה מבין העצים... כל הלילה עמד שמה; אנשי הבית חפשוהו ולא מצאוהו, ובבקר, כאשר מצאוהו כשהוא ישן אצל העץ, העירוהו ויחרפוהו ויכוהו... ואותו העץ קם ממקומו, אוחז במגרה בידו האחת, גרזן בידו השנית ורץ בחמה עזה... וכל מה שהוא קרב ובא דומים פניו יותר לפני בן אדם גבוה, ענקי... שתי עיניו הבוערות תֵּרָאֶינָה... הנה הוא מניף את הגרזן, מתיז את ראש מאַצשיק מעליו, ואחרי כן גם את ראש וָיְצָשֶׁח, אחריו את אביו, את אמו... כלם שוכבים מתים... והעץ עודנו רץ והגרזן בידו, רץ מבלי הרף, בקצף בחמה, והוא מבקש איזה דבר בעיניו הבוערות, הנה הוא רואה אותו והוא מניף את הגרזן מעל לראשו... אז יקרא הנער בקול גדול: „אויה לי, אויה, אין אני אשם בדבר, נקי אנכי! על אמונתי! אויה, אויה!"... וייקץ.

כאשר נגשה האֵם אל מטת הילד, חבק אותה בידיו הרכות, ויבך:

— אמא, אמא! — נאנח הילד, וכאשר בקשה אותו אמו, לבאר, למה צעק בקול גדול, לא יכול לענות דבר, ויוסף לקרא בלי הרף: אמא, אמא!

בבקר בשכבו עוד על מטתו זכר את חלומו ויירא מאד. איש לא היה עוד בבית; אמו הלכה להחליב את הפרה, ואביו היה ביער... פחד דומם אבל כבד עבר כל עצמותיו... ויקרב אל החלון ויבט בו ופתאם נתמלא לבו רחמים על כל אשר ראה מסביב. ועל כל אשר עלו בזכרונו... אז חפץ לנשק את הכל, לנשק ולבכות, לחבק בחוקה את הכל בידיו ולהחניק עד מות!... ופתאם זכר את דברי אביו:

— שוטה, לבקעים למכרם בעיר בכסף מלא, ויוסף לחשוב, כי אמנם שוטה הוא, כי איננו יודע דבר, וכי האבא יודע הכל...

שוטה אני, שנן לעצמו בצאתו מן האהל.

בחוץ ראה, והנה מאַצשיק ואתו וָיצשח מפילים עץ. הוא ישב לו על החצר ויתבונן אליהם... פתאם תקפתהו חרדה גדולה: נדמה לו, כי צמחו לו להעץ שתי ידים גדולות, ארוכות, הנה הוא מוריד אותם ארצה... בודאי לקחת את הגרזן! ויצשח מכה בגרזן העץ מתנועע בחמה עזה... פתאם נשמע קול רעש גדול, העץ נפל. אחרי כן נשמע קול מאַצשיק הבוכה והצועק ומסביב נשמע קול מרגיז לב ונפש:

ויצשח נהרג!

עיני הילד קמו, ראשו היה עליו כגלגל ובאין אונים נפל בראשו על החציר הרך... אחרי כן כאשר נגש אל המקום ההוא ראה את ויצשח שוכב ומראשו שותת דם, מאַצשיק עומד וזורק מִים על פניו, אך ויצשח לא דבר דבר, ורק קול אנחה חלושה נשמע מפיו... בכי גדול התפרץ מפי הנער וירץ לבכות עד אשר לקחהו אביו בידו ויביאהו אל אהלו ויניחהו על מטתו.

כאשר יצא אביו מאהלו, קם הילד ממטתו ויגש אל החלון. הוא ראה, כי מאַצשיק ועוד אכר אחד נושאים את ויצשח בראשו וברגליו. מַרְיַשָׁה, אשת ויצשח נשאה אחריהם את הנעלים, אשר חלצה מעל רגליו, היא התבוננה אליהם מכל צד, סבבה איתם בידה והתחשב, כמה כסף תוכל עוד לקבל בעדם... אולם ויצשח שכב לו דומם, אף אנחה לא הוציא עוד מפיו ויתן לעשות בו ככל חפץ נושאיו...

בהוסיף הילד להביט, פרץ עוד פעם בקול בוכים. „זו היא נקמת העצים!" אמר הילד אל לבו... אולם תיכף זכר עוד פעם את דברי אביו, ועוד פעם אמר אל לבו, כי הוא אינו אלא ילד קטן, ילד שוטה, שהוא איננו יודע מאומה, והאבא יודע הכל...

למחר נראה כי באה מנוחה בלב הילד, ואמנם נשתתק מאותה שעה, לא הוסיף עוד לשאול לעתים קרובות שאלות מאת אביו כבראשונה...

במסתרים נפעם לב הילד: „הבאמת יודע האבא הכל?" ירא היה עתה להביט ישר בעיני אביו... ולפעמים קרובות השתקע במחשבות, מחשבות עמוקות, עמוקות, ולפעמים רחוקות, רחוקות מאד בכה תמרורים; דמעות עלו לפעמים קרובות בעיניו, אך לרדת על לחיו, לא חפצו.

בינו זאת, ילדים חביבים במוחו של הילד הקטן, אשר עד עתה שררה שם מנוחה ורוחה, אשר עד עתה נארגו ונטוו שמה מחשבות טהורות וקדושות, התגנבה תולעת שחורה, ועיניו השחורות התעמקו. ועל נגה הזך כסה ערפל.

*　*

*

רע ומר הוא, ילדים נחמדים, לחיות על התבל, **בשעה שהעינים כהות, אם מיום אל יום הולך נגהן הלך ורפה הלך וכהה. אולם אל תאמרו, כי אי אפשר לחיות עלי תבל בעינים כהות. הכל יכולים לחיות, אמר אלי אבי זקני, גם זאב, גם אריה, כי כעיני האיש או החיה כן נשמתו. עינים טהורות לנשמה טהורה ועינים כהות לנשמה כהה. אולם אוי ואבוי לנשמה הטהורה המבטת על העולם בעינים ההולכות וכהות מיום אל יום. נשמה טהורה צריכה לראות עולם שכלו אור, שכלו טהור; ובשעה שהעינים כהות יִשָּׁקֵף כל העולם כולו בהם באור כהה, וכאשר תיגע הנשמה הטהורה מהביט על העולם הכהה, אז מרים הם החיים, מרים ורעים, מרים ורעים מאד, ילדים טובים.**

*　*

*

ועתה הוסיפו ושמעו את המעשה!

לתקופת השנה, כאשר נכרת כל היער, בא הכותב ואשתו וילדו הקטן העירה וישבו שמה. כסף מעט השתכרו שמה, ומעט לחם היה להם שמה. פעמים רבות היה הילד הקטן אומר אל אביו: אבא, „תן לי פת לחם". ויען לו אביו! הס, בני הנחמד, עוד מעט ויתנו לך, עוד מעט, עוד מעט. והילד חשב באמת כי עוד מעט ויתנו לו, ויחכה במנוחה, ולא דבר דבר, לא שאל עוד לחם, אף כי הרעב הציק לו מאד. אולם כאשר התחילה אמו לפשוט את בגדיו מעליו ולהשכיבהו על מטתו, לא נתן לאמו לעשות זאת, ואז חרק בשניו הלבנות והיפות, ויבט בעיני קצף ובדממה דקה מלמל כאל נפשו: „האבא מרמה".

פעמים רבות קרה כדבר הזה...

ומתוך עיניו השחורות החלה לבצבץ הניצוץ האוכל ומכלה הקצף.

בבקר אחד העיר האב את הילד ויאמר; היום אוליך אותך אל ה„חדר". והילד שאל כמתפלא? למה זה, אבא, תוליכני אל החדר?"

— ללמוד את התורה הקדושה, מחמדי!

— אולם הילד לא הבין את כונת דברי אביו.

האבא לקח טלית ויעטוף בה את הילד מכף רגלו ועד ראשו וישאהו. הילד לא יכול לשאוף רוח, וחשך היה לו מתחת לטלית ויתחנן אל אביו: „אבא הסר את הטלית מעל פני!" אולם האבא לא ענה דבר, ויקצוף הילד וינשך בשניו את הטלית ויבעט ברגליו. וכאשר הכהו אביו על כפו ויאמר: „שקץ, אל תבעט, לא הוסיף עוד הילד לבעוט ויבך רב בכי, ובבכיו, אמר אל לבו, כי עליו לבכות הרבה, כי זה ימים רבים אשר לא נתן קולו בבכי...

הילדים הלומדים בחדר מצאו חן בעיניו, הוא קרב אל כל ילד וילד, הביט בדומיה אליו בעיניו השחורות וישאל לכל ילד וילד לשמו, ויאמר עוד: „שמי „חיים", אנחנו נהיה לחברים? האין זאת?"

כאשר ישב הילד על הספסל, נגש אליו שמעון, ילד

לבוש בגדים יפים מאד, על רגליו מכנסים יפות ולהן כפתורים יפים ועל ראשו כובע מוקף פתיל. זה היה ילד הגביר. שמעון זה התבונן אל הילד הקטן מכף רגלו ועד ראשו, אך חיים, הילד שלנו, לא יכול להביט ישר בעיני שמעון, כי בשעה שהיה שמעון מביט היה מרים את ראשו למעלה, ובשעה שהיה מדבר, הניע בידו לכל רוח, ויקשה לחיים שלנו להביט אליו.

רוצים אַתם, ילדים נחמדים, לדעת איזו עינים היו לשמעון. גם אנכי לא ידעתי זה. הן אינן לא שחורות ולא כחולות, כי אי אפשר היה להביט בהן מפני שהפנה אותן לכל רוח...

שמעון נגש אל הילד, הסיר את כובעו מעל ראשו ויסבב בו לכל רוח. ויאמר אל הילד שלנו, אל חיים: פּהי, לא יפה כלל, הרואה אתה? לי יש כובע יפה, בפתיל, הרואה אתה?" וילך מעם חיים, ומיד שב עוד פעם ויאמר: פּהי, מכנסים לא יפות! הרואה אתה?... וילך מעמו.

והילד הקטן חפץ לבכות: לבו העיק עליו: „מדוע אין לי כובע יפה ומכנסים יפות?!" אמר אל לבו וישך את לשונו בשניו.

אולם לבכות לא יכול, גם אז, בגשת אליו הריש דוכנא ויכהו על ידו ויאמר; אסור לשבת בגלוי ראש, שקץ יושב בגלוי ראש, אם תעשה כזה עוד הפעם ילקוך בשבט וברצועה" — חפץ לבכות ולא יכול, ומזה שהרגיש שאיננו יכול לבכות נמלא לבו מרירות.

הרבי, איש זקן ורגזן, אשר לא יכול הילד להביט ישר בעיניו, אמר אל הילד:

— הביטה, חיים, בספר, אם תלמוד ותדע את האלפא ביתא יבוא המלאך גבריאל וישליך לך פרוטה, פרוטה של זהב.

והילד למד בחשק רב ויאמר בלבו: אם אדע את האלפא ביתא יבוא המלאך גבריאל, מלאך טוב הוא...

וכאשר קרא הרבי איזה שם חדש, הביט הילד הקטן מסביב וישתאה: איה המלאך? שאל את הרבי. זמן רב עמד ולא עזב את מקומו עד אשר הלקה אותו הרבי.

אולם הילד הקטן לא בכה, ורק בפני עצמו אמר; „הרבי

מרמה, גם האבא מרמה, הכל מרמים — אני אינני שקץ!"

זמן רב הלקה אותי הרבי, עד אשר הרים הילד הקטן את ראשו ויבט ישר בעיני הרבי, אז נתמלא הרבי רחמים עליו וכמעט שלא נתן הרבי קולו בבכי.

וכאשר שב הילד הנלקה אל מקומו, קפץ אליו שמעון, ובהרימו את ראשו למעלה בדברו אמר: מֶה, מֶה, נלקה! מֶה מֶה נלקה והילד הקטן אמר: האבא, האמא, הרבי — הכל מרמים, ואתה, ילד קטן הנך כבלב, רשע אתה".

— מה, מה, נלקה! — ענה שמעון וירק לו בפניו.

אז חרה אף הילד הקטן, וירץ בחמה אל שמעון וישך בשניו את יד שמעון ויצעק: „כלב רע! כלב רע!"

ועוד הפעם הוכה הילד בחדר. ובביתו כאשר ספר הריש דוכנא, את אשר עשה הילד הקטן בחדר, חרפו אותו אביו ואמו וגם הכוהו.

— שקץ אתה! אמר אליו אביו, עזות פנים אתה, חכה, אני אלמדך מוסר.

והאמא אמרה:

— אויה לי! חמת ה' נתכה עלי, בן כזה, הכל שנא ישנאוהו! אויה לי הלא יגדל ויהיה לבן סורר ומורה!

אולם הילד הקטן לא ענה מאז דבר. ורק בפני עצמו שנן לו את הדברים האלה: כלם מרמים! אני אינני בן סורר ומורה".

ובכל יום ויום הלך הילד אל החדר ובכל יום ויום היה הרבי מכה אותו עד אשר נפגשו מבטי עיניו במבטי עיני הילד.

והילד לא דבר דבר, אף לא בכה עוד, אולם עמוק במוחו נשא מחשבה קשה:

הוא שמע פעם אחת, כי כתוב בתורה הקדושה. כי שם ביער רחוק נמצא הר קטן, ועל ההר הקטן יש כפרת קטנה ושם החביא ה' את הרוחות החזקות, אשר אם יפתחו את הדלת ותצאנה, תחריבנה את כל העולם כלו, ואת כל אשר נמצא בעולם והכל יחזור לתהו ובהו, שמע, כי שם על הדלת כתוב באותיות של דפוס גדולות „חדרי־סופה" וכי שם עומד עורב וצורח יום

ילילה..." „הה! לו יכלתי למצא את ההר הקטן ההוא, אמר אל לבו, „אז אך טוב היה! רק פתח פתחתי, והכל אבד!"

בין כך חלה הילד, חדש ימים שכב על מטתו, ובקומו מחליו במעט ששכח את ההר הקטן, אף על פי שזכר היטב, כי צריך הוא לעשות איזה דבר, אבל מה הוא הדבר לא זכר עוד.

ובשובו אל החדר, בהיותו לבן פנים ורפה כח, והרבי לא הוסיף עוד להכותו, הרגיע את רוחו מעט, אם כי עמוק בלבו הרגיש תמיד, כי שכח איזה דבר, דבר שאין מן הראוי לשכוח, שאסור לשכוח.

פעם אחת, אז כבר למד חומש — ישב הרבי ולמד, והרבנית קלפה תפוחי אדמה ותקלל את הרבי, בקללה חתכה בסכין אשר בידה אחת מאצבעותיה ותחדל לקלל; הרבי הביט על האצבע השותתת דם ויאמר בלחש: „כך נאה כך יאה"! ומרוב שמחה חטף את הרצועה ויך בה על פני הילד הקטן.

הילד חטף בכעס את הרצועה מיד הרבי וישליכנה תחת השלחן. הרבי קצף מאד וילקה את הילד הקטן, זמן רב הלקה אותו. בראשונה התנגד הילד, אך לסוף נלאה וישכב דומם.

בין כך זכר את ההר הקטן אשר אמר, בטרם חלותו את חליו ללכת אליו, ובתנועה אחת השתמט מתחת ידי הרבי וירץ היערה.

מה היה עוד, ילדים נחמדים, אינני יודע, בודאי תעה זמן רב, עד אשר יצאה נשמתו, אשר לא יכלה שאת את עמל החיים, באיזה שדה.

כן היה הדבר, ילדים נחמדים!

פעם אחת היה ילד קטן, ועינים שחורות היו לילד הקטן.

בין אב ואם.

I.

יצחק, נער בן אחת עשרה שנה ישב לפני מלמדו ואמר לפניו את השעור. פעמים רבות נתקשה בדבריו והפסיק באמירתו ולפלא היה בעיניו מה שהמלמד אינו גוער בו ועוזר לו בשיעורו. קול הרבי בדברו אליו, היה רך, שלא כדרכו. ועוד יותר היה בעיניו לפלא מה שהרבנית הרגזנית, בלכתה בבית אחת הנה ואחת הנה, עמדה מדי פעם בפעם מלכת, הביטה אליו ותאנח:

— כבר עיף הוא, — אמרה.

ועל זה ענה הרבי אל יצחק:

השתדל לדעת את השעור, נוסע אַתּה היום לוַרשה; אביך יבחין אותך...

כשמוע הנער את המלה „אביך" לבו דופק בקרבו דפיקה חזקה, כי מיום שנתגרשה אמו מבית אביו על ידי גט לא הוציא את המלה הזו מפיו; אולם בשמעו את המלות הראשונות „נוסע אַתּה לורשה" ישמח לבו בקרבו, והוא מרגיש את עצמו במְעיל של שבת, נקי וטהור, ברמיונו הוא רואה בעל עגלה, שדות ויערים אחרי כן מסלת־הברזל: קול חליל ונוסעים...

בין כך, שכח איפה הוא עומד בשעורו, הרבי מראה לו ומנחמהו:

— אַל תדאג, יצחק, מלמדים טובים בורשה, טובים ומפורסמים, ואביך ישים עינו עליך, אמור...

אולם הנער אינו אומר עוד, לבו נפעם, וזהר השמש המתפשט על חצי הגמרא, קורא אליו ברחוב.

השעון מראה רבע השעה העשירית, את ארוחת הבקר אוכלים אחרי השעה העשירית, ואצבע השעון זוחל, בעצלתים.

— אמי צותה לי למהר לשוב הביתה — מגמגם הנער בשקר.

באמת לא אמרה אליו אמו דבר, בבקר, בשעה השמינית, כאשר הקיץ משנתו וראה במבשל אשה זקנה עושה דגים התפלא וישאל, מה זה; האשה הזקנה הביטה עליו בעקימת שפתים, ואחרי כן דברה אל אמו פולנית, למען לא יבין את דבריהם; ותיכף שלחה אמו את השפחה אל מנדיל סוחר לשאול, מתי הוא נוסע. וכאשר הביאה השפחה את תשובתו, כי נוסע הוא אל המסע היוצא בשעה החמישית אמרה אמו אליו:

— עוד היום גדול, לך אל החדר.

הוא הלך בלי חמדה, רוח יגון נחה עליו, הוא שער בנפשו, כי אמו נשאת לאיש, אולם על נכון לא ידע זאת, נוסף על זה הפליאו אותו דברי אמו „עוד היום גדול", כל היום לא ימצא בשביל זה מנוחה והשעות בחדר זוחלות בעצלתים.

והרבי מאמין לדבריו מרשה לו להשלים רק עד כלות הסוגיא. יצחק מקבץ את כל אמץ רוחו, מעמיק בשכלו, והדבר עולה בידו, הוא מתעמק בשעורו, צולל בעמקי סוגית הגמרא שוכח את הנסיעה ומוצא בזה קורת רוח, אולם הרבי מפסיקו באמצע:

— יצחק, אמור אל אמך, כי תשלם לי בעד החדש; כמה ימים בחדש היום? חנה, תני את הלוח.

הרבנית נגשה אל השלחן, מסירה את המטפחת המכסה את עיניה ואומרת ברגזה:

— ראה נא חוה'טשי! מי לא ידע אותה?! תיכף תמהר לשלם לך! הנה לך. עמל בהשקצים הללו בחנם! בחנם צריך ללמוד אתם! שמלת משי חדשה של חופה היא צריכה אל החתונה, היא ממהרת תיכף לשלם לך... הרבנית מוסיפה עוד לדבר הרבה ומקללת, מניעה היא בידיה לכל רוח. דומה כאלו היתה משליכה את הקללות מסנורה על ראש יצחק. ויצחק, שעתה נודע לו על נכון כי אמו נשאת לאיש, יושב כבעל גחלים, לבו סוער בקרבו. חתונת אמו, הנסיעה אל אביו, הרבנית וקללותיה את אמו, העירו בקרבו ערבוביא של רגשות שונים, והוא מתאוה תאוה נמרצה, לעזוב את החדר; הוא יושב כבר על הספסל ברכיבה ומביט על

הרבי במבט של שאלה ובקשה, אך הרבי רוצה להפטר מן הרבנית ומצוה עליו להוסיף ולאמר עד כלות הסוגיא.

יצחק מתיגע עוד הפעם להבין את הענין אשר לפניו, רוצה הוא להתעמק, אולם המוח אינו מְצַיֵת לחפצו ולבו בקרבו דופק בחזקה... ופתאום הוא מתחיל לבכות בקול.

הנערים מביטים איש אל רעהו ומתפלאים, בבית שוררת דומיה, נשמע קול „טיק-טק" השעון, הרבנית הפסיקה באמצע קללה.

— אַל תבכה, יצחק, אומר הרבי, אַל תבכה, מלמדים טובים בורשה, התנהג בדרך טובים... לך לך הביתה, זכר ואַל תשכח לאמר לאמך, כי מגיע לי בעד חודש...

הרבנית ממלמלת עוד בלחש, אך יצחק אינו שומע עוד את מלמולה וממהר לצאת ולרוץ מן החדר, במחותו בשרולו את דמעותיו מתוך עיניו.

ובחוץ בקר של קיץ יפה, רגליו מתנשאות מעצמן לרוץ, ולבו המלא רגשות רוצה להשתחרר מהמשא המעיק עליו.

הוא רוֹאה מרחוק את שמואל'יק, נער שובב בן שלש עשרה המתגורר בבית המדרש, והוא רץ אחריו וקורא בכל כחו:

— שמואל'יק, שמואל'יק! הידעת — היום תהיה התונת אמי!

אך הוא נבהל מדברי עצמו ומתביש; שמואל'יק שואל אם יאפו גם „לעקאך", יצחק עונה שאיננו יודע, ושמואל'יק אומר בקול בטוח:

— אופים, בודאי אופים! הבא נא, יצחק, חכה, אני אתן לך איזה דבר!

— נוסע אני לוַרשה; עונה יצחק במקצת גאוה, חפץ הוא להפטרמאת שמואל'יק ולרוץ הביתה, אך שמואל'יק לא ירפה ממנו.

— תן לי מנוחה, אומר יצחק, הושב הוא שאני גנב כמוהו!

שמואל'יק בועט לו ברגלו ובורח ויצחק בא כשהוא צולע אל ביתו.

11.

במבשל מתנשא ריח של מאכלי שבת שונים, על הכירים עומדים סירות גדולים, במחתת הדגים מתנשאות אבעבעות גדולות. משק העצים הנאכלים באח נשמע.

אמו, לבושה שמלת צמר, בקַפְלֵט של שבת ובסינור לבן חרש, עומדת אצל הדלת ומדברת את האשה הזקנה על דבר תפוחים, בראותה את יצחק היא שאלת:

— למה קדמת היום לבוא?

יצחק נזכר, כי כָּזַב היום, ואיננו יודע מה לענות. לגשת אל יד אמו ולאמר „צפרא טבא" איננו יכול. האשה הזקנה מבטת עליו ומדברת אל אמו פולנית, אמו עוֹנָה, שתיהן מביטות עליו, האשה הזקנה מעקמת את פניה הקמוטים, ויצחק איננו יודע, החפצה היא לצחק או לעשות איזה דבר אחר. הוא עודנו עומד על מקומו ומפחד לגשת או להתקרב אל איזה דבר; כאלו היה נמצא בטרקלינו של דודו ירוחם העשיר, ששם הכל יפה ונאה, ובכל זאת אין הוא יכול לצעד אף צעד אחד שם מבלעדי בני דודו הנערים.

את ארוחת הבקר, ארוחה פשוטה של ימות החול, הוא אוכל בחדר האחר והוא נרגז מאד. הוא איננו גורע עין מן הדלת ומפחד, לבל תפסיקהו אמו בבואה החדרה באמצע אכילתו: בשעה שפיו יהיה מלא ולא יוכל להשיב לה על דבריה; ועל כן הוא אוכל פרוסות פרוסות קטנות.

נדמה לו עתה, כאלו אין הארוחה ארוחה, ואין החדר חדר, ואין אמו אם כלל.

אמו נכנסת ונשימתו של יצחק נפסקת. היא נגשת אליו, יושבת לה בשמלת הצמר סמוך לו על הספסל. יצחק מתבלבל, עיניו תועות, ועוגתו נופלת מידו; רוצה הוא להרימה, אך הוא עושה תנועה משונה ומהפך את הספסל; וגם הוא בעצמו נופל, קצת שלא בכונה, קצת בכונה, מפני שהוא מרגיש, כי לעמוד על מקומו אין טוב עתה לו.

ואמו גוערת בו:

— פרא אדם! כלום הוא יודע את אשר אתו.

יצחק מרים את הספסל ואומר אל לבו, כי צדקו דברי אמו: באמת איננו יודע, את אשר אתו, אבל בזה לא הוא האָשם כי אם אמו: כי למה היא נשאת לאיש?

ובאמת מתפלסף יצחק, בהשארו לבדו בחדר — למה לה לאמו להנשא לאיש ולעשות ערבוביה כזו? הוא נזכר כי בימים האחרונים התאוננה אמו לפני דודו ירוחם על מצב הפרנסה, כי החנות של הנכרי שללה את כל הפדיון, ודודו ירוחם נאנח קשה ויאמר: „ימים רעים, ה' ירחם", ויצחק משער לו עתה, כי אמו נשאת לאיש, רק בכדי שתהיה לה פרנסה. אמנם יפלא הדבר בעיניו, וכי מה ענין נשואין אל פרנסה, ואיך יחדלו על ידי זה הימים מהיות רעים — אבל לולא זאת לא היתה אמו נשאת לאיש למה?

אמו באה עוד הפעם מן המבשל ואוחזת בשתי ידיה טס שעליו נתונים דגים ויצחק מרגיש מין רחמנות על אמו, שהחנות של נכרים לוקחת ממנה את כל הפדיון, שימיה כל כך רעים ומוכרחת להנשא... דמעות עולות לו בעיניו.

אמו יושבת לה וקוראת אותו אליה:

— יצחק!

קול אמו, ככל שאר הדברים מסביב, אינו כמו תמיד, בקול זר הוא מצלצל באזני הילד, מעין קול של הֵד. בפעם הראשונה עושה יצחק את עצמו כאילו אינו שומע וצד זבובים מעל שמשת החלון.

— יצחק! האמא קוראת אותו והוא עומד! מה זה? — אומרת אליו אמו בנזיפה.

יצחק נגש, עומד על יד אמו ואיננו יודע מה לעשות בידיו: איפה יניחם.

— היודע אַתה, לאָן הנך נוסע?

יצחק איננו עונה דבר.

— הלא שואל אנכי אותך! מדוע לא תענה לי? היודע אַתה לאָן הנך נוסע?

יצחק מוריד עיניו לארץ.
אמו כועסת:
— הלא שואל אנכי אותך, שקץ; מה זה! מדוע לא תענה לי דבר?!
יצחק נותן עוד הפעם קולו בבכי, אמו יוצאת בכעס מן החדר ובקול רגז דק אומרת אליו: „חכה!"
יצחק נשאר לבדו ואין לו מה לעשות. הזבובים כאלו מתכונים להרעימו, נעֹמו משמשות החלון, לבוא במבשל הוא ירא, החדר האחרון, ששם עומדות המטות, סגור, אמו אסרה לבוא שמה, והוא מרגיש את עצמו סגור מכל צד — מתי יבוא מנדיל סוחר?
הוא מוציא בעצמו מארון הבגדים את מעילו החדש, לובשו, נגש אל המראה, הוא מעקם את פניו ואומר, בהראותו באצבעותיו אל תוך המראה:
— פרא אדם אַתּה! פרא אדם אַתּה! כלום יודע הוא את הנעשה אתּו! הלא אמרתי לך תיכף, מֶ־ה־ה!
השפחה, נערה מהירה היודעת לשיר שירים יפים מאד, עוברת בחדר, יצחק היה רוצה לבקש ממנה שתשיר לו איזה שיר, אבל נחפזת היא. הנערה, בעברה, רואה על המראה אשר זה לא מעט כלתה לטהרו ולהבריקו כתמים מאצבעות יצחק, והיא דוחפת אותו ואומרת:
— יקחך שד! מתי נִפָּטֵר ממך!
יצחק מתרגז ועונה:
— שקצה אַתּ! היא מדמה בודאי שאינני יודע כי...
אך איננו יודע דבר חטא אשר עשתה השפחה שיוכל לחרפנה בזה, ומביט עליה בעיני כעס רב.
השפחה דוחפת אותו עוד הפעם, יצחק ממהר לרוץ אליה, חוטף את ידה בין שניו ונושך בכח זמן רב, השפחה צועקת. המולה בבית, אמו באה, האשה הזקנה עומדת אצל הדלת ובידה סלק שחציו קלוף.
אמו אומרת בלחש אבל בקצף:
— הלואי שלא ארע בנים כאלה, רבונו של עולם!

ו„רבונו של עוֹם" זה מוטל על לב הנער כעופרת. היגון בלבו מתגבר והא ויושב לו בדומיה אל השלחן.

III.

מן המבשל נשמע קול חזק בפתיחת הדלת, וקולו של מנדיל סוחר מתפשט בשני החדרים:

— נו אַיֵּהוּ? מהרה!

— יצחק קם ממקומו, וחפץ לעשות איזה דבר.

אין איש שם לב אליו. מנדיל סוחר ממהר מאד. האמא קוראת אותו ומוליכתו הצדה ומדברת אליו בלחש. מנדיל מניע בראשו במהירות לאות הסכמה וזקנו השחור מתכפל לכל תנועה ותנועה.

„ממש כאבא" אומר יצחק אל לבו, „אבל בזקנו של אבא ישנן הרבה שערות לבנות".

האֵם מושיטה למנדיל חבילת לבנים קטנה, משימה בשתי כיסותיו של בגד יצחק שתי חתיכות „ליקך" וממטה את ראשה לנשקהו... קור וחרדה עובר בכל יצורי יצחק, לבו מתמלא איזה דבר, והוא משיב בחפזון את שתי ידיו אליו, כאלו חפץ הוא להגין על עצמו מפני איזה דבר; אמו מבטת אליו בכעס, רעה וחרון זוהטים בעיניה...

— נו, צאתך לשלום...

עוד הפעם מרגיש יצחק שבלבו נהפך דבר־מה, הוא רץ בחפזון אל יד אמו, סוגר את עיניו ונושק את ידה זמן רב בכל כחו.

— היי שלום, אמי היקרה!

אצל הדלת הוא רוצה לפנות עוד הפעם את ראשו אל עבר אמו ולהשליך עוד מבט אל אמו, אך הוא ירא, בראותו את בעל העגלה בחוץ הוא שואף רוח לרוחה בכל מלא חזהו.

ובשעה שיצחק עודנו עולה על העגלה כבר הכה בעל העגלה בשוט את הסוס, והבתים החלו לסגת אחור. יצחק, היושב אצל

מנדיל סוחר ופניו אל הסוס, הופך עוד פעם את פניו, רואה את חיים השַמש נכנס אל ביתם, והוא משער בנפשו למה הוא נכנס, הנה פה קצה הרחוב, ומשם מתחיל ה„שוֹסֵי"; השדות, שנקצרו תבואותיהם, סובבים במעגל, ובית־הקברות הולך ומתקרב. יצחק מחפש בעיניו ורוצה למצוא את קברו של אחיו הצעיר חיים, הלבוש בתכריכים לבנים ומכוסה בגל עפר. בחפשו, עומדים לפניו שורות שורות של גלי עפר ותוגה חרישית תנוח בלבו. עיניו נסגרות, במוחו נארג מעט מעט איזה תמונה: על שדה רחב ורחוק מונחים על פי סדר שורות שורות של בני אדם, שוכבים במנוחה כאנשי חיל, ידיהם מונחות על רגליהם; הוא, יצחק, אֲפיציר הוא, והוא קורא בקול רם והכל שומעים לו, כל הידים מורמות, בכל מלא עיניו נראות רק ידים מורמות, העומדות ישר... אחרי כן באה נכרית ובחרמש אשר בידה היא קוצרת ומאַלמת אלומים.

בפקחו את עיניו, רואה הוא את ידיו ומתענג בהביטו אליהם. בית־הקברות הנהו כבר מאחריו, השוסֵי נמשך ישר, נטוע משני עבריו באילנות. על השמים נוסעים קְרָעֵי עבים, ועל פני הדרך עובר ורץ בכל רגע הצל, והוא רץ במהירות רבה יותר מהעגלה, אף כי בעל העגלה ממהר אל המסע, וכל הנוסעים מפחדים פן יאחרו.

המסע יוצא מן התחנה בשעה החמישית; מנדיל סוחר לקח רק חצי כרטים בעד יצחק, ויזהירהו שיאמר להקונדוקטור כי הוא רק בן שמונה שנים ויקטין את עצמו; הוא יושב במרכבה באחת הפנות ומפחד מאד.

אור היום פנה מעט מעט, עיניו הסגורות למחצה רואות רק את העשן, המתנשא באויר ומתנועע לכל עבר, בדד ועזוב כמו אין לו אָב ואֵם, מתוך העשן נשקפת עוד מן הצד חבילת הלבנים, ארגז הדרך של מנדיל. המרכבה משקשקת, ומהשיחה המדוברת בין יושבי המרכבה מגיעים לאזני יצחק רק חצאי מלים. איזה יהודי שואל „מי הוא הנער הזה?" ומראה באצבעו עליו. יצחק ירא לשמוע את התשובה, ומתקרב יותר אל הקיר, קול אנחה נשמע, איזה קול נאנה ואומר „ימים רעים", מדברים על דבר „שמטות כספים", יצחק

איננו מבין את פירוש הדברים האלה, אבל הוא משער בנפשו, כי זה הוא דבר רע, רע מאד, הנקרה רק בימים רעים. עוד קול אחד נאנח ואומר, כי זה הוא חבלי משיח, כי פרנסה אינה מצויה, אינה... גזרות רעות מתחדשות... ותוגה עמוקה ונוראה יושבת בלב יצחק. נדמה לו כי הימים הרעים יארכו הרבה מאד, כל החנויות תתרוקנה, כל הנערים ילכו בלי מעילים וכל הנערות תלכנה יחף, בלי נעלים, ויצעקו: „רעבים אנחנו", והאמות והאבות יאנחו! „אין פרנסה, ה' ירחם".

הוא פוקח את עיניו ומביט מסביב, כל פני האנשים אשר בסביבתו נראים לו מלאים מֶרי ולבו מתמלא רחמים עליהם. גם על מנדיל סוחר. עתה הוא סולח לו גם את החטא הזה אשר לקח בשביל עצמו כרטים שלם ולו, ליצחק, לקח רק חצי כרטים.

המסע עמד מלכת, אנשים יוצאים ונכנסים אל המרכבה, נושאִים חבילות, איזה קול שואל בקול רם:

-- אַ! מה שלומך, הֶניך?

— תודה להשם יתברך! עונה קול אחר.

— ופרנסה מצויה? מה מצבך?

— אין דבר, תודה להשם יתברך!

ושתי עיני התכלת של יצחק מביטות על היהודי בחבה יתרה, ולולא התביש, היה אומר אל היהודי הזה: „יהודי טוב אתה, ר' יהודי, הפרנסה מצויה אצלכם תודה להשם יתברך", אך הוא מתביש ושותק.

המסע נעתק עוד הפעם ממקומו ויצחק נגש אל החלון ויבט בו החוצה. אור כהה נמשך על הכל, ובדמדומי האור נעלמו מעט מעט האילנות והשדות; חוטי־התלגרף לא נראו עוד, ורק העמודים קפצו ויברחו איש אחרי אחיו ויתחבאו. על פני השמים זחלו עוד קרעי עבים אדומים, מרחוק הזהירה איזה אֵש, רועדת ומקפצת, וכל מה שהחשך הולך וגדל, האש הולכת ומתרבה, העמודים כמעט שלא נראו עוד, השמים והארץ התלכדו לאיזה חומר עכור, והמרכבה נכנסה בין שתי חומות עפר. עיניו תעו בחשך, חשך מסביב, ובחשך נשמע קול המולה, קול מרוצה, מי יודע איפה ואנה!

יצחק מסב את פניו אל מנדיל ומדבר בלחש דק:

— ר' מנדיל?

אך ר' מנדיל מתנמנם.

— ר' מנדיל? קורא יצחק עוד הפעם ומושך לו בשרולו.

— מה?

— מה יהיה אם יפול המסע ויהפך על פניו?

ר' מנדיל איננו עונה דבר וחוזר ונשען על הספסל.

— אָז יחזור העולם לתהו ובהו? האֵין זאת? שואֵל הנער כמו לעצמו.

ר' מנדיל מְנַחֵר.

בשעה האחת עשרה יצאו מן התחנה. עיני יצחק אחוזי השנה לא יכלו להפקח במלוּאָן, האור הרב העויר את עיניו. מכל עבר עמדו בתים גבוהים מאד, ועגלות רבות נמצאו שמה.

ורק כאשר ישב יצחק בעגלה זכר כי נוסע הוא אל אביו, ולבו בקרבו התכוץ בחרדה, איזה פחד נסתר. העגלה עברה דרך חוצות רבות, ובכל פעם כאשר הפך העגלון את העגלה אל רחוב אחרת, מצא יצחק בזה קורת רוח, כי תארך הנסיעה עוד איזה רגעים. הוא עשה את עצמו כאלו הוא ישן ויסגור את עיניו.

אצל השער מושכים בכפתור נחשת, נשמע צלצול, הגשם מטפטף על הפנים, רוח קרה מנשבת על המעיל החרש, וחבילת הלבנים נרטבת. מפנים החצר נשמעים קול צעדים וצלצול מפתחות, השער נפתח, ויצחק עוצר את נשימתו:

„עתה!"

גוי נושא כובע עם מִצְחָן נחשת סוגר את השער בחזקה, ומסביב עונה הד חזק. הם עולים על המעלות, יצחק מרים בעצלתים את רגליו ואיננו רואה את הנעשה מסביביו, הוא מרגיש רק את יד מנדיל הגדולה והקשה על ידו, והרגש הזה מכביד עליו מאד. אצל הדלת דופק מנדיל פעמים אחרות, נשמעו קול צעדים של רגלים יחפות, וקול שואל: „מי שם?", יצחק מכיר את קול אביו והוא נאנח ורָוַח לו.

אבל בשמוע מנדיל את קול הצעדים הוא רץ בחפזון ויורד מן

המעלות על בהונות רגליו ואומר אל יצחק „השאר פה"! יצחק עומד בדומיה, ומבליג על נשימתו. מסביב לו חשך רב.

— מי שם? נשמע. עוד הפעם מאחורי הדלת קול של אשה קורא.

— פתח, שלמיאֵל, למה אַתה עומד?

הדלת נפתחה, יצחק רואה מכנסי בד לבנות, אביו כופף את גופו, חוזר ונזקף, ושואל בקול נבהל:

— יצחק, האַתה זה?

אל כל השנים השחורות! סגור את הדלת, מה זה? — נשמע קול מן החדר השני. יצחק נכנס בבית, הדלת נסגרה, הקול מן החדר שואל עוד פעם וכבר בכעס, האָב איננו עונה, חוכך בכפה שעל ראשו ונושם בכבדות.

יצחק נשאר עומד בחדר הראשון, האָב נכנס בחדר השני, שמשם חודר אור כהה.

ומיד נשמע משם קולות של צעקה:

— גם הממזרים שלך חסרים לי פה! ילך לו וישבור את ידיו ואת רגליו... ואחרי כן נתך עוד גשם של קללות, צעקות ובאמצע הקולות האלה צף קולו של אביו הקורא. „בֵּילה, בילה", וקול אביו כל־כך רך הוא! הוא מתחנן, ולב יצחק מתמלא עליו רחמים.

והצעקות נמשכות זמן רב, יצחק עומד אצל הארגז וירא למוש ממקומו, הוא איננו חושב כל מחשבה ואיננו רוצה לחשוב... והקולות והצעקות מן החדר השני חודרים אל ראשו דרך אָזניו, כברד של אבני חצץ, הנופלות ונופלות מבלי הרף... הוא מרגיש ליאות, תומך את ראשו בהארגז, וסותם את אזניו בשתי ידיו.

הקולות הולכים ומשתתקים, כרעמים בסוף גשם, נשמעים קולות דקים ונפסקים, אנחות ונאקות, אביו נכנס, אוחז בידו של יצחק. ומוליכהו אל החדר השני, ראש מכוסה בצעיף לבן מתנשא ושואל:

— איפה תשכיבהו, יכנס בך...

יצחק רוצה לבכות, ואינו יכול, ואביו מדבר ומדבר:

— בילה, בילה, אני מבקש אותך, בילה, אשכיבהו במטתה של רבקה, בילה אני מבקש אותך...

— השכיבהו על ראשך... והראש המכוסה בצעיף נפנה אל הקיר.

האב פושט את בגדי יצחק מעליו, משכיבהו במטה, ושב אל מטתו של עצמו.

דממה בחדר. רק לפעמים נשמע קול אנחת האב, מנורה קטנה דולקת, הקירות והרצפה מלאים צללים איומים, יצחק שוכב במנוחה, איננו זז ממקומו זמן רב.

ורק אז כשהוא משער בנפשו, שהכל ישנים כבר, הוא מעיז להניע בידו וממשמש בה את רגל עצמו, נדמה לו, כי גלה בגופו איזה דבר חדש, הוא ממשמש בידו את רגלו השנית, ושתי רגליו נראות עתה בעיניו כמיותרות לגמרי. נדמה לו, כי די היה, כי יהיה קטן, קטן מאד, כתפוח קטן, שאפשר להסתירו בכל מקום שרוצים.

בעוד רגעים אחדים הוא הופך את ראשו ורואה כר מכוסה בשערות שחורות, ופני ילד, שפתים אדומות מאד, הילד נושם בקל, במתינות, ולבו ירוח וירחב.

והוא זוכר את אחיו הקטן, שמת וקבור באדמה! בשעה שהיה ישן אתו היתה השמיכה מתנועעת למעלה ולמטה, למעלה ולמטה... הוא מתקרב יותר, נוגע בשערות, נוגע בפניו אל המצח, הוא חפץ להיטיב ולהביט בפנים האלה, כורע על כרכיו בתוך המטה וכופף את גופו, והפנים הקטנים ישנים ונושמים. ישנים ונושמים. הוא מושך את שפתיו אל הפנים ומנשקם, מנשקם נשיקות עצומות ומשנן לעצמו:

— מה אהבך, מה אהבך, אהבך...

אבל הילדה מתעוררת בקול בכי גדול, בבית קם שאון והמולה, אביו שואל, מה זה? הצעיף צועק ומקלל, והילדה מוספת לבכות בקול עוד יותר גדול, היא צועקת ומראה באצבעה על יצחק.

— הוא... הוא... אמא...

— מה עשה לך? שואל הראש מתחת לצעיף.

— פה... פה... מראה הילדה בידה על לחיה.

האם יורדת מעל מטתה, לוקחת את הילדה אל מטת **עצמה,** זוג עינים כועסות מביטות על יצחק, הוא נשאר לבדו, **תוגה** חרישית תתקפהו, הוא ירא להרים קול בוכים, להאנח, ורק **כשהוא** כבר ישן מתפרצות האנחות מתוך לבו.

בחלומו נדמה לו שמצא תחת הארון הרבה כסף, הוא לוקח וחוזר ולוקח משם והכסף הולך ומתרבה, הולך ומתרבה, כבר מלא את כל הכיסים, חלק גם לאמו גם לאביו, ושניהם שמחו שמחה רבה, לא יהיו עוד ימים רעים, ולא יתרגשו עוד פורעניות לעולם, לעולם; הם ישבו אצל השלחן וימנו את הכסף, יצחק הושיט להם עוד ועוד, האם שחקה מטוב לב וגם האב שחק, ויצחק מחא בכפיו! „טוב, טוב מאד, טוב טוב מאד”...

והוא שוחק בחלומו.

VI.

אך האיר הבקר, הוליכהו אביו אל מסלת הברזל וימסרהו ליד איש אחד, אשר יורידהו אל התחנה. כל זמן הנסיעה ישן, ויבא בערב אל ילטוב על ידי בעל עגלה. הוא לא הלך תיכף אל ביתו ויחפץ ללכת אל ה„חדר”, אבל על דרכו פגשה אותו אשת מנדיל סוחר ותשלח לבשר לאמו, כי יצחק בא. הוא חכה בחנותו של מנדיל, בעוד רגעים אחדים באה השפחה ותקחהו בידו ותוליכהו הביתה. בפתיחת הדלת פגשה אותו אמו, ויהודי אחד בכובע של סַמִיט בעל זקן שחור הטה את ראשו מן החדר השני, בראותו את אמו. רץ יצחק אליה, הסתיר את ראשו בחיקה ויבך בקול גדול. אמו הפכה את ראשה אל היהודי ותבך גם היא. היהודי סר מן הדלת ויצעד הנה והנה בחדר השני, וכל צעד וצעד שלו הכה כבפטיש בלבו של הנער יצחק.

העץ.

(אליגוריה).

העץ הקטן, הדל והרזה מטה אלי את ענפיו היבשים עם שארית עליהם הנושרים, והוא מתאונן:

— רע ומר גורלי. — הוא אומר — אני הולך ואובד וכלה ומת בדמי ימי. לא חלש יצאתי מבטן האדמה, לא רפה ואין־אונים בראני האלהים, אָ, לא! בריא אולם נולדתי, והיו לי ימי נעורים טובים, תקות טובות וחלומות טובים; הגשם טפחני, השמש גדלני ואנכי הייתי רענן. צעיר, מְלא־תקוה — ומאושר.

הרואה אתה, את העץ הגדול, הנטוע פה על ידי? הביטה, מה רם, מה אדיר הוא! בגאון ובגבה מתנשאת קומתו, והוא שולח את פארותיו אל ארבע הרוחות ומרעיש את האויר בהמית־גאונו. יחדו גדלנו, כתאומים היינו, ונחלום יחדו חלומות טובים.

נעורי! עוד טרם עברו וכבר נבלו.

חלמתי וקויתי; מדי שנה הלבשתי קלפה חדשה, עליתי בגבהי ובעביי, שרשי פרו ויינקו לשד האדמה; כחות רעננים הפכו קרבי ובכליון עינים חכיתי ליום אחדל מהיות רך וילד, ליום, אהי לעץ גדול בריא ורענן, השולח פארותיו למרחוק, הפורש צל עב וגדול סביבו... עץ אני במבחר שנותי, איך, אגדל, אתנשא ואעל מעלה; רואי יברכני, כל עובר עיף ינוח בצלי וימצא מרגוע תחתי...

ימי הנעורים הטובים! לאהב ולהיות אהוב חפצתי!

— — — — — — — — — — — — — — — —

רוח נשב, רוח קריר ולח; העץ רעד כלו וכמו הִתְכַּוֵּץ מקור...

— קר לי. — הוא אומר. — איני יודע, למה הם הרוחות? רטט ורעדה הם מביאים אִתם...

— כך — הוא ממשיך הלאה את ספורו — חלמתי וקויתי ואני זוכר יום קיץ אוזד, יום חם, אחרי ליל גשם. על ראשי פזר השמש את קרניו, ושרשי ינקו את לשד האדמה, ינקו לרויה; מלא־אשר עמדתי על מקומי, ואביט על צלי, הפרוש סביבי. האויר היה שאנן, רוח לא נשב, ואנכי הבטתי על ענפי ועל עלי המצוירים בצל על הארץ, ואשבע נחת. „כל אלה שלי הם!" — דמיתי בנפשי. הניעותי בכונה את אחד מענפי, ושמחתי לראות, כי התנועע גם הצל. כך שעשעתי את נפשי, כך עבר היום הנעים.

ובנטות היום ראיתי מרחוק שתי תמונות קרבות — זוג צעיר ויפה הולך שלוב־זרוע. הם עיפו ובקשו לנוח בצלי.

לבי חרד — חרדת־גיל. האם לא אלי יקרבו, לא בצלי ינוחו? הלא גדלתי! אל־אלהים, מה יפה, מה רענן אני!

ואמנם באו, וַיֵּשְׁבוּ לנוח בצלי.

באה תקותי! עץ אני!

בין ענפי שרה צפור את שירתה, תחתי האזנתי סוד שיח אהבה. בעיניהם הבריק האשר, ואנכי באשרם לא קנאתי. אָ, לא! רחוקה הקנאה מלב המאושר, כרחוק הנדיבות מלב האֻמלל.

השמש ירד; פני השמים אָדמו; צלי התארך, השתטח על הארץ וטפס ועלה על הגדר...

עתה הרסו את הגדר. בית הם אומרים לבנות במקום הזה. איני יודע, למה? להטריד ולהרגיז!...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

לרגעים הוא מפסיק את ספורו ומרה שחורה תתקפהו.

— מאושר הייתי — הוא מספר הלאה — תפוש בהרהורי עמדתי, בהרהורי אשר־אין־קץ. ופתאם חשתי כאב באחד משרשי, „החפרפרת עוברת" — דמיתי בנפשי ולא שמתי לב לזה. אך הכאב לא פסק, ועוד גדול מרגע אל רגע. איזה דבר קשה וחד נגע בשרשי ולוחצהו. מה זאת? בקשתי ומצאתי: אחד משרשי העץ הגדול, הנטוע על ידי, נכנס לתוך רשותי ופגע בי.

— מה חפצך, שכני? — שאלתיו בכבוד.

בתחלה היה כלא שומע, רק אחרי אשר שניתי ושלשתי את שאלתי, ענני:

— אַ־ה! אתה זה שכני?! ואנכי לא ידעתי! בלילה ירד גשם, והשמש הטיב להאיר! ראה נא את הצעירים האלה תחתיך — מה יפים הם! הם מתעלסים באהבים, חי נפשי, מחזה יפה...

מבלי משים שמתי לבי לנאהבים ושבעתי נחת.

אך הכאב לא פסק. שרשי הולך ונלחץ.

— מה חפצך בזה? — שאלתי את שכני.

— אין דבר, חביבי, — ענני בכבוד — צר לי המקום. אחרי הגשם עלה אחד מענפי וגדל כדי זרת שלמה... מקרה בלתי מצוי! ואני צריך להאריך גם את שרשי, הלא יודע אתה: במדה שיגדלו הענפים, צריכים גם השרשים לפרות. הואל נא ונטה את שרשך מעט הצדה. הלא טוב־לב אתה, ידעתיך; היטב נא את שכנך ואת רעך!

ולדבר הוא יודע; כשרון יש לו, חי נפשי! מרגליות מפיק פיו.

נעתרתי לו והטיתי את שרשי הצדה, אף כי ידעתי, שלי לעצמי אֶרע בזה, שהדבר יעלה לי בנזק עלים אחרים, אשר ייבשו.

עברו ימים אחדים, והנה הוא בא עוד הפעם ולוחץ בחזקה את שרשי:

— מה חפצך? — שאלתי ברגז.

והוא עונה רכות:

— אין דבר, הנני מבטיח אותך. ענפי זה גדל כדי חצי האמה. תוכל להוכח בעצמך, שאין אני משקר לך. מה איפוא אעשה? כרוב לענפים, ירבו השרשים. הטה נא שרשיך מעט הצדה, הלא חברים היינו ונהיה!

והוא מגיד שבחי בפני; אין הוא חפץ, חס ושלום, להכאיב לי, לגרום לי נזק. אדרבא, אוהב וחובב הוא אותי:

— בימי הדור הגס הזה — הוא אומר — מעטים הם נדיבי־לב ובעלי נפש רכה כמוך. הנני חושב לי לכבוד, שאתה נמצא בקרבתי. אני מתימר בך.

סליחה ומחילה בקש מאתי על הטרידו אותי. אך אנכי כבר

הרגשתי, שאין הוא צריך לבקש סליחה ולדבר רכות, שהוא תקיף ממני, ואני חלש.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— קר לי, ידידי — מתעורר העץ אחרי הפסקה קטנה. — הרוחות נושבים. שמועה עוברת, שהאביב ב״ז. את האמת אֹמר לך, אין אני מאמין בשמועות... ע״ דבר העץ הנטוע פה ספרתי לך? כך. מצבי הלך הלוך וָרַע מיום אל יום. ענפי החלו ליבש, עלי — לנשור, ירקון נפל בי, כואב הייתי ומתרגז, והוא טוען את טענתו:

— מה חפצך, שוטה־חביב שלי? כלום חפצתי להרע, להציק לך? צריך אתה בעצמך להבין: כרוב לענפים, ירבו השרשים. הביטה וראה: מה גדלתי, מה עביתי! ענפי רבו, צריך איפוא להפרות את השרשים, להספיק מזון לכל אלה. אני אוהבך, חומדך עד מאד.

פעם אחת נרדמתי מחלשה ומרך, והוא התגנב ונגע באחד מענפי התיכוניים. התעוררתי בבהלה והתחלתי לצעק בקול מר.

לקול צעקתי חרד ובא פַּרִיאֵל, המלאך הממונה על כל הצמחים. התאוננתי לפניו על לחצי ועניי.

המלאך הביט עלי בעיניו הטהורות, ברחמים מרובים. „לדאבונו, — אמר — אין הוא יכול להושיע ברב או במעט".

— הצדק אתך, עץ דל, חלכה! — נחמני המלאך — אך כך הוא סדר העולם, ואין אני יכול לשנות את טבע הדברים...

בפעם הראשונה בימי חיי קראו לי בשם „חלכה".

שוב פעם אחת גברה עלי מצוקתי ובכיתי לפני שכני בדמעות שליש:

— חוס ורחם עלי! — התחננתי — אל אלהים, לחיות אני חפץ. לחיות!

והוא ענני:

— במה אושיעך, חלכה? מה זה תצעק מרה? מדמה אתה, שאחד ויחידי הנך בגורלך הרע? הבט נא: פה! שם! גם הם נובלים. מה חֵפֶץ בעצים קטנים, דלים ורזים? האלהים ברא את

עולמו בשביל עצים גדולים, עבים, רעננים ובריאים, כך הוא רצונו יתברך, נחוץ להכנע לפני גזר דינו של הצדק העליון...

— שקרן — עניתי ברגז, — לא בשם הצדק אתה בא, הצדק אתי! כך אמר המלאך!...

— אם כן — ענה בשחוק — תקח חלקך בעולם הבא. עתה הואל נא לפנות מקום...

ובדברו והוא לוחץ את שרשי ונוקבהו.

כך, ידידי, אני הולך ואובד וכלה. קר לי. מה אעשה? נחמתי האחת היא אמונתי, שהצדק אתי, שאני אמות בתומי, בישרי ובצדקי...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

העץ נדמה, כאלו צלל בתהום זכרונותיו, כאלו חפץ לשמח את נפשו היבשה בזכרון ימי הנעורים, ימי האשר והתקוה. ופתאם הוא מתעורר ומיבב בקול מר:

— הנה הוא! הוא נוקב! אל־אלהים! לחיות אני חפץ, לחיות!

הוצאת האור.

קבץ ספורים

לבני הנעורים.

מאת

שלום אַש.

ורשה – תרס"ה.

בדפוס א. בוימריטטער פלאַץ קראַשינסקי נו' 6.

מחיר הספר בלי משלוח 35 קאפ'.

הוצאת ה„אור".

קֹבץ ספורים

לבני הנעורים.

מאת

שלום אַש.

ורשה — תרס"ה.

בדפוס א. בוימריטטער פלאַץ קראַשינסקי נו' 6.

СБОРНИКЪ РАЗСКАЗОВЪ

для юношества.

Составилъ **Шоломъ Ашъ.**

Типо-Лит. Ф. Баумриттера, Красинская-площадь № 6.

ВАРШАВА 1904.

Дозволено Цензурою
Варшава, 14 Іюня 1904 г.

בָּאַכְסַנְיָה.

אמי ספרה לי את הדבר הזה כשהייתי קטן, ואני חפץ לספרו לכם.

היה היה לפנים יהודי אחד חיט. ויגר החיט בעיר קטנה, ויהי עני גדול, וגם בנים לא היו לו.

והחיט ואשתו החיטה באו בימים, ויהיו נכונים ומחכים למות, אך כאשר זכרו, כי אין להם בנים, ולא יהיה מי אשר יאמר את ה„קדיש" אחריהם, נעצבו אל לבם מאד.

כי כה יאמרו אנשים זקנים: הילד דומה לענף, אשר על העץ. ואדם אשר בנים אין לו, דומה לעץ אשר אין עליו ענפים. באים ועוקרים אותו משרשו — ונגמר. אולם אם יש ענפים לעץ, אז יכרתו את הענפים ויטעו אותם על אדמה אחרת. ואז אם גם ימות העץ, אך ענפיו פורחים וגדלים, והוא, העץ, מוסיף לחיות בהם.

אולם האנשים הזקנים לא היו מצטערים כל כך, לו לא היו להם בנים כלל. אך מעשה שהיה כך היה: היה היה להם לפנים בן אחד, והוא לא מת, וגם חי איננו עתה.

בן היה להם, נער בן שמונה שנים. בחדר למד, עם חבריו השתעשע, רבו הלל אותו, השתובב ועשה מעשה נערות, אביו התאונן עליו באזני רבו — נער ככל הנערים, והנה בא האסון יום אחד...

הדבר היה לפנים, בעת ההיא, אשר אנחנו שומעים על אדותיה ולא נאמין למשמע אזנינו. חושבים אנחנו כי אגדה מספרים לנו, אחת מאלה האגדות על דבר שבעת השודדים.

אבל הדבר הזה איננו אגדה. אבותינו ראו אותו בעיניהם, והם בעצמם סבלו הרבה יסורים ממנו, ואת ילדיהם הם קרה הדבר,

מתחת לסנורה של אמותיהם הוציאו את ילדיהן באונס — זלקחו אוהם ושלחום למרחקים.

וכך היה הדבר. באחד הימים, אחרי אשר גמר הילד לאכול את ארוחת־הצהרים, ויקח לו את פנסו, וטרם לכתו החדרה עמד עוד רגע אחד ויבקש מאמו, כי תתן לו שתי אגורות לקנות בהן נפט בעד הרבי — ופתאם נפתחה הדלת ויבאו הביתה שני יהודים בעלי קומה גבהה, אשר זקנם שחור, ומעילם שחור ומצנפתם שחורה, וגבות עיניהם עבות ושחורות, ומאחריהם עמד איש צבא גבה־הקומה ובידו קנה רובה מזוין. והיהודים אחזו את הילד. הילד נבהל ויתחבא תחת סנור אמו. האֵם נאבקה בכל כחה, ובכל לבה חפצה להצילו. היא נאבקה עם היהודים הגבהים. אך היהודים הגבהים חזקו ממנה. הם דחו את האֵם, לקחו מאתה את הילד, באונס ובעל כרחו לקחוהו. הוא פרש את ידיו הקטנות, חבק בהן, התחנן. אמו פרשה ידיה גם היא, התחננה — אך עוד מעט והדלת נסגרה מאחריהם — והילד איננו.

— ילדי! — נהמה האֵם.

— אמי! מי! — שומעת עוד האֵם המתעלפת את יללת בנה מעבר הדלת השני.

ומה היה אחר כן לילד ההוא?

לא האֵם, לא האב יודעים את זאת, ואין איש אשר ידע.

אם חי הוא — או מת כבר —

אם יהודי הנהו — או כבר היה לגוי —

אין איש יודע את כל אלה.

אם ימותו ההורים — ולא ידע הילד גם את היום אשר בו יאמר „קדיש" אחריהם.

וכדבר הזה קרה גם את החיט ואת החיטה ואת בנם אברהם׳ל. כי לקח לקחוהו מהם וישלחוהו לעבד בצבא.

ומאז מת בעדם ילדם, ובלי תפונה מות מתו גם ההורים בעד בנם.

אך דבר אחד בקש החיט מאת ה„חוטפים" אז, כאשר לקחו את בנו ממנו: כי יתנו לו להפרד מבנו יחידו ולברכו טרם יצא ממנו. ה„חוטפים" הרשו לו זאת.

והחיט לקח זוג תפלין קטנים וסדור קטן וימסור לבנו, ויאמר אליו כדברים האלה:

— אברהם! הנך הולך אל ארץ זרה ונכריה, ואל בין אנשים זרים לך. האלהים הוא היודע מה תהיה באחריתך. הנה אני נותן לך את התפלין האלה — שמור אותם כבבת עיניך. והיה אם תחפוץ לדעת מי אתה ומי אבותיך — והבטת על התפלין האלה. והאמן תאמין בהם, כי הם יובילוך אל המקום אשר ממנו באת.

אברהם לקח לו את התפלין וילך עם ה„חוטפים".

ומאז איננו עוד — לא האב ולא האם יודעים אם חי עודנו בנם, והבן לא ידע אם חיים עוד אביו או אמו.

ושנים על שנים עברו — האב איננו יודע על אדות בנו והבן איננו יודע אדות האב — ואיש את רעהו כבר שכח.

ויהי היום, יום ששי לשבוע. ותקם החיטה בבקר ותקח את חלות הלחם, אשר עשתה אמש בערב, לשאת אותן אל האופה. היא יוצאת אל הרחוב, והנה היא רואה, כי הרחוב מלא ראשי אנשים, אשר בגדי כלם שוים, ובאמצע הרחוב עומדת ארבת עשן והעשן עולה ומתמר לשחקים. והעשן של אנשי־הצבא משתרע על פני כל הרחוב וממלא את האויר. ותבהל האשה מאד ותשא את רגליה ותרץ מהר הביתה.

— משה, משה, לך מהר ופשוט את בגדיך ושכב במטה, ואנח תאנח — כי אנשי צבא באו העירה.

כי בימים ההם, כשהיו באים אנשי הצבא לעיר זרה, ולא היו להם שם בתי־הַקָּסַרְקְמִין, אשר בעד אנשי הצבא, ולכן היו מִתְאַכְסְנִים בבתי העיר, איש צבא בכל בית. והיה האנשים, אשר לא חפצו לְאַכְסֵן אצלם איש־צבא, ושכבו במטתם והתחלו.

וכה עשה גם החיט.

אך מהרה בא הביתה זֶ'נְדֶל שוטר העיר ועמו איש צבא.

זֶ'נְדֶל השוטר — זה היה גוי, אשר מסגרת אדמה מסביב

למצנפתו, ועינו האחת עורת. והוא היה עומד תמיד באמצע הרחוב עם נעליו המקושטים ובידו החנית, והוא היה מחרף ומגדף תמיד. הוא היה גם גובה המסים וממציא מעונות לאנשי הצבא.

ויבא אל בית החיט. והחיט שוכב במטתו ויאנח מרה:

אוי, אוי, בתיה, ראשי, ראשי!

והחיטה עמדה אצל מטתו ותחבוש את ראש בעלה במטפחת לבנה ותספק כף:

אוי לי, אבוי לי, אֱלי הגדול, אֱלי.

וז'נדל בא עם איש הצבא, אשר נשא על שכמו חבילה גדולה מאד מאד.

— פה מעונך — אמר ז'נדל אל איש הצבא.

— אוי, פַּנִי (אדון) ז'נדל, פַּנִי ז'נדל, איך תעשה לי כדבר הזה? אלהים עמך! ראה בעלי חולה, והיום יום הששי, צריך להכין בעד השבת.

אך ז'נדל הוא גוי לא־טפש, והוא אומר אל החיט:

— האדון הפקיד שלחני לבקש בעדו חיט, הוא חפץ לתפור לו בגד חדש. והנה אתה חולה ואני אנוס ללכת אל יעק'ל.

— איך? מי חולה? מה? מתי? — צועק החיט וקופץ ממטתו ולובש מהר את מעילו. — בוא נא, פַּנִי רבי ז'נדל — מאה שנים תחיה.

— הי, יהודי גנב. — פה מעונך — אומר הוא אל איש הצבא ועוזב את הבית.

החיט והחיטה מביטים איש אל רעהו. הם מביטים אל איש הצבא, והוא — אליהם. החיטה עוד טרם תסכים, אבל להגיד את זאת לא תעיז. ואיש הצבא לוקח לו את חבילתו ונושא אותה אל אחת הפנות, מפנה לו שם מקום רחב, והוא מחל להוציא את חפציו.

ריח של זפת עולה על פני הבית. החיטה סוגרת את חוטמה בידה ומקללת את ז'נדל בקללות איומות — כאלו לבלי לביש את האורח הלא־קרוא. איש הצבא עושה את עצמו כלא שומע ומוסיף לעבוד את עבודתו.

אך מהרה הסכינו זה לזה. איש הצבא חטב למענה עצים לכבוד שבת, הביא לה מים, והיא נתנה לו פרוסת חלה לבנה — ויתהלכו בשלום ביניהם.

הזקנים חדלו להצטער. הם זכרו את בנם. לפנים, לפנים חי — וימת. החיט חפץ לשאול את איש־הצבא, כאלו רק למען עשות לו צחוק, אולי, אפשר, באיזה אופן, על פי נס, אולי פגש, ראה איש צבא אחד, בנו; אך איך יוכל לענות על שאלה כזאת.

וילך החיט אל בית המרחץ, והחיטה החלה להכין לכבוד שבת, ותשלח את ה„טשולנט" אל האופה, ותכבד את הבית. ואת איש הצבא בקשה כי יְפַנֶה את חבילתו וצרוריו לאחורי הדלת, כדי שלא יהיו נכרים דברי־חול בשבת, והוא מלא את בקשתה. אחר כן פרשה מפה לבנה על פני השלחן, ותעמד עליו שתי מנורות, ואת החלות הניחה עליו. אחר כן בא החיט וילבש את בגד־השבת שלו ואת משקפיו שם על חטמו, וילך אל בית הכנסת. אז הדליקה האשה את הנרות, ובין כה ותבט אל איש הצבא היושב בפנה, ותאנח אנחה עמקה — גוי, את דבר־השבת לא יבין ולא ידע, אוי!

ואיש־הצבא ישב לו בפנתו על חבילתו. הוא רואה את האשה הנגשה אל המנורות, מניעה את ידיה על פניהן שלש פעמים, והוא מכסה את פניו בשתי ידיו ובוכה ומתעמק בהרהורים.

האמנם ראה את זאת לפנים, אם לא? — והוא חפץ להעלות על זכרונו, אולי היה פעם אחת בחייו בעיר אחרת, בבית איש יהודי אחר — ושם ראה את כל אלה.

אבל בין כה הוא שוכח את הרהוריו, כי הרעב הציקהו. ויגש אל ארגזו ויוציא את מלתחתו ויתר אותה ויוציא ממנה פת לחם „קיבר" — ויאכל.

האשה רואה ומרחמת עליו — בשבת יאכל פת קיבר — והיא נותנת לו חלה לבנה.

ואיש־הצבא מביט על השעון התלוי בפנת הקיר, אשר שני מטילי ברזל ולבנות תלוים על משקליו, והוא זוכר, כי גם את השעון הזה כבר ראה לפנים. אך איפה איננו זוכר, ואולי לא ראה כלל, ורק נדמה לו כך.

ותכף הוא נזכר, כי אין זאת אשר חלום חלם, בחלום ראה את כל אלה, אבל זה כבר.

בין כה והחיט שב מבית הכנסת הביתה, אומר ברחבה

„שבת טובה", מתהלך על פני הבית הנה והנה, קורא את ה„שלום עליכם". והחיטה נושאת על ראשה את ־בישת־הנשים בימים ההם עם מקלעות התכלת. והחיט נגש אל השלחן וקורא ברחבה את הקדוש של שבת.

ואיש־הצבא יושב לו בפנת הבית ומתבונן אל כל אלה, והוא נזכר היטב כי את כל אלה ראה זה כבר, בלי ספק ראה, אבל איך ואיה איננו זוכר.

והחיט יושב אל השלחן ומזמר את ה„זמירות".

והנגון ידוע לו — דבר־מה התעורר בקרבו, והכל ידוע לו, החדר, ארבעת הכתלים, השעון, היהודי בעל הזקן הרחב, החבישה אשר על ראש האשה, המנורות אשר על השלחן,— הכל ידוע לו. אבל איפה ראה את כל אלה איננו זוכר ואיננו יודע.

והנה כלה היהודי לאכול את סעודת השבת ויברך את ברכת המזון. אז הוציאה הזקנה מהארגז הישן גרעינים לבנים ותניחם על השלחן, והשכנה שיינדיל באה אל הבית, ובידה ספר המעשיות על דבר שבעת הגזלנים, למען קרוא אותו באזני כלם. ויפנו מקום על יד השלחן גם בעד איש־הצבא ויכבדוהו בגרעינים, והחיט החל לשאול אותו שאלות שונות:

בּוּדֶט ווֹיְנַה? (התהיה מלחמה?).

בּורט.— עונה איש־הצבא.

והוא מתחיל לספר, מאין הם באים ולאן ילכו, ועוד ועוד.

אוּ מֶנֵי בִּיל סִין (לי היה בן), — מתחיל החיט לספר לאיש־הצבא את כל המעשה, — אבל מי יודע איפה הוא עתה, איפה הוא עתה.

— ובן כמה שנים היה בנכם?

— בן שמונה שנים.— מספר החיט.

והחיטה תומכת את דבריו פעם במלה ופעם ברמעה.

— האם זה כבר? — שואל איש־הצבא.

— זה כבר!

— בלי תפונה לא יחיה עוד — מסכים איש־הצבא.

מי יודע.

ואחר כן שואל החיט את איש־הצבא: מאין הנהו, אם יש לו אֵם, אם יש לו אב, ומה שמם?

— האלהים הוא היודע. — עונה איש הצבא. — אני אינני זוכר ואינני יודע. בבית אנשי הצבא חנכתי וגדלתי. אך בארגזי מתגולל שק קטן, אשר היה עמי בכל מלחמותי, ואני שומר אותו כבבת עיני. אין זאת כי אבי נתנהו לי — מי יודע? אני אינני זוכר ואינני יודע מה היה מראה אבי, ומה היה מראה אמי, אבל, כמדומה לי, כי גם בבית אבי תלה על הקיר שעון כשעון הזה — אבל זה היה זה כבר, זה כבר.

ויבקשו את איש הצבא, כי יַראה להם את השק.

ויוציא איש־הצבא מכיסו התחתון — שק של תפלין ויראה.

וירא החיט ויחורו פניו וירעדו כל עצמותיו.

ואיש־הצבא הוציא מתוך השק זוג תפלין קטנים וסדור קטן ואומר:

— את אלה נתן לי אבי, כאשר לקחוני מביתו וישלחוני לעבד בצבא, אבל איני זוכר „יֶה בְגו (חי נפשי) אינני זוכר.

— אברהם, בני, אברהם! — התנפל החיט בקול בכי על צוארי איש־הצבא.

— מה זה? מי? — שואלת החיטה בבהלה.

והאנשים אשר מסביב עומדים תְּמֵהִים ומתפלאים ומביטים איש אל רעהו.

בַּלַּיְלָה.

(מחזה במערכה אחת).

המשחקים:

1) זרח: הבן הבכור נער בן י"ב שנה.
2) ברוך: הבן הצעיר נער בן ט' שנה.
3) רחל: אחותם הבכירה נערה בת י"ג שנה.
4) שרה: אחותם הצעירה נערה בת ח' שנה.
5) תינוק בעריסה.
6) רוח אמם המתה.

(לפנות ערב עם שקיעת השמש. בחדר רחב־ידים יושבים הילדים סביב השלחן הארוך העומד באמצע החדר. רחל יושבת על יד העריסה ועל ידיה התינוק. בחדר שוררת דממה רגע, וסימן שמש הנוטה לערוב נראה מבעד וילון החלון).

זרח – אל רחל – האבא טרם בא?

רחל (בדממה). הוא השאיר לי אגורות אחדות לקנות דבר מה ולבשל את ארחת הערב בעדכם בשובכם מן החדר, אלך ואקנה.

זרח. בחוץ חשך ואפלה, אל נא תעזובי את החדר. איני רעב כלל – (אל אחיו) ואתה?

ברוך: וגם אני איני רעב כלל וכלל.

(ברק השמש הנוטה נעלם מן החלון. רחל מעברת אֵש בהמנורה התלויה על החבל בקורה. בחדר אור כהה).

שרה (קולה עולה מפנת הבית ששם העריסה): שַׁי דום,

דומו, התינוק ישן, הילד ישן — אַ לַ לוּ לֶךְ נאַ, אַ לַ לוּ לֶךְ נאַ — (היא מטלטלת את העריסה).

זרח (אל ברוך): בא נא, בא, ראה (הוא מלמד אותו לעשות צפור מפסת ניר מרֻבעת, אחר כן עושה מן הניר מין שפופרת ויפח בו, ואחר כן הוא מכה בשפופרת על השלחן וישָּׁמע קול גדול).

ברוך: חאַ, חאַ, חאַ.

רחל: (הילדה הבכירה משכה אליה את שרה אחותה הקטנה ותעש לה בובה מחתיכת בד, ושתיהן קרבות אל העריסה, ותזמרנה נגונים שונים לישן את הילד הקטן השוכב בה).

שרה (אל אחותה): האבא הלך רגלי מחוץ לעיר, הרחק הרחק מן העיר, למכור את סחורתו לאכרים היושבים שם, הוא אמר, כי בטרם יבא השמש ישוב, ועתה כבר בא הלילה ואבא איננו עוד, מתי יבא אבא?

רחל: דומי, אבא יבא, יבא אבא, שמעי (היא מתחילה לזמר).

שרה: אני יראה (רוצה לבכות, אולם אחותה אינה נותנת לה).

רחל (מזמרת בקול גדול, וזרח מתחיל לדפק בשפופרת של ניר על השלחן בקול יותר רם להסתיר את חרדתם מעיני הקטנים).

זרח: באו באו אל השלחן, הבא נשחק בקלפים, נעשו מקלפים בית).

(ויתכנסו כל הילדים על יד השלחן וישבו צפופים איש אצל אחיו).

זרח: הנני אראה לכם, איך עושים בית מקלפים (הוא לוקח את הקלפים, וישם שני קלפים בסדקים אשר בשלחן ויאמר בלחש.

זרח: אֵין — אִמא — פה.

רחל: (בהניחה גפריר על שני הקלפים): „אָ־נה — ה־לכה?"

זרח: (בקורעו חלון באחד הקלפים): „ר־חוק בַּ־נֵ־כָר".

רחל: (עושה מקסם דק קיר לבית): „וּ־מה תביא — ?"

זרח: (עושה פתח באחד הקלפים): „ח־בית ש־כר".

רחל: (מוסיפה לעשות את הקיר): „ואי־פה תַ־נִי־חֶ־נָה?"

זרח: (מעמיד את הדלת אל הביה): „לפתח מ־למ־טה".

רחל: (מקלפת אחד הקלפים להיות מעשנה לבית):
„ומי יש־תח?"

זרח (מעמיד את המעשנה על הגג): „אני ואַ־תה——".

(פתאום נשמע קול נהימה מן העריסה, קול הילד הקטן):
לאַ־לְאַ־לאַ.

הילדים (שוחקים): חאַ חאַ חאַ.

ברוך
שרה } רצים אל העריסה): הרואה אתה איך הי־ד משחק,
הרואה אתה איך הוא מניע בידיו? האח! האח!

זרח (אל רחל בלחישה, בשבתם אל השלחן): היראה את,
רחל?

רחל: אנכי,— ואתה?

זרח: אנכי, אינני ירא.

רחל: גם אני אינני יראה.

שרה (קולה עולה מתוך הפנה האפלה): ראו נא, איך הוא
מכה ברגליו, ראו נא!— ראו נא.

(דממה קלה בחדר. מפעם לפעם נשמע קול הילד הבוכה בעריסה. רחל שמה חלב בבקבוק ותתן לילד לינק ממנו, הילד ישרק מן הבקבוק, שרה עומדת על גבו).

ברוך: ראו צללים שחורים מתנועעים על הקיר, צללים
בעלי זקנים הארוכים.

זרח: צללים המה צללי אנשים מתים שחיו לפני ימים רבים.

שרה: אני יראה (מתחילה לבכות).

רחל (לזרח): הס, הילדים יראים.

שרה (בדמעות): מתי יבא אבא?

רחל: עוד מעט, שרה, עוד מעט.

ברוך (לזרח): מה יביא אתו?

זרח: עגלה וצמד סוסים.

שרה: ולי עריסה בעד הבובה; האין זאת?

רחל: כן, עריסה יפה על אופני זהב.

שרה (בשמחה): עריסה יפה על אופני זהב.

רחל (אל זרח): נשכיבה נא את שרה וברוך לישן, ואנחנו

נשב שנינו ונחכה עד בא אבא. (היא מציע את המטות).

זרח: קרבו, ילדים, קרבו אלי ואפשט את בגדיכם מעליכם ואשכיבכם במטותיכם, הולאַ, אלי.

שרה (בקול בוכים): אינני רוצה, גם אני חפצה לחכות לאבא.

זרח: הבה נחכה כלנו, נחכה.

(הילדים יושבים מסביב לשלחן ומחכים, דממה רבה בחדר, השעון מכה: תִיק — תַק! תִיק תַק! הצללים מתנועעים על הקיר, מחוץ בעד החלון מביט החשך).

זרח (בלט אל רחל): היראה אַת, רחל?

רחל: אני? ואתה?

זרח: אנכי — לא.

רחל: גם אני אינני יראה כלל.

זרח: בודאי?

שרה, ברוך: הילד ישן, ספרו נא לנו איזה מעשה.

זרח: אם תחרישו כלכם ואספר לכם.

שרה, ברוך: הננו מחרישים, הננו שומעים.

זרח: שמעו, היה היה בימים הראשונים נער אחד, נער אחד בארץ, והנער נסע ויעבר דרך יערים ושדות, עלה הרים ירד בקעות, עד אשר בא באחד הלילות למקום בלתי ידוע לו. והלילה ליל חשך, אף כוכב אחד לא נראה על פני כל הרקיע, וכל מנורה לא האירה בכל הבתים, אשר על יד הדרך; ויעמד הנער על מקומו ולא ידע אנה יפנה. והחשך הולך הלוך וגדול, וגם גשם היה על הארץ ועל הדרך נמצאו תמיד גנבים וגזלנים.

הילדים: אויה, אויה.

זרח: ויתפלל הנער אל ה' ויאמר: — אבי שבשמים! אתה ידעת את עניי, ורק אתה לבדך תוכל להושיעני, אנא ה' הושיעה נא!

רחל (אל ברוך): הס, הס.

זרח (מספר הלאה): ויהי אך כלה הנער את תפלתו, וישא

את עיניו וירא והנה — נר דולק נראה אליו מאחד הבתים מרחוק, וילך הנער אל המקום אשר נראה שם האור.

שרה: הלך ואיך לא ירא, פן גזלנים שם.

זרח: אל נא תפסקי באמצע, שמעי: ויבא הנער עד הבית והבית קטן מאד, ויאמר בלבו: מי יודע, אולי יושבים פה גזלנים? אך כרגע התחזק ויאמר: אחסה נא בה׳ והטוב בעיניו יעשה, ויפתח את דלת הבית ויבא בו.

שרה: בא אל הבית?! אויה!

זרח: ויהי כבוא הנער פנימה וירא והנה הוא עומד באולם גדול, והאולם ריק אין בו כל איש, אך אור גדול זרוע בו כאור הצהרים. ויבט הנער אל כל סביביו, והנה עוד דלת באולם; ויפתח גם את הדלת ההיא ויבא גם בחדר השני, וירא והנה גם החדר השני ריק, רק אור גדול זרוע בו כאור הצהרים, ובו עוד דלת; ויפתח גם את הדלת ההיא. ככה עבר בשבעה חדרים, ובחדר השביעי ראה והנה איש זקן יושב, ולו זקן ארוך ולבן כשלג, וביד הזקן קפסת טַבַּק של כסף, ועיניו נטויות אל הספר אשר לפניו. והזקן נגש אליו ויאמר: „שלום עליכם" — ויפשוט לו את ידו „עליכם שלום" ענה הנער. „אנה אתה הולך, נער קטן?" שואל הזקן, „ללמוד תורה" עונה הנער. „התלמד אתי יחד?" „כן" עונה הנער, „שב לפני", וישב הנער לפני הזקן, ושניהם למדו בהתמדה רבה.

זרח (ככולתו לספר את ספורו), מביט מסביב, שרה יושבת על יד השלחן וראשה נשענת על זרועה וישנה, ומצד השלחן השני יושב ברוך וגם הוא ראשו נשען על ידו וישן.

זרח: הילדים ישנים.

רחל: תרדמה נפלה עליהם בספרך את ספורך.

זרח: רחל, היראה אַתּ?

רחל: אנכי? ואתה?

זרח: אנכי אינני ירא.

רחל: גם אני אינני יראה.

(דממה, הפסקה)

רחל: מדוע לא יבא אבא?

זרח: אינני יודע.

ר ח ל: גם אני אינני יודעת.

(שניהם שותקים, הפסקה)

ז ר ח: לכי לישון, רחל.

ר ח ל: לא, חפצה אני לחכות עד בא אבא, ואתה רוצה לישון?

ז ר ח: לא, גם אני אינני רוצה.

ר ח ל: אם כן נחכה שנינו — עד בא אבא.

ז ר ח: כן, נחכה.

(בחדר דממה רבה, רק קול נחרה קלה של הילדים הישנים נשמע בחדר; והצללים השחורים בעלי הזקנים הארוכים מתנועעים על הקירות.

ר ח ל: הידעת זרח?

ז ר ח: מה?

ר ח ל: אם ילדים שאין להם אֵם, האם אמם שמעה להם, שם, בעולם האחר.

ז ר ח: ה׳ הוא אמם.

ר ח ל: האם כן? באמת?

ז ר ח: הילדים שוחקים ברחוב, והלילה פרש את חשכתו על הרחוב. הרועה נוהג את צאנו מן השדה דרך הרחוב ההוא ויחלל בחלילו זמר נעים, זמר שמישן את הילדים, הזמר הזה הוא כעין „קריאת שמע" לכל ילדי הרחוב ההוא, בין שיש להם אֵם ובין שאין להם אֵם, כי כה הוא תוכן הזמר ההוא: לכו לכם, ילדים נחמדים, לביתכם, לכו ועלו על מטתכם, תנו תנומה לעיניכם, כי הליל בא! הילדים שיש להם בית לחסות בצלו, שיש להם אֵם רחמניה, אשר תלחצם אל לבה החם, מהרים להאסף אל בתיהם, קוראים „קריאת שמע" מנשקים את אביהם ואמם ויעלו במנוחה אל מטותיהם, ויסגרו בנעימות את עיניהם וישנים; ומלאך טוב בא ויפרוש את כנפיו להגן עליהם. אולם הילדים אשר אין להם בית לחסות בצלו, ואשר אין להם אֵם שתשים עינה עליהם ברחמים רבים, מוצאים להם מחסה אחורי אחת הגדרות וישנים שם כל הלילה, והאֵל הטוב השוכן בשמי מרום, משקיף עליהם מן השמים לבל תאונה אליהם רעה, כאשר תשקפנה האמות הרחמניות על ילדיהן.

רחל: הידעת זרח?

זרח: מה?

רחל: הבה נתפלל גם אנחנו אל ה׳, כי ימהר וישלח לנו את אבא.

זרח: כן, הבה נתפלל.

(זרח לוקח את הסדור ויפתחהו במקום התהלים אשר בסוף הסדור, ויקרא בו ויתנועע, ומתפלל תפלה „בפה").

זרח (מתפלל): „רבון העולמים, אב היתומים, את אמנו לקחת ממנו והעלנה השמימה; אבינו איננו אתנו, כי הלך בדרך רחוקה; שלח נא את מלאכיך לפניו לשמרו בדרך, לבל תאונה לו כל רעה, והשיבהו מהר אלינו"...

זרח (מביט מסביב לו והנה רחל יושבת על השלחן וראשה נשענת על ידה ומתנמנמת).

(בחדר דממה עמוקה; אור המנורה מאיר את החדר, הצללים על הקירות מתנועעים; זרח מביט ביראה אל התנור. מסביב לו יושבים הילדים וכלם ישנים).

(על הקיר מתנועע צל ארוך, צל של אשה שלבושה בצניף רחב).

זרח (כמעט אחוז שנה): היום למדתי בחדר את המעשה על דבר עקדת יצחק, מעשה נורא, חי ה׳, להקריב את בנו (הוא פוסק, עינו האחת נסגרת, עינו השניה מבטת על ברוך היושב ממולו וישן): ילד טוב ונחמד הוא ברוך, חי ה׳, ילד טוב. (הוא מניח ידו האחת על השלחן, אחריה גם את השנית): 'ברוך הוא נער טוב, (אחרי הפסקה קלה): אבא איננו... (הפסקה): האם נאבק עם ראובן... (הפסקה): ה׳ שלח את המלאך אל אברהם... (הוא מצפצף מלים בחשאי · הוא ישן).

(המנורה הולכת גם היא הלוך וכהה; בירידת השלהבת עולים הצללים על הקיר, הולכים הלוך וגדול, מתגנבים על השלחן ועולים על ראש ברוך הקטן, אחרי כן גם על ראש שרה הקטנה, אחרי כן גם על ראש רחל; ואחרי כן גם על ראש זרח. המנורה הקטנה הולכת הלוך וכהה, ורק באמצע השלחן עודנה מהבהבת ודועכה מעט מעט).

(פתאם נתמלא הבית אור, כאלו הופיעה הלבנה בקירות החדר. ואשה אחת נתגלתה פתאם בחדר, היא לבושה לבנים, וצניף של שבת לבן כשלג על ראשה, ומראה פניה אהוב ונחמד, היא מקרבת אל הילדים הישנים ומרימה את ידיה ותשימן על ראשי הילדים).

ה א ש ה ה ל א נ ו ד ע ה: נומו, ילדי היקרים, נומו, צפרַי הקטנות, נומו שנת חיים ובריאות.

(האשה עוזבת את החדר בלאט ויחד אתה נעלמה גם האורה מן החלון וחשך כבראשונה, הילדים סביב השלחן וישנים).

המסך נופל.

הַנַּעַר וְסוֹדוֹ.

„כי לא יראני האדם וחי".

ואולם הנער, אשר אספר לכם על אדותיו, ראה את האלהים — וחי.

כן, הוא ראה את האלהים; ולא פעם אחת ולא שתי פעמים, כי תמיד, תמיד היה רואה אותו, בכל יום ויום, בכל שעה ושעה, בכל רגע ורגע.

הנה הוא יושב בחדר אשר לרבו רבי ברוך המלמד, והחדר קטן וצר מאד, ושלחן גדול עומד באמצע החדר הקטן, וספסלים לו מסביב ועליהם יושבים התלמידים צפופים ודחוקים איש אל אחיו ועיניהם נטיות אל הגמרות הפתוחות לפניהם — והם לומדים בקול גדול. ושם בראש השלחן יושב רבי ברוך בראש והשוט בידו, והוא מביט ומתבונן היטב אל הנערים הלומדים, ופניו מפיצים אימה.

והוא אינו רואה כלל את הגמרא הפתוחה לפניו, ואזניו אינן שומעות כלל את דברי הרבי. מוחו חושב מחשבות אחרות ועיניו רואות תמונות אחרות.

הנה השמש שוקעת.

וקוי השמש בוקעים וחודרים בעד שמשות החלון המגֹאלות. והקוים זוחלים ונופלים על ראשי הנערים ומזהיבים את שערותיהם, ומשם זוחלים הקוים הלאה ויורדים באלכסון*) עד קצה פנת הבית מתחת. „עמוד־אֵש" בחדר.

ופני הנער החורים והדלים צוהלים מאד, ואור גדול, אור יקרות, זרוע בעיניו הגדולות והשחורות, והן מזהירות ומאירות את פני הנער.

---

*) שיעף, שרֵאָג.

„השכינה שורה בחדר" — חושב הנער בלבו.

אך הוא איננו מגלה זאת לאיש, כי סודו הוא, סוד כמוס עמו. וסודות רבים יש לו שאינו מגלה אותם לשום איש, וגם לפני אמו אינו מדבר על אדותם, ויש שהוא ירא גם להרהר בהם בחברת אנשים.

רק בשבת הנער לבדו רחוק מכל חבריו ורעיו — אז הוא חושב ומהרהר בסודותיו הנפלאים, והוא שמח מאד.

השכינה שורה בחדר, — הנה היא שוכנת שם בקצה הפנה, ומאזנת ומקשבת לדברי הנערים בלמדם.

והוא רואה אותה בעיניו, אך יותר מה שהוא רואה הוא מרגיש אותה בלבו.

השכינה מלאה את החדר.

והוא יושב וחושב מחשבות נעימות, ונפשו מתמלאה געגועים במוסים, געגועים נעימים מאד...

ורוח קדוש וטהור מרחף בחדר סביב־סביב...

והוא רואה אותו והוא מרגיש אותו.

אז ראה הנער את האלהים — ויחי.

„כי לא יראני האדם וחי".

אולם הנער הזה ראה אותו.

בליל השבת היה הדבר.

חדר גדול ורחב ידים, שלחן עומד באמצע החדר, והשלחן ערוך בכל לכבוד שבת. הנרות דולקים במנורות הכסף הנוצצות על השלחן, והם מאירים ומפיצים את אורם הזך לכל פנות החדר. וסביב השלחן יושבים כל אחיו ואחיותיו הגדולים והקטנים, איש איש על מקומו, ופניהם וידיהם רחוצים לטהר. שתי חלות קטנות מכסות במפות לבנות לפני כל אחד ואחד, — ושם, בראש השלחן, מקום מושב האב, מונחות שתי חלות גדולות מכסות במפת משי ולפניהן בקבוק יין המבריק לאור הנרות.

ואמו יושבת שם בפנה אל השלחן הקטן ותחנה פתוחה לפניה. צעיף לבן מכסה את ראשה ושרשרת זהב תלויה על

החזה, והיא מבטת לרגעים על הילדים היושבים ומאזינים לקול אביהם המתהלך בחדר הנה והנה ומזמר: „שלום עליכם, מלאכי השרת!"

והנער יושב ומביט ומקשיב, ורגשות טובים מרגיש הנער בלבו.

ותמונה לנגד עיניו: הנה הורם ספון הבית, והוא רואה את שמי התכלת הפרושים ממעל. פתאם נבקעו השמים ולעיניו אֵש לבנה בוערת על גבי אש־תכלת וזרמי אורות גדולים שוטפים ממרומי השמים וממלאים את פני כל הארץ.

„שלום עליכם, מלאכי השרת, מלאכי עליון, ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא".

והנער רואה את המלאכים, והם רואים אותו. הם מלאים את הבית, והוא שומע את נגינתם.

ועיניו נטויות אל המראה הגדול והנפלא הזה.

ואזניו קשובות לקול הנגינה הנפלאה הזאת.

והוא רואה את האלהים — וחי.

„כי לא יראני האדם וחי".

אולם הנער ראה את האלהים. במוצאי שבת היה הדבר.

חשכה נעימה ודממה נעימה שוררת בחדר.

אביו הלך להתפלל תפלת מעריב. רק הנער ואמו לבדם בבית. היא יושבת על הכסא, ראשה נשען על שתי ידיה והיא מתפללת בלאט: „אלהי אברהם, יצחק ויעקב!"

וכתמים שחורים וצללים שחורים משתרעים על הקירות. צל בולע צל, כתם זוחל ומשתרע על כתם.

כל הבית נבלע בחשכה.

והנער עומד על יד החלון ומביט החוצה.

חופת תכלת משבצה בכוכבי נגה נטויה ממעל.

הנה הלבנה, פניו של אהרן הכהן.

והלבנה מבטת בעד סדקי ענן קל, מבטה ושוחקת בשחוק נעים, המלא אהבה לכל הבריאה.

יודע הוא כי כל המביט בפני הלבנה עיניו מתעורות. ובכל זאת הוא מביט אליה, פוצה את פיו ומביט ישר בפני הלבנה.

והוא מרגיש בלבו איזה רגש נפלא, איזה געגועים נעימים שאינם ברורים לו כלל.

ופתאם הוא יודע ומבין את הסוד הכמוס אתו, הסוד אשר לא יגלנו לשום איש.

אז הוא נגש אל אמו ועומד ומסתכל בפניה.

הוא חפץ לנשק את פניה, לחבק את צוארה ולשים את ראשו על חזה ולבכות שם, לבכות בדממה ולנשק.

אך הוא יודע כי לא נאה לנער כמהו לנשק לאמו...

והוא חפץ לגלות לה את סודו, אך אינו יכל למצא את המלים, אשר תבענה את סודו. רק בלבו הוא מרגיש אותו.

והוא חפץ, כי גם אמו תרגיש את אשר הוא מרגיש ותדע את הסוד אשר הוא יודע.

והוא עומד ומביט בפני אמו.

— אמי, — הוא קורא בלחש.

— מה רצונך, בני?

— האמת הדבר, כי לא יוכל האדם לראות את פני האלהים וחי?

— כן, בני. כן כתוב ב„צאינה וראינה" *).

— וגם נער לא יוכל לראות פני האלהים?

— כן, בני.

— ואף אם הוא נקי מעון.

— כן, בני.

— ומדוע, אמי, מדוע לא יראה האיש את אלהים? הלא אֵל טוב ורחום הוא.

— כי כן חפץ ה׳ ואין להרהר אחר מדותיו.

והנער מחריש וחושב מעט. אחרי כן הוא אומר:

— ואני... אמי... אני...— והוא הפסיק באמצע, כי התביש מאד.

---

*) ספר ספורי תורה לנשים, כתוב בזרגון.

— מה לך, בני? מה אתה מגמגם?
— אני... רואה את האלהים — קרא הנער.
— חדל, בני. אכן שוטה גדול אתה, בני.
והנער שב בבושה אל החלון ומוסיף להביט בפני הירח.
והוא יודע, כי רואה הוא את האלהים — וחי.

ותמיד הוא רואה אותו בזרמי אור השמש ובנגה הירח, והמיד הוא מרגיש אותו בלבו. גם בדממת החשכה הוא מאזין ומקשיב את קול האלהים.

ותמיד הוא מתבודד ומתהלך לבדו, מתהלך ומשיח עם לבבו, עם סודו הגדול.

והוא אוהב את כל העולם כלו, בכל לבבו ובכל נפשו, את הכל הוא אוהב, את כל הוא מרחם.

— — — — — — — — — — — — — —

והנער הלך הלוך וגדול; אך ככל אשר הלך הלוך וגדול, כן הלך הלוך וחלוש, הלוך וחור. כי ככל אשר הוסיף להביט אל האלהים כן הוסיף להתגעגע עליו, ויהי תמיד שקוע במחשבות רבות ועמקות מאד, עד אשר חלה ויפל למשכב.

וגופו דל וצנום מאד, ופניו דלים וחורים מאד, אך עיניו, השקועות עמק בחוריהן נוצצות ומבריקות מאד.

והוא שוכב כמת במטתו הקטנה ואיננו רואה את אבותיו העומדים על מטתו, ואזניו אינן שומעות את קול בכיתם.

כי עיני הנער נטויות אל תקרת הבית. שם ממעל, שם נפתחו השמים, ואור האלהים זרוע על כל אשר מסביב, והוא מביט ומסתכל ושפתיו דובבות: את האלהים, את האלהים אני חפץ לראות... אראנו ואמות.

והנה קול משק כנפים — והקול קול אלהים, קול נגינה נפלאה אשר לא שמע עוד מעודו עד היום הזה.

ומראה גדול מאד ונפלא מאד לנגד עיניו, מראה — פני האלהים.

והאלהים ירד ממרומי שמי השמים, ואלפי רבבות מלאכים ושרפים מרחפים לו מסביב...
והאלהים נגש אל הנער וישק לו.
אז ראה הנער את פני האלהים — וימת.

ובשמי השמים על מעלות אש לבנה עומד כסא הכבוד, הלא היא הכסא אשר אלהים אִוה אותו למושב לו בבואו להראות למלאכיו ולכל עושי רצונו הרבים; והכסא עשוי מחוטי זהב משזרים ומשבצים בכוכבי פז, ועינם כעין התכלת אשר ברקיע; ולרגליו מראה ארגמן כמראה השמים בפאת מערב אחרי בוא השמש, וממעל לו חפת זוהר נפלאה והיא מאירה מאד, ובתוך החפה לבנה גדולה, ובתוך הלבנה, כוכב־ברק.
והכוכב אינו אלא זר זהב — אולם הנקודה אשר בתוכו — הנקודה המאירה — היא נשמת הנער „הרואה את האלהים.
וזוהר נחמד ואור יקרות לכוכב־הברק, ובהפיצו את קוי אורו הם נופלים אל עין התכלת אשר בלבנה והם מתבוללים יחד, ומבריקים יחד, והיו לזוהר מאד נפלא.
וכח נפלא טמון באור הכוכב ההוא, שהוא מהפך את הרע לטוב, וכל מי שמביט עליו מיד נהפך בו רוחו לטובה.
ובשבת אלהים על הכסא לשפוט את החוטאים, שולח כוכב הברק את קרני אורו על פניו, ומיד נהפכת מדת הדין למדת הרחמים.
והכוכב הוא נשמת הנער.
והנער רואה שם את האלהים — וחי.
חי לעולם.

כַּפָּרוֹת.

(זכרונות).

ואתם, ילדים נחמדים, הלא ידעתם את הכפרות, ובודאי עודכם זוכרים את הלילה, שבו סובב השוחט על בתי בעלי הבתים והשמש הולך עמו ופנס גדול בידו; הולכים הם מבית לבית ושוחטים את הכפרות, את התרנגולים ואת התרנגולות. התרנגולים והתרנגולות הולכים לשחיטה כֹפר בני האדם, ובני האדם נכנסים לחיים ארוכים.

ואת אשר קרה בעודני ילד, בכפרה אחת הנני לספר לכם הפעם.

פעם אחת חליתי מחלה קלה ואשכב במטה. הילד החולה פטור הוא מן החדר, ואז – חיים והֹפש! האין זאת? אבא ואמא ממלאים את כל הבקשות, וגם עוזרו של הרבי עומד אז בפאת מטה ומעמיד פנים טובים, ומביט בעינים שוחקות והוא עומד ומתחנן: קח נא, יצחק'ל, קח נא את הרפואה, ראה בקשתיך! ואז יבא החשק בלבך לרוק בפניו.

והימים ימי הקיץ, בימי חדש אלול, שאז הזהיר אבא את אחי הגדולים, כי יתפללו בחשק ובכונה יותר גדולה מכל ימות השנה, ואלי אמר, כי הקדוש ברוך הוא ישלח לי רפואה שלמה. ואז שבה אמי מן השוק והבא לי תרנגול לבן. לבן היה כשלג ונוצותיו התרפקו כמו בחבה מיוחדת אשה על רעותה, עד כי חשקה נפשי להסתיר את פני בין נוצותיו. אך התרנגול, בעל הכרבולת האדמה והחדה, הביט אלי בעיני פחד, וכאשר אחזתיו בכרבלתו – התנודד ויקרא בתרעמות: קו־קי־רי־קו! ויתחלחל ויקפץ. אז מלא לבי חיים וענג.

— הנה כפרה הבאתי לך — אמרה אמא אלי, — הוא יהיה תמורתך, הלואי, רבונו של עולם! ובדברה נתנה את התרנגול על ידי.

ואני שמח בתרנגולי, כאח וכרע היה לי. הן בימים שלפני החג היתה אמא טרודה מאד והיתה עוזבת אותי לבדי בחדרי ורק התרנגול אתי; ואני מביט על חברי זה, הנה הוא עומד על רגל אחת (רוצה הוא בודאי להראות לי דבר פלא), וברגלו השניה הוא מהטט שם בין נוצותיו. עומד הוא ועינו האחת סגורה למחצה והשנית מבטת אל איזה דבר וחושב. חושב הוא התרנגול החכם שלי, אך מה הוא חושב? הגם הוא צריך ללכת אל החדר? ואני אינני מתעצל ונגש אליו ומכהו באצבעי על כרבלתו. חאַ, חאַ, חאַ! הוא נרתע ומביט לאחוריו לראות מי הכהו? וקופץ קפיצה קלה. אחרי כן אני נגש אליו, מדבר על לבו דברים טובים, הוא מתקצף ובורח מפני, ואני חוטפו בזנבו, מכניסו אל תחת זרועי ומחליקו על כרבלתו ועל נוצותיו הרכות, והוא סוגר אחת מעיניו, אות הוא, כי הוא בוטח בי, וכי דברי הטובים נכנסו אל לבו...

ככה עברו שעות גם ימים בשחוק ותענוג. והנה בא היום שלפני ערב יום הכפורים. אמא הלבישה אותי „טלית קטן" חדש, ואבא הבטיחני, כי ישים בה ציציות קטנות ויפות, כפולות שמונה.

— רפואה שלמה תביא לך השנה החדשה, ילדי הנחמד, — אמרה אמא — אך בריא ושלם תהיה, בני, ותוכל ללמוד תורה, האין זאת, מחמל נפשי? עתה בא, בני, ותסובב כפרות; התרנגול הזה יהיה כפרתך, בני היקר.

ואני ממהר בשמחה רבה אל התרנגול שלי, ובטרם תמצא אמי את הסדור ואני כבר סובבו על ראשי, והוא מכה בכנפיו:

— זה כפרתי, זה חליפתי — אמן!

— קו־קי־רי־קו — עונה התרנגול באמן שלו לעומתי.

— למה תמהר כה, בני, עליך לאמר עוד את ה„בני אדם".

ואמי כבר מצאה בסדור את ה„בני אדם", ובקול בוכים היא קוראה עמי „בני אדם יושבי חשך"...

את פירוש המלים האלה אינני יודע, אבל כשאני רואה את

אמי בוכה, מתעצב אני מאד וגם אני רוצה לבכות. אך באותה שעה אני מביט על הרנגולי והנה הוא יושב לו בטוח בזרועי, ושתי עיניו השחורות מביטות ישר אל תוך הסדור, והוא מקשיב לכל מלה ומלה היוצאה מפי, ונכר שהוא מסכים לדברי; אז הבינותי את דברי אבי שהיה רגיל לאמר: „הוא מביט כתרנגול בבני אדם". תאות השחוק גברה בי, אולם בראותי את דמעות אמי היורדות מעל לחייה ונופלות על הסדור — אני סותם את פי ומתאפק רגע בכל כחי, אך לשוא, כי פתאם התפרץ מפי צחוק ברעש. אמא קוראה הלאה, דמעותיה זולגות, ובידיה היא משתיקה אותי. רואה אני את אמי הטובה בוכה ואני שוחק! ואני מתביש בפני עצמי, מרגיש אני, כי לא טוב עשיתי.

ואמי אוחזת את התרנגול וסובבת על ראשי וקוראה עמי: זה כפרתי, זה חליפתי! והנה גמרה אמי את קריאת „בני אדם" והיא לוקחת את התרנגול, פותחת את פיו ופונה אלי, ואומרת: ירק, בני, ואמור: לי לחיים ולך למות, לי לחיים ולך למות, לי לחיים ולך למות! אחרי כן השליכה את התרנגול תחת המטה.

ואני שואל את נפשי בקרבי: מה חטא התרנגול היפה הזה? מדע יומת? ועצוב אני תועה בחדרי אנה ואנה — הנני נגש אל המטה ומביט תחתיה: הרנגולי שוכב תחת המטה, עיניו מביטות נכחו, בשקוע כמחשבות עמקות. מי יודע — אמרתי אל לבי — אפשר שהוא חושב על כל אשר קרהו זה עתה; ואני מוציאו מתחת המטה ומתבונן בו היטב. הוא שותק ומביט נכחו ביאוש. נראה באלו הוא מקבל באהבה את גזר הדין שנחתך עליו, רחמי נכמרו על התרנגול היפה הזה, מדוע יהיה כפרתי? ולמה לו להקדוש ברוך הוא הכפרות האלה? וכי אי אפשר לו לעולם להתקים בלי כפרות? ואני לוקח אותו בידי ומחליקו, מחליקו באהבה ושואל אותו:

— ההיה כפרתי.

הוא שותק ומביט אל העולם הגדול בעינים קמות.

כועס הוא עלי, על כל העולם כלו, ואני חוזר ומניחו תחת המטה. ומה אומר לכם? אף פעם אחת לא קרא לי את שירת ה„קו־קי־רי־קו" שלו עד השחיטה. מי יודע, אולי ידע כבר, כי קרב קצו ויחשב על דבר הודוי?

ומה אספר לכם עוד? השוחט בא בלילה אל ביתנו, עמו השמש הנושא פנס גדול בידו לשחוט את הכפרות. כל התרנגולים קראו בפעם האחרונה את שירת ה„קוּ־קִי־רִי־קוּ”, אך תרנגולי לא פתח את פיו ולא השמיע קולו. השוחט לקחו בידו והוא פשט את צוארו, כאלו ידע מה שאומרים מה לעשות לו.

למחר בבקר ראיתיו מונח על הספסל — ושרה רחל האלמנה מורטת את נוצותיו והוא שוכב לו דומם, כאלו אין הדבר נוגע לו כלל.

וכעבור שעות אחדות הביאה לי אמי אל מטתי צלחת מלאה מרק ובה כנף תרנגול.

— זאת היא כנף כפרתך, בני, — אמרה לי האֵם — יהי רצון שתהיה לך לרפואה שלמה.

ואני מחזיק את הצלחת בידי ומביט על הכנף ואני זוכר את התרנגול, חפץ אני לזכור את מראהו ואיני יכול — ואני חושב בלבי: המעט לי אשר פדה את נפשי ממות, ויהי כפרתי — כי אֹכל גם אכול את כנפו?

— לא, לא אֹכל! — ואסיר את הצלחת מנגד עיני.

ובהביטי על הכנף זכרתי איזו מעשיה, שבודאי שמעתם אותה גם אתם, ילדים נחמדים; מעשה בילד אחד אשר האב שחט אותו והאֵם בשלה אותו בקדרה... האחים אכלו את בשרו והאחיות מצצו את עצמותיו, ואת ידיו ואת רגליו השליכו על הגג.

ומדוע זכרתי אז את המעשיה הזאת — לא ידעתי גם אני.

הַנַּעַר הַטּוֹב.

- (ספור) -

הוא היה נער חלש, צנום ודל מאד; גל קטן של עצמות יבשות, הכרוכות במעיל קל ודק; אבל טוב היה הנער הזה, טוב מאד היה.

גם פני הנער היו חורים מאד, לחייו צנומות וחטמו ארוך ורק, רק עיניו, עיניו של זה גדולות היו, ושחורות ועמוקות מאד, והעינים מלאות אור וחיים. וכל הרואה את הפנים החורים והדקים ההם ואת העינים השחורות והגדולות ההן, יעמד רגע וישתומם על הנער הנפלא הזה.

זקנתי ספרה לי, כי בטרם ירד הילד מן השמים הגבוהים אל הארץ, שאנו יושבים עליה, באים אליו שני מלאכים. האחד הוא מלאך חזק, גבה־קומה, בעל בשר ומגושם מאד, הוא המלאך הממונה על הגופים, והשני מלאך דק וקל מאד; כל גופו נארג מקוי השמש והירח, ועינים גדולות יש למלאך הזה כשתי לבנות מאירות; הוא המלאך הממונה על הנשמות. ושני המלאכים שואלים את פי הילד היורד, מה הוא בוחר להיות: בעל־גוף או בעל־נשמה. וכל אחד מהמלאכים עומד וקורץ בעיניו אל הילד לבחור בו. ואוי אוי להילד אם הוא בוחר בגוף, כי אז סופו לגיהנם, ואשרי הילד הבוחר בנשמה, כי סופו לגן־עדן.

כך ספרה זקנתי. ובודאי בחר ידידיה — זה היה שם הנער — בנשמה, וכל גופו הקטן לא היה אלא נשמה גדולה.

וידידיה בן לאשה עניה, והיא אלמנה מאישה. והם, ידידיה עם שלשה אחיו ושתי אחיותיו, יתומים מאביהם. כל היום לא

היתה אמו בבית, כי היתה מחזרת על החצרות עם סל תפוחים. הן עליה לפרנס את בני ביתה.

והילדים הקטנים לבדם בבית; וכששב ידידיה מן החדר הביתה, ואמו איננה, והילדים רעבים ובוכים, היה מנחם אותם בדברים טובים ומספר להם ספורים יפים; ויש שהיה מחלק להם את פרוסת הלחם, שהשאירה אמו בשבילו.

אך אין לו פנאי לשבת הרבה בבית, כי הוא צריך ללכת החדרה ללמוד תורה. אולם לפנות ערב, בשעה שהרבי שולח את התלמידים לחפשי, איננו משחק ברחוב ככל הילדים חבריו. ידוע ידע, כי אב אין לאחיו הקטנים, כי יתומים הם ואין להם מי שישחק עמהם, ועל כן הוא ממהר הביתה ומשחק עמהם ומשמח את לבבם בדברים טובים מאד. והוא מלמד אותם גם לקרא בסדור והוא אומר להם, כי צריך לאהב את ה׳ ולהתפלל אליו.

ואת ה׳ אוהב ידידיה בכל לבו ונפשו. ובשעה שהיה שומע את אמו נאנחה בלילה, או בשעה שהיה רואה אותה דואגת, כי אין בידה אף פרוטה לקנות לחם ליתומיה, היה לוקח את הסדור בידו והיה עומד ומתפלל לה׳, מתפלל ובוכה, כי ירא ה׳ בעני אמו הטובה, ונתן לה לחם לאכל, לה וליתומים העזובים.

והוא ידע כי ה׳ שומע תפלתו תמיד. למחרת היום ההוא היתה אמו משתכרת זהובים [א] אחדים, והיתה מבשלת לילדים ארוחת בשר. הוא ידע, כי אל טוב הוא ה׳, כי אבי יתומים הוא. ואז היה שמח מאד.

ובלילה בלילה, בשעה שאחיו ואחיותיו שכבו על משכבם וישנו את שנתם, וגם אמו נרדמה על מטתה, אז היה עומד ידידיה לבדו על יד המנורה הקטנה, המאירה באורה הכהה את החדר הקטן והצר, ולומד; ואיננו רואה כאשר תפקח אמו את עיניה, והיא מבטת על בנה הטוב, ופניה מזהירים מאד, ועיניה מבריקות מאד, ולבבה מלא שמחה וענג. בנה הטוב, בנה הבכור, היתום העזוב, לומד לבדו.

א) זהוב — גולדען.

— ידידיה בני, בני היקר! — מדברת אליו אמו וקולה רך ונעים מאד, — לך, בני, לישון!

— עוד מעט, אמי, עוד מעט — יענה ידידיה.

והוא איננו הולך לישון, עד שאמו קמה ומכבה את המנורה.

ואמו אוהבת אותו מאד — הוא כל נחמתה בחייה המרים. היא עובדת כל היום עבודת פרך, מחזרת על החצרות עם הסל שבידה וקוראה: „תפוחים, הפוחים! ארבעה פרוטות הלטרה!" [א] — היא קוראה וגרונה יחר מקרא, ואין קונה. הנה היום עבר והיא לא הרויחה אף פרוטה אחת, וילדיה מחכים לה בבית בעינים כלות ובנפש רעבה. והיא זוכרת את כל אלה ולבבה כואב, כואב מאד, כמעט שהוא מחשב להשבר, והיא רוצה לבכות. אז היא זוכרת את ידידיה בנה הטוב, ומיד היא מתנחמת. „ברוך ה', שזכה אותי, אשה חוטאה, בבן יקר כזה" — היא מביעה שבח להקדוש ברוך הוא.

והיא שמחה ושוכחת הכל.

ולו ראיתם, בני, את ידידיה בליל השבת, ואת פניו המאירים ואת עיניו המבריקות, ואמרתם: אכן, מלאך קטן הוא הנער הטוב הזה!

החדר הקטן והצר מלא אור ושמחה. הרצפה נקיה, קירות החדר מבהיקים, שלחן עגל עומד באמצע החדר, ועל המפה הלבנה הפרושה עליו נוצצות שתי מנורות קטנות; והנרות מפיצים איר בהיר ושמח בכל פנות החדר; שתי חלות מכסות במפה קטנה ומרוקמה, בקבוק יין צמוקים וכוס אחת.

וכסאות מסביב לשלחן. כל ילד וילד יושב על מושבו, ובראש השלחן עומד כסא של אביהם המת; הכסא הזה פנוי. ידידיה שמע, כי בכל ליל השבת קמים האבות המתים מקבריהם ובאים אל בתיהם לברך את בניהם היתומים, כאשר עשו בחייהם. וידידיה מביט אל הכסא הפנוי, שנשמת אביו שוכנת עליו, ונוטל [א] רשות מהנשמה היקרה לקדש על הכוס, ואחר כך הוא נוטל [ב] את ידיו ומברך ומחלק פרוסות חלה לאֶחיו ולאחיותיו.

א] לטרה — פפונד. ב] לוקח. — ג) רוחץ.

ואמו עומדת על יד השלחן ורואה את בנה היקר, את „בעל־הבית" הקטן שלה, ודמעות של שמחה, דמעות נעימות מאד, נוצצות בעיניה.

ויום שבעה עשר בתמוז קרב לבוא. הוא היום אשר באו בו הרומאים ויפרצו בחומת ירושלים, עירנו הקדושה והיפה. היום הזה יום זכרון הוא לעמנו, יום זכרון לראשית חרבן עירנו וארצנו.

ביום הזה יענו כל בני ישראל את נפשותיהם ולא יאכלו לחם ולא ישתו מים, וזכרו את כבודם לפנים והתעצבו והתאבלו מאד.

גם הנער ידידיה חפץ לענות את נפשו ביום הזה.

ואמו הצליחה ביום הזה והרויחה זהובים אחדים, על כן מהרה הביתה. בדרך קנתה גבינה וחמאה, ותאמר לבשל הפעם ארוחה טובה בעד „יתומיה" היקרים, כי זה ימים אחדים אשר לא בא אל פיהם מאכל תאוה, רק פת לחם יבש בלבד.

וידידיה לקח את סדורו בידו וילך לבית המדרש ויתפלל שם, ובכה יבכה. הוא זכר את ירושלים היפה עם כל כבודה והדרה לפנים, ואת הפרץ אשר פרצו האנשים האכזרים בחומותיה הנשגבות. ויבך במרירות, ויחלט בלבבו לצום ביום המר הזה ולבלי לטעם מאומה.

והנער חלש ודל מאד, ופניו לבנים וחורים מאד.

בבואו הביתה אמרה לו אמו בשמחה:

-- יהי שמו הקדוש, בני, ברוך ומבורך, כי הרוחתי היום ארבעה זהובים; והנה קניתי גבינה וחמאה ואלבב לכם לביבות. ועתה, בני, בא ואכול וינעם לחכך. אני לא אכל, כי אשה זקנה אני, ועלי לצום היום. הלא אתה יודע זאת יותר ממני.

ידידיה התאוה מאד לטעום מן הלביבות, אך... הוא נשאר עומד על מקומו.

— לך אפוא, בני, ונטול ידיך.

— לא, אמי, לא אכל...

— מדוע? הן עודך קטן, בני, וחלש מאד. לך, בני, אני מצוה אותך; לך ואכול.

והוא רואה את אחיו ואחיותיו יושבים סביב לשלחן ואוכלים את הלביבות בתאבון גדול, והוא לא נע ולא זע ממקומו.

והילדים שומעים, כי אומר ידידיה לצום, והם מתפלאים מאד.

— בא נא, ידידיה! — קראו אליו הקטנים — בא ואכול אתנו. האח, מה טוב לאכול לביבות!

ואמו אומרת:

— אני מצוה אותך, בני, לך ואכול. לא לך לצום. עודך נער קטן.

וידידיה כמעט שנפתה לדברי אמו, וכבר אמר לגשת אל השלחן, אך ברגע ההוא זכר את כל מה שקרה ביום הזה בירושלים לפני שנים רבות מאד, וישאר על מקומו.

— ומדוע לא תאכל, בני? מדוע? — קוראה אליו אמו בהרעומות[א].

— שמעי נא, אמי, שמעי! — קרא הנער בגשתו אליה ויחבק את צוארה, — התדעי לך, אמי, מה שקרה ביום הזה בירושלים? ביום הזה באו הרומאים ויבקעו את חומת העיר הקדושה, היא העיר ירושלים, העיר, שאנו מזכירים את שמה בכל תפלותינו ואשר אנו מקוים לשוב אליה... שם היה בית מקדשנו, שם, אמי — והאויבים באו והרגו את בני עמנו ושחטו את הילדים הטובים, שחטו ולא חמלו. לא, אמי, לא אכל היום! — קרא הנער בעוז, ודמעות פרצו מעיניו.

— אבל עודך קטן, בני, עודך קטן מאד, הן טרם מלאו לך עשר שנים! לך נא ואכול, יקירי!

— אל נא, אמי. בכל בית צריך להיות איש יהודי, אשר יצום בעד כל בני הבית. בשנה שעברה היה אבינו (עליו השלום). אתנו והוא צם בעדנו. והיום — אני, אני הבכור, ועלי המצוה, עלי — אמי.

כשמע אמו את דבריו האחרונים פרצה אנחה מרה מלבה, ודמעה גדולה נזלה מעיניה על לחייה — והדם...

א) בְּקִדדוּם.

בַּיַּעַר.

(תמונה).

מחוץ לעירה[א] עומד היער.

ונערי העיר ידעו, כי מחוץ לעיר יש יער גדול מאד, יער בלי ראשית ובלי סוף; ושם ביער נמצאים כל החיות הרעות הנקובים בשמותם בחומש; ושם ביער יושבים גנבים וגזלנים האורבים לכל עובר, מתנפלים עליו וגוזלים את כל אשר לו — את כל זאת הם יודעים ברור, אבל שם ביער לא היו מעולם.

וצריכים אתם לדעת, ילדי הטובים, כי לא כמוכם הם ילדי העירות הקטנות הלומדים בחדר. אתם הולכים פעם בפעם לטיל בלוית מורכם מהוץ לעיר, בין שדרות עצים רעננים, והוא מראה לכם שם את הכל. לא כן אחיכם הלומדים בחדרים, אשר בעירות הקטנות, הם יושבים כל היום כלואים ב„חדר" ועוסקים בתורה. ויש שיושב אחד הנערים ולומד מתוך החומש הפתוח לפניו, ולבו הולך אל היער, ומחו חושב על דבר כל הנעשה שם, בין העצים הרמים, שעליהם מתנועעים ומתלחשים תמיד; — ופתאם ישאלהו הרבי: באיזה מקום אתה עומד? והנער נבהל מאד ומראה באצבעו הקטנה על מקום אחד, — ואז — אל תקנאו בו עוד, ילדי הטובים, לא עליכם פגע כזה...

ויוסי, נער קטן ודל בשר, היה חושב תמיד על דבר היער, כי מעולם לא ראה עוד את היער. וזה דרך בני האדם, כי הדבר

א) עיר קטנה.

אשר לא ראו עוד מעולם ורק את שמעו שמעו, הם מתאר'ם להם בדמיונם באלפי צבעים יפים.

ויוסי ישוב ישב לו בחדר בין כל יתר הילדים וחשוב חשב על דבר היער. לא אחת שמע מספרים, כי שם ביער עומדים עצים גבהים ועבים בעלי ענפים ארוכים ועלים ירוקים, וכי שם, ביער, מתהלך ה„פריץ" המת בעל הכפר ושומר על העצים לבל יכרתום; וכל זה היה עומד כמו חי לנגד עיניו. וכשהיה יושב בחדר לפני הגמרא, היה חושב תמיד רק על אדות זה, ולא אחת ושתים היה הרבי חובלו ומכהו בשביל זה. אולם הוא לא ידע לעולם על מה זה הרבי מכה אותו, הלא יושב הוא במנוחה ואינו עושה כל דבר רע.

ובבית, כשהיה מזכיר את השם „יער", היתה אמו מטילה עליו אימה.

— השמר לך, יוסי בני! שם ביער יש גזלנים — והם יעשו אתך...

ואז היה הילד מתחבא מתחת לסנורה של אמו. אך נפשו כלתה גם אז אל היער.

פעם אחת, ויוסי הילד כבר גדל ויהי לנער, ויקם ממקומו, ויאמר אל לבו: אראה נא את היער ויעבור עלי מה! וישא רגליו וילך בדרך המוביל אל היער. בדרך פגשוהו נערי הכפר, ותלשו את פאותיו; ואך ברוב עמל ובסכנת נפשות ממש הצליח להחלץ מידיהם ולהמלט על נפשו.

כשהיה עוד ילד קטן מאד, היתה אמו מאימת עליו ב„זקן" השוכן ביער. כאשר גדל מעט וידע, כי אין ה„זקן" נורא כל כך, אימה אמו עליו בגנבים וגזלנים;— אחרי כן תלשו לו את פאותיו. ובכל זאת לא חדל להתגעגע על היער ונפשו אותה תמיד לדעת מה הוא היער ואיזה סוד צפון בקרבו?

ויש אשר ישוב יוסי מן החדר אל ביתו לעת ערב, והיה רואה את השמש שוקע בקצה השמים ויורד שמה רחוק, רחוק מאד, אל אחורי היער, ואז היתה נפשו עורגת ללכת גם הוא בעקבות השמש ולראות את כל הנעשה והנשמע ביער; — אולם פתאם זכר איזה דבר — ויעמוד על מקומו מבלי נוע.

אך פעם אחת זכה יוסי להיות ביער ולראות, ומאז — אל תקנאו בו, ילדים טובים, לא עליכם גורל כזה!

אז היו „שלשת ימי הגבלה״. אלה שלשת הימים, אשר בהם פטורים ילדי ישראל אחרי הצהרים מן החדר, ואז, הלא יודעים אתם, מותר גם לשמוח...

— אנה תלכו?

— היערה, להביא ירק לחג השבועות.

יוסי לא אכל ביום ההוא את ארחת הצהרים. לשוא אימה עליו אמו, כי תשלח לקרא לרבי, כי כל הלילה ילין בחדר. כל דבריה לא הועילו מאומה.

ויוסי שם בכיסו פת לחם, או, כמו שאומרים, הכין לו „צידה לדרך״ והוא עם אחיו שמו פעמיהם אל הדרך המוביל אל היער. אימת הגנבים והגזלנים לא נפלה עליו עוד, כי על כן אחיו הגדולים אתו.

והיער כבר עטוף כלו ירק רענן; שדה ארוך ורחב השתרע לעיניו, ובקצהו עצים רמים מאד, עומדים זה אצל זה, ואין יודע איפה מתחיל היער ואיפה הוא גומר. והעצים הרמים פורשים את ענפיהם מסביב, וענפי העץ האחד אחוזים בענפי העץ השני, אחוזים ומעורבים יחד, והעלים הירוקים מונחים איש על אחיו ואיש על רעהו, וכה נמשכים העצים שמה הרחק עד מאד — עד לב היער; והיער הולך ונמשך, הולך ונמשך עד אין קץ.

והצפרים עומדות על הענפים ומצפצפות, מזמרות ומדדות מענף אל ענף ומבד אל בד — גם קול הקוקיאה נשמע: קוּ — קוּ! קוּ — קוּ! — ויוסי חושב, כי זה הוא האות שתתן הצפור אל רעותיה: „צאינה וראינה, הנה שובבים באים! נוסנה, המלטנה!״ ושם עמוק, עמוק ביער נשמע קול המולה — מי הוא הקורא שם?... צפרדעים מקרקרות, והעצים עומדים ומקשיבים, והעלים מתנועעים ומתדפקים איש על אחיו ואיש על רעהו.

א״יו הגדולים עומדים וכורתים ענפים רעננים לכבוד החג וקושרים אותם יחד בחבלים, והוא, יוסי הקטן, עומד ביער ומביט מסביב.

הנה הר בלב היער; בין העצים הרמים הוא עומד, זהו

בודאי „הר סיני", משה רבינו עמד עליו, ופה נראה אליו ה', מתוך הערפל בקולות וברקים, באש ותמרות עשן ויתן על ידו את התורה לבני ישראל. ובתחתית ההר מסביב עמדו בני ישראל וישמעו את דברי ה' ויענו „נעשה ונשמע!".

ויוסי הולך לו הלאה ביער. העצים עומדים, הענפים רועשים, העלים מתלחשים: כן, „אמת הדבר!" ושם מאחורי היער יש בודאי מדבריות — אומר הנער אל לבו — שם תעו בני ישראל ארבעים שנה; בני דור המדבר תמו לגוע, והם מוטלים שם על ערבות החול עם בצקם ומשארותם, אשר לקחו אתם בצאתם ממצרים. והנער מוסיף והולך עמוק, עמוק ביער — הנה מרחוק נשקף פלג מים, משק הגלים נשמע מבין העצים, זהו בודאי הסמבטיון, הוא ולא אחר. רותח וסוער הוא הסמבטיון וזורק אבנים, ושם מעברו השני יושבים עשרת השבטים — חושב הנער בלבו — גבוהים הם ובעלי־קומה; — והוא מוסיף ללכת בפנים היער. — איזה יום היום? יום החמישי, — טוב! הוא ימתין עד מחר. מחר, ביום הששי, אחר הצהרים, ישתוק הסמבטיון — אז יעבור אל העבר השני — אל עהרת השבטים ויספר להם את כל אשר סובלים היהודים פה בגלות, והם יבאו הנה ויעבירו אליהם את כל היהודים, ואז נעלה כלנו על התוגר. אז תהיה „מלחמת גוג ומגוג"! ואנחנו ננצח את כלם במלחמה! — והוא יהיה פקיד הצבא, שר גדוד יהיה. והוא יהיה המצביא ומפקד את גדודו! הימינו! השמאילו! קדימה! לאחור!

ויוסי עומד על הגבעה ביער. ענף רענן בידו והוא מנופף בו מעלה ומטה: כך! כך! ונדמה לו, כי גדודי בני ישראל עוברים לפניו למחנותם. רוביהם על שכמם וחניתותיהם בידיהם, גבורי ישראל המה — והוא ראש הצבא, הוא המפקד את אנשי המלחמה: כך! כך!...

והענפים רועשים, והעלים דופקים ועונים לעמתו: כך! כך!...

וגבורי ישראל עוברים לפניו, והוא המצביא. הולכים הם אל התוגר, „למלחמת גוג ומגוג". את כלם יהרגו, ואחרי כן ילכדו את ירושלים — ומשיח יבא — — —

— יוסי, יוסי, איכה? — שומע הוא קול קורא ביער.
ויוסי עומד על ההר והענף בידו ומפקד את גבורי ישראל.
הנה אחיו נראים אליו, נושאים הם על שכמם ענפים ארוכים זירוקים ועלים רעננים רבים, רבים עד מאד.
— איכה, יוסי, איכה? — קוראים הם ביער.
— הנני, הנני! — הוא עונה להם.
היום רד, השמש שקעה הרחק מאחרי היער, (על זאת התפלא יוסי מאד: מדוע לא עמד השמש ביער כמו שחשב תמיד) רוח קלה, ושבת והאחים הולכים לשוב יחד עם יוסי אל ביתם.
ומאז רואה הנער תמיד את היער ואת ההר עומדים לנגד עיניו. בחדר הוא יושב לפני הגמרא הפתוחה, והרבי החמוש ברצועה בראש השלחן, הנער לומד ומוציא דברים מפיו. אך לבו הולך אל היער. עיניו רואות את ההר אשר בין העצים, אזניו שומעות את שאון הענפים, והרבי שואל: „איפה אתה עומד?".
אל תקנאו בו, ילדים טובים, לא עליכם גורלו המר של יוסי הקטן.

חֲרוּזֵי מַרְגָּלִיּוֹת.

(אגדה).

בשמעכם, ילדי, את ספורי, אל תחשבו בלבבכם: אך התל יהתל האיש הזה, אך צחוק יעשה לו לספר באזנינו דברים שלא היו מעולם.

לא, יקירי! הדברים האלה דברי אמת הם, כי מפי אמי־זקנתי שמעתים.

ואמי־זקנתי אשה כשרה היא מאד. כבר גמרה את כל חשבונותיה בעולם הזה, אף הכינה לה כבר את תכריכיה לטיל בהם ב„גן־עדן", וכטוב לבה עליה היא לובשת את מלבושיה אלה ועומדת ממול המראָה לראות אם הם תפורים לפי מדתה.

ואני זוכר עוד את הלילה, כאשר ישבתי על ברכיה והקשבתי לדבריה בהביטי היטב בפניה הבלים והקמוטים, ובמשכי לרגעים את השערות האחדות אשר צמחו בקצה סנטרה.

ואלה הדברים אשר ספרה באזני:

דע לך, בני, כי שם בשמים אשר ממעל לעבים, בין עצים גבוהים ורעננים העומדים כחולמים שקועים בשפעת דשאים רעננים, אשר על הככר מסביב, מפכים ונוזלים לאט לאט כמי השלוח מימי נחל זך ובהיר.

ומי הנחל מזהירים מאד, ואור להם, ועינם כעין הקשת אשר בענן.

ועל עלי כל הצמחים מסביב, על כל עשב ועל כל זרע, ועל כל עלי הדשאים הרעננים אשר מסביב בככר, מזהירות טפות טל, ונראות מרחוק כדמעות על לחיי ילד תמים.

והנחל הזה נקרא בפי יושבי שמים: „שער דמעות".

כי לא כמים הנשפכים בחוצות הם המים בנחל, כי דמעות הם. כל דמעה ודמעה הנוזלת מעין כל ילד ומעין כל איש, מביאה הרוח בכנפיה והיא יוצקת את הדמעה אל הנחל.

ויהי היום ומלאך קטן בא וכדו בידו לשאוב ממי הנחל.

ואתה, בני, הלא ידעת את פני המלאכים כי יפים ועגולים הם כפני ילד, ואורם כאור הירח, ושחוק נעים ותמים מרחף תמיד על שפתיהם הדקות, ושתי כנפים לכל אחד ואחד, והכנפים קלות ולבנות, והן מהנוצצות ומזהירות, וברק להן, ואור להן, כי עשויות הן מקרני השמש.

ואתה, בני, אם תקשיב ותשמע לקול אבותיך, ותעשה ככל אשר יצווך, ונתן ה' גם לך כנפים כאלה, ותעוף כאחד מהם.

והמלאך מעלה בכדו טפות דמעות ממי הנחל, ומביט בהן בעיניו הגדולות והשחורות, היודעות לבחון בין אמת לשקר.

ובראות המלאך את הדמעות, וישרוק בשפתיו, ויקרוץ בעיניו, ויעוה מעט את פניו היפים.

„הדמעות האלה דמעות שקר הן, ורק לרמות את הבריות באו", קרא המלאך.

„והיה אם אעשה את הדמעות למרגליות, לא תתנוצצנה ולא תזהרנה כי תהיינה לאבנים המתגלגלות בחוץ, אשר אין ערך להן ואין שם אליהן לב". ובדבר המלאך את דבריו וישפכן ארצה.

„יודע אני את הנער הזה" דבר המלאך לנפשו בהביטו על המים השפוכים ארצה: „הוא איננו חפץ ללכת לבית־הספר ובוכה לפני אמו, כי חולה הוא, כי ראשו כואב, ואמו האמינה לדבריו, ותרשהו להשאר בבית, לשחק את הנערים אשר בחוץ".

ואולם הנער התל באמו, כי שקר לה, ודמעותיו לא היו טהורות וקדושות, כי דמעות שקר הן. והמלאך לא יכל לעשותן למרגליות, כי לא דמעות הן, רק מים, מים מלוחים, אשר בחוצות ישפכו.

ואתה, בני, אמרה אלי אמי־זקנתי, בהניעה את אצבעה למולי, לאים עלי: השמר נא לנפשך, חלילה לך לבכות ולבך אין עמך, כי דמעותיך לא תצלחנה לכל.

וישאב המלאך שנית ממי חנחל, ויבט בטפות הרמעות, אשר שאב, ויבחנן ויבדקן כאשר עשה לראשונות, אבל גם בהן לא חפץ.

„הלא אחיות הנה לדמעות הראשונות, ממקור אחד יצאו, ומעין אחת נבעו, גם אלה לא תצלחנה לכל", דבר המלאך וישפכן ארצה.

„והנער הזה, בגדלו תהיינה דמעותיו מצויות תמיד, על כל מקרה ומקרה תזלנה מעיניו. והיה כי יעמוד להתפלל לפני ה', והנה הוא בוכה, והאמין כל העם מסביב, כי באמת ובתמים הוא עובד את ה', והוא לא כן ידמה בנפשו, כי רק שקר בלבבו ומרמה בדמעותיו.

והיה כאשר יכרע ברך לפני ה„פריץ" והוא בוכה, בוכה לפניו ומחניף לו ומתחנן אליו ומלקק את ידו ככלב, — יוריד את דמעותיו במים.

„כי סחור יסחר האיש הזה בדמעותיו ובכיו".

ואתה, בני, חלילה, חלילה לך משפוך דמעות כאלה! התרתה בי אמי־זקנתי.

והמלאך נסה להוריד עוד פעם את כדו בנחל, וישאב עוד טפות דמעה אחדות.

והנה המים אשר בכדו זכים וטהורים, מאירים ובהירים, מתנוצצים ומזהירים לאור קרני השמש.

ויבט המלאך בכדו, והנה פניו מאירים מאד, וישמח שמחה גדולה מאד.

— דמעותי הקדושות, דמעותי הטהורות! — שמח המלאך.

יודע אני את הנער, הלא יצחק שמו, כן, יצחק.

וליצחק הנער אין אב ואב, כי מתו עליו בעודנו ילד, וישאר הוא ושני אחיו הקטנים יתומים עזובים.

ויחמול עליהם דודם, הוא אחי אביהם, ויאסוף את הנערים לביתו. אז שלח את יצחק לעיר אחרת ללמוד שם את התורה הקדושה מפי הרב הזקן, ואחיו הילדים נשארו בביתו.

וליצחק הנער אין מכיר ומודע בעיר הנכריה, מלבד בת הרב, הנערה אשר היא יודעת את כל אשר אתו.

גבראות הנער את פני הנערה, יזכור את פני אמו ואת פני אחיו הילדים.

ובשכבו בלילה על הספסל אשר בבית המדרש, והוא שומע את יללת הרוח אשר בחוץ, ורואה את הנר הדולק על העמוד, יחשוב מחשבות רבות.

הוא זוכר את הנערה אשר לבה טוב עליו מאד, וזוכר את אחיו הקטנים בבית דודו, והוא חומל עליהם, כי יתומים הם ואחיו הם.

והנער מתגעגע עליהם מאד ואינו מרגיש את הדמעות הנוזלות על לחייו.

ואינו מרגיש גם את הרוח בשעה שהיא מוחה את דמעותיו.

והרוח מביאה בכנפיה את הדמעות הטהורות אל הנחל הנקרא — „שער דמעות".

עתה, אמר המלאך, אנסה נא לעשותן למרגליות.

וישם המלאך את פיו בפי הכד, ויקרא:

„דמעותי הטהורות, דמעותי הקדושות! אם דמעות אמת אתן — צאי ה והיינה למרגליות, ואם דמעות שקר אתן — צאינה והיינה לאבנים.

וכרגע היו הדמעות למרגליות.

ולא השתומם המלאך, ולא התפלא מאומה, כי ידע כי יהיה כדבר הזה.

ויורד המלאך עוד פעם את כדו אל הנחל וישאב ממימיו.

והנה המים אשר בכדו מזהירים ומתנוצצים לאור השמש.

וישמח המלאך שמחה גדולה, ויבט בהן בעיניו הגדולות, ויאמר:

הדמעות האלה אחיות הנה למרגליות, כי ממקור אחד יצאו ומעין אחת נבעו.

קיץ. החום בוער כהנור, ויצחק הנער כבר גדל והיה לאיש, והוא עובד את עבודתו בבית החרשת, ועבודתו קשה מאד, וטפות זעה מכסות את מצחו ואת פניו השחורים והשזופים. ידיו עיפות מאד, רגליו כורעות תחתיו, עוד מעט והוא נופל ארצה. פתאם הוא זוכר את הילדה הקטנה אשר בביתו, היא צפורה בהו, הוא

זוכר את שערות־הזהב אשר לה, את פניה העגולים והמגאלים, את החן והחסד השפוכים על פניה, ואת השחוק התמים המרחף על שפתיה, הוא זוכר את כל אלה ומתחזק ומוסיף לעבוד.

וחוא זוכר כי עוד מעט ובאה השמש ויהי ערב. אז ישוב לביתו מעבודתו, ובתו הקטנה תרוץ לקראתו, ותחבק את צוארו בידיה הקטנות והרועדות, והוא יתן לה את הממתקים אשר קנה בעדה. הוא מרגיש את השמחה אשר תשמח הנערה על ממתקיה, ודמעות גיל נוזלות מעיניו ויוצקות כח ועצמה בכל אבריו, גם ידיו היגעות מתחזקות, גם רגליו הכושלות מתאמצות.

ורוח קלה נשבה על פני האיש ותהי לו לנחת־רוח, והוא לא הרגיש כאשר מחתה הרוח את דמעותיו מלחייו. והרוח נשאה את הדמעות בכנפיה ותשימן בנחל, הנקרא „שער דמעות".

וישם המלאך את פיו בכד ויקרא:

„דמעותי הטהורות, דמעותי הקדושות! אם דמעות־אמת אתן — צאינה והיינה למרגליות, ואם דמעות־שקר אתן — צאינה והיינה לאבנים!"

והדמעות היו למרגליות.

ויחרוז המלאך את המרגליות על חוט זהב אחת אחת, וישם את חרוזי המרגליות על צוארו ויהיו לו ללוית־חן.

והמלאך פרש את כנפיו הלבנות והקלות המזהירות והמתנוצצות ויעף השמימה.

חֲבֵרִי „סְטֶיפַן".

אבי סטיפן גר אתנו בבית אחד, ואני וסטיפן גדלנו תחת גג אחד, על ערמת חול אחת שחקנו, ועל ידי שהשתובבתי ושחקתי יחד אתו במשחק „הסוס והעגלה", סר מעלי הפחד שרגילים נערי ישראל לפחד מנערים שכמותו; אולם הדבקות שדבקתי בסטיפן לא יכלה לגרש כלו מלבי את הפחד מפני שאר „הנערים". בהיותי יחד את סטיפן חשתי את עצמי כאלו בתוך אחי אנכי יושב — לא הרגשתי כל הבדל ביני ובינו, ואף בזאת נשתנינו איש מרעהו שאנכי נולדתי „יהודי" והוא — „נוצרי".

ובאמת לא ידעתי אף לא חשתי אז את ההבדל הרב והגדול שביני ובינו. אז נער קטן הייתי וזוכר אני, כי בימים ההם, כאשר ספר לי אבי את אשר יהיה באחרית הימים, כי יבוא משיח צדקנו, משיח בן דוד, והוא יביאנו לציון עירנו ברנה ולירושלים בשמחת עולם, שאלתי בתמימות:

— הגם סטיפן ילך אתנו לציון?

— לא, בני, ענני, סטיפן לא ילך אתנו, כי „נוצרי" הוא.

ולבי לב ילד תמים, ישתוחח עלי אז, ומה בכך אם הוא „נוצרי" ומדוע לא ילך אתנו לציון?

וזוכר אני, כי בהפגשי אז את סטיפן הבטתי עליו ברחמים רבים.

— קום „ינקיל", ה„חברה" ממתנת עלינו, אומר סטיפן ואוחז ב„טלית קטן" שעלי ומושכני אחריו.

ואנכי מביט בפניו ומביט.

— הידעת, סטיפן, כי אתה לא תלך אתנו בשובנו לציון, כאשר יבוא משיח צדקנו, אומר אני אליו בלשון שחציה פולנית וחציה יהודית, ואת השאר אני מסביר לו בתנועות ידי.

הוא מביט עלי בתמהון, צחוק עובר על שפתיו, הוא אוחז אותי בשולי מעילי וקורא: הידה, ויה!...

— ואתה אינך מצטער על זה? אף מאומה אינך מצטער? אני שואל אותו.

— הידה, ויה! — הוא קורא בקול גדול ומכה אותי בסבך אשר בידו. ככה עברו ימים רבים.

פעם אחת ישבנו בערבי שבת על השלחן ואבי קדש על היין.

והשבת שבת של קיץ היה — היום עוד לא רד כלו, על השלחן המכוסה מפה לבנה דולקים נרות במנורות של כסף, אבי יושב בראש השלחן ואומר בנעימות את ה„שלום עליכם", אמי מחלקת את חתיכות הדגים, חתיכה חתיכה לכל אחד — ואני מביט סביבותי. אז נדמה לי, כי השבת הוא כעין זקנה נחמדה לבושה רדיד של משי ומחלקת לנכדיה אגוזים. — מוציא אני את ראשי מן החלון ומביט בחצר ורואה את סטיפן עומד לפני העגלה לבוש בגדי חול, פניו מלוכלכים ומגאלים ובידו פת לחם קיבר משוחה בחמאה ואוכל דרך חול. ופה בבית, הכל קודש — מלאכי קדש פורחים בו, אלה המלאכים אשר ברכם אבי עתה בברכת „שלום עליכם"...

ופתאם מתגברים רחמי על סטיפן, הן כאשר יבוא הגואל לא ישוב אתנו לציון, ועיניו לא תחזינה בבנין בית המקדש ובהקרבת הקרבנות תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם; והעקר — חלק לעולם הבא לא יהיה לו, כי אין לו שבתות וימים טובים.

ואני מביט דרך החלון אל חברי, ואני חש בנפשי כי פושע וחוטא אני נגדו, ואז גמרתי בלבי את הדבר.

— כן, כן יקום — התחזקתי בדעתי. הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו יסכים על זה, בעל כרחו יסכים.

והעקר — שלא לגלות את הסוד לשום בן אדם.

לא ידעתי בעצמי איכה היה הדבר; אולם החלותי לדבר אל סטיפן יהודית והוא הבין לדברי; והוא אלי פולנית ואנכי הבנתי את דבריו; ומאז דברתי אני יהודית והוא פולנית ושנינו שמענו איש את דברי רעהו.

ואז נודע לי, כי גם חסידי אומות העולם זוכים בחלק לעולם הבא, וגמרתי בנפשי, לעשות את סטיפן לאחד מחסידי אומות העולם ויהי מה, למען אוכל להתרועע אתו גם אחרי ביאת המשיח.

כי באמת אהב אהבתי את סטיפן זה אהבה עזה, חבר נאמן היה לי — בלכתי אתו לא אדע כל פחד ואימת הנערים הנוצרים לא תבעתני, והוא גם למד ילמדני כיצד צדים עופות: קוטפים שבלים ומורחים אותן בזפת ומניחים אותן באמצע הדרך והצפור באה, בולעת את גרעיני השבלים ורגליה נדבקות בזפת, הצפור רוצה לעוף, פורשת את כנפיה ואינה יכולה. גם ילמדני איך הולכים על הידים וברגלים מכים כבידים, אך כל אלה הם העינוגים של עולם הזה, ואנכי חפצתי ללמד את סטיפן דברים אשר בעולם הזה אין בהם כל תועלת וכל ענג, אבל על ידיהם זוכים לחיי עולמים.

בשבת אחת, שבת שדודי היה מוכן לבוא אלינו, למדני ה„רבי" איזה „פשטיל" על המשנה „שנים אוחזין בטלית". אנכי ידעתי את הפשטיל ההוא כראוי, ידעתי גם את הקשיא גם את התירוץ ושמחתי שמחה גדולה על ההסברות שבו.

לאחר שינה של שבת זוכר אני שאבי לבש את שמלת השינה וישם את הכפה של סמיט על ראשו — בין כך נכנס דודי ביחד עם דודתי רחל; ודודתי רחל היתה לבושה שמלת משי שחורה ובאזניה נתלו עגילי זהב, אמי העמידה על השלחן פירות של שבת ואבי לקח מעל הצלוחית אגס אחד ויתן לי, ויצוני לקרוא את הרבי— למען יעמידני על הבחינה. אנכי מהרתי לקרוא לו, וארוץ ברחוב והגמרא בידי. לפני דלת ביתנו פגשתי את סטיפן ואזמין אותו לבוא אל ביתנו למען ישמע גם הוא את הפשטיל אשר למדני הרבי.

אבי ישב בראש השלחן, מימינו הדוד ומשמאלו הרבי ואנכי עומד באמצע וצועק בקולי קולות את דברי הגמרא. אימת המסובים לא נפלה עלי, דורש אני בקול רם. גמרתי את המשנה

והחלותי את הפשטיל, אבי מעמיד אותי בשאלה ואנכי משיב אותו תוך כדי דבור, הוא חפץ לנצח אותי באיזה קושיא, ואנכי מתרץ לו מניה וביה, דודי מורט אותי בלחיי מריטה של חבה.

נער טוב אתה.

אנכי מביט על אמי והנני רואה, כי פניה מאירות מגיל וחדוה — דמעות של שמחה תלויות לה בין ריסי עיניה, רואה אני גם את דודתי רחל המרמזות לזקנתי; בבית אך שמחה וששון ושם על יד הדלת עומד חברי סטיפן וגם הוא שמח; חברו ינקיל ידע את ה„פשטיל".

אנכי אלמד לסטיפן את הפשטיל גמרתי בלבי, ידע גם הוא את תורתנו הקדושה ויזכה על ידי בחלק לעולם הבא.

— סטיפן, הרוצה אתה לדעת את הפשטיל? שאלתי אותו יהודית.

— מה אתה מדבר? שאל סטיפן אותי.

— החפץ אתה לדעת את אשר למדתי לפני אבי?

— נו.

— שמע נא. שנים אוחזין בטלית, זה אומר כלה שלי וזה אומר כלה שלי, הדין הוא שיחלקו — אומר אני אליו יהודית.

— מה אתה מדבר?

— חמור, אני גוער בו — ומניע באצבעותי, כפי אשר הראה לי הרבי, האם לא למדת „שנים אוחזין בטלית", וכי כלום יש נער שלא למד „שנים אוחזין בטלית". אם שנים אוחזין בטלית אחת, שניהם מצאוה בשוק, זה טוען כלה שלי וזה טוען כלה שלי — מדבר אני אליו יהודית.

— הנח לי — טוב לך ללכת אתי ואראך כיצד צדים עוף בלבנים. ראה נא, מניחים ארבע לבנים כמין ארגז מרובע — וגם למעלה מניחים לבנה ותומכין את הלבנה בצרור של עץ דק ומשאירין חור קטן, ובחור נותנין פתותי לחם וכאשר תבוא הצפור ללקט את פתותי הלחם היא נכנסת אל החור וכשהיא מגעת במקורה בצרור הדק נופלת הלבנה והצפור נלכדה.

— אך הלא אפשר, שעל ידי כך תהרג הצפור — קורא אנכי ברחמים.

— ומה בכך אם ההרג הצפור ?
— אבל הלא צפור נקיה ותמה היא, ולמה תהרג ? רחמי יכמרו עליה.
— אינך מבין עוד את הדבר כראוי: אם הצפור מגעת והלבנה נופלת...
— הנח לי — קראתי אליו ואפן שכמי ואלך.

ואחרי אשר נוכחתי, כי את תורתו של סטיפן לא אבין אני ואת תורתי אני לא יבין סטיפן לעולם, ואנכי חפצתי דוקא לעשות אותו לאחד מחסידי אומות העולם, למען יזכה הוא לחיי עולם הבא, הצטערתי מאד.

מה לעשות.

פעם אחת באה מחשבה בלבי: אנכי אעשה את סטיפן לשרו של עשו, אנכי אהיה לשר של ישראל, ואם שרו של עשו ינוצח על ידי שרו של ישראל, הלא תתגלגל זכות על ידו ויזכה לחיי עולם הבא.

ונגמר בינינו לצאת למלחמה איש על רעהו; הוא יקח לו את החיל שלו, ועליו לדעת כי הוא שר של עשו, ואנכי אאסוף לי את החיל שלי בתור שר של ישראל — מלחמה תהיה בינינו.

והמלחמה תהיה מלחמה אמתית, מלחמה בכל פרטיה ודקדוקיה, ומי שינצח את מי, אחת היא אם על ידי גבורה אם על ידי מלחמה, הוא המנצח.

אז היה יום הששי אחרי חצות, שמש צוהל מאיר את עולמו של הקדוש ברוך הוא, ומשתעשע את הגגים הקטנים אשר על בתי עירנו. אנחנו ילדי החדר כמעט שיצאנו לחפשי מן החדר. מהרנו איש איש לביתו, אכלנו בחפזון את תפוחי האדמה הטובים למאכל, לקחנו בגנבה מן השלחן את הלפת אשר קנתה האֵם ללפת בו את התבשיל, והננו בשוק. האֵם קוראת בקול: בריל, גדליה לך והבא את החלות, לך ושא את ה„טשולנט" אל האופה, אבל שומע אין לה.

בני־החיל אשר לי התקבצו כלם אל חצר ר׳ משה לנדא, כי מסוגל הוא חצר ר׳ משה לנדא למשחקי הילדים ושעשועיהם, חצר ארוך ורחב ידים מוקף בתים קטנים ובאחת הפנות גן קטן שרגל של בני אדם דורסת בו ואותו הגן היה לנו לגבול. מעבר מזה חנו אנשי החיל אשר לנו, ומעבר מזה אנשי החיל אשר להם. מאחורי הגן סמוך לגדר היו מונחים גזרי עץ שונים אשר נפלו שמה בשעת המשחק. שם נתאספה כל החברה. שם היו משה׳לע בר־האוז, אשר קולו בדברו היה דומה לקול בר־האוז — ואשר אים תמיד על כל דבר קטן או גדול, כי יגלה את הדבר באזני אמו. נטה׳לע בעל חשבון, שהיה מחשב תמיד על אצבעותיו כמה רגעים האדם חי, כמה שעות שרוים היהודים בגלות המרה וכמה מעת לעת עתיד עוד העולם להתקיים עד סוף אלף הששי; גם גדליה ליב האומן, אשר היה נושא תמיד את כליו אתו, מסמר ישן כפוף שהיה לו למקצוע עם וו שהיה לו לפטיש, ואשר ידע לעשות בהם בהם כל מלאכת מחשבת שבעולם, בהם היה מתקן שעונים, כורך ספרים, מתקן כסאות ושלחנות שנשברו.

— חברה! אמרתי להם — עמדו כלכם הכן, דעו לכם כי היום אנחנו יוצאים למלחמה על שרו של עשו, אם ננצח אותו, אז אשרנו וטוב לנו, היום התחזקו אתם גבורי ישראל, וקדשו שם שמים בפני אומות העולם.

— כל אשר תאמר אלינו נעשה — ענו כלם קול אחד.

ואתן לוזילי אות ויצאו מן המחנה כל שרי האלף וכל שרי המאה. ראש שרי האלף היה יחזקאל הנשר, נער גבה קומה, אשר לפי גבהו נדמה לבן עשרים, ובלכתנו אתו לא פחדנו מפני הנערים — הוא היה נחשב כבר לגדול, ואיש לא העיז בפניו לגעת בנו לרעה. ועוד בשביל דבר אחד זכה להיות לראש שרי האלף — כי אביו עבד בצבא בימי הקיסר ניקולי הראשון ובביתו נמצאו עוד כל מלבושי אנשי הצבא שאביו היה לובשם בכל ימי הפורים, ויחזקאל בנו למד ממנו את כל מנהגי הצבא.

שר האלף השני היה זרח בן יחיד — בנו של הגביר. הוא היה מספיק מכספו את כל צרכי החיל, הוא היה קונה את החוטים

השזורים ואת הניר הצבוע ואת גזרי העץ לעשות מהם בגדי הצבא, כובעיהם, חרבותם ורמחיהם.

שני שרי הצבא הנקובים בשמותם, יחזקאל הנשר וזרח בן יחיד, היו מוליכים את החיל על פי פקודתי, כי ככה היה מדובר בינינו, כי כל הדברים הדרושים לחכמה והשכל, למשל, תחבולות ומזמות, איך להקיף את שרו של עשו מכל צד ולקחת אותו שבי בחכמה ועצה, זה היה מסור לשרו של ישראל.

שרי האלף אשר לנו יצאו בראש. יחזקאל הנשר שלף את חרבו מתערה וינופפנה למעלה ויקרא בקול: עמודו! ואחריו קרא גם זרח בן יחיד בהדר־קול: עמודו! כל המחנה עמדה על מקומה, אנכי עמדתי בראש. אחרי כן נתתי אות ליחזקאל הנשר ללכת לפנים והוא מהר למלאות פקודתי; כל המחנה נע ממקומו.

אנכי הלכתי בראש, אחרי יחזקאל הנשר, ואחריו, אצל המחנה, זרח בן יחיד; לפני המחנה יצאו המנגנים אשר נגנו בכל מיני קנים וחלילים של ניר — ואחריהם כל המחנה.

וההליכה היתה בטוחה.

ואנכי הולך בראש.

ואז אמרתי בלבי, אם יעזור לנו הקדוש ברוך הוא, אם יבוא משיח צדקנו, וישים אותי לשר אלף — אז ידעתי גם ידעתי איך להוליך את המחנה למלחמה. לא בגבורה אנצח את הפלשתים, כי אם בחכמה. שר הצבא צריך לדעת איך לנהוג את מחנהו.

ובשעה שאני חושב מחשבותי אלה, הנני מרים את עיני ורואה לפני את שרו של עשו הולך לקראתי, הוא וכל חילו הגדול, והוא וכל חילו אוחזים בידיהם בכל מיני כלי זיין במקלות וענפים, סירים וקוצים; ואנכי, בראותי אותו, אומר לנפשי: לא תהיה תפארתך על הדרך הזה, פה תהיה תבוסתך שלמה, פה אראך את יד ישראל החזקה, שר של עשו יכנע מפני שרו של ישראל. לא ברכב ולא בסוסים, כי אם בעצה וחכמה יושע עם. ואני מפקד: „רדו!" וכל המחנה ירד עד בית המדרש ויסתתר תחת הגדר העומד שמה. ואתה „שר של עשו" לך לך — אסוף את כל יתר חילך מבלי דעת את אחריתך המרה, כי נכון אתה לאיד וצלע, כי עוד מעט ואתה וכל חילך יוקחו

שבי. ואני מרמז למפקדי כי יקראו: „יחציו" — לאמר יחלקו את המחנה לשני חצאים ויקיפו את חיל שר של עשו מאחוריהם.

וכן היה — כל חילי יורדים כאיש אחד וקוראים גדול „לישועתך קויתי ה׳!" ומקיפים את חיל שר של עשו מפנים ואחור. וכלם אוחזים איש ביד רעהו וחיל שר של עשו מוקף מכל צד — ואני מלאתי גיל והנני מרמז למנגן לתקוע בחוצצרה כי לכדנו את האויב. ופתאם...

חיל שר של עשו התחזק ויקומו בחרי אף ויכו בנו שוק על ירך, עד אשר נסו כל האנשים אשר במחנה, ורק אנכי לבדי נשארתי.

ואנכי נגש אל סטיפן ואומר לו:

— שרו של עשו! האינך יודע את תכסיסי המלחמה — הלא דין מפורש הוא, כי כמעט הקיפו חילי את חילך, כבר נצחתי ואין לך רשות לעמוד בפנינו.

והשר של עשו איננו מתנצל והוא שולף את חרבו ומכה אותי בה פעם ושתים...

— היודע אתה, שרו של עשו, כי כל כונתי אך לטובתך היה, למען תזכה לחיי עולם הבא.

ובשעה שאני מדבר אתו, מקיפים אותי כל חילו ומכים אותי פשוט הכאות שיש בהן ממש.

— האינך יודע, כי לו נוצחתי במלחמה, אין לך רשות לגעת לרעה בשר המנוצח, אדרבה עליך להאכילו ולהשקותו ולנהוג בו כבוד גדול.

אנכי מרצה את טענותי והם מכים בלי חמלה, תולשין את פאותי, מורטין את בשרי. חפץ אני להמלט על נפשי, אך זוכר אני, כי שר של ישראל אני ולא נאה לי להיות נס מן המחנה.

ועוד הפעם אני מתחיל לסדר לפניו את דיני תכסיסי המלחמה וה׳ ראה בעניי וישלח לי את עזרתו, כי בא דודי יחיאל ויצילני מכף רשע.

הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים.

(ספור).

חברים היו, חברים טובים, חברים אהובים.
שם האחד ראובן ושם השני שמעון.

והנערים היו מתרועעים תמיד בכל דרכיהם: היום יסור ראובן לבית אבי שמעון ואוכל שם עם רעהו מקערה אחת, ויישן עמו במטה אחת. ולמחרת יסור שמעון לבית אבי ראובן, ואוכל הוא עם חברו מקערה אחת, ויישן עמו במטה אחת.

כי בכל לבם ונפשם אהבו הנערים איש את אחיו.

ויהי היום, ויצאו שני הנערים לשוח בשדה, אשר מאחרי בתי אבותיהם.

והימים ימי ראשית הסתו אשר אחרי חג הסכות, ובימים האלה פטורים התלמידים מן ה„חדר", כי טרודים המלמדים בימים האלה לבקש להם תלמידים.

ומראה השדה מסביב כמראה יתום נעזב שמתה עליו אמו, ואמו החורגת מושלת בו ביד חזקה. עננים שחורים וכבדים נמשכים על השמים ממעל, ונכונים הם בכל שעה ובכל רגע לנפל מן השמים ולכסות את הארץ ואת כל אשר עליה. העשב אשר על האדמה רטוב ואָבל, העלים נושרים מן הענפים, והעצים עומדים ערומים ומביטים אל העלים הנובלים הפזורים לרגליהם, כאמות הרואות את צאצאיהן מוטלים מתים לפניהן. והנה שם הגבעה הקטנה אשר על יד הנהר, אשר זה לא כבר היתה עטופה במטפחת עשב ועדויה בפרחים, עומדת עתה ערומה ומתאבלת. גם מי הנהר שוטפים בקול תלונה מרה.

ושני הנערים עומדים ומביטים איש בפני אחיו.

— נלכה נא — קרא ראובן, וילך במשעול קטן וצר הרטוב מנטפי הגשם אשר זה לא כבר ירד על האדמה, ושמעון הולך אחריו.

ויבואו שניהם ויעמדו אצל הגבעה, מחרישים ונעצבים מאד.

וראובן אמר לשמעון חברו:

— שמע נא, שמעון, את אשר אֹמר לך: נכרת נא ברית ידידות עולם בינינו, ונשבעה איש לאחיו שבועת אמונים, כי רעים טובים, רעים נאמנים נהיה איש לאחיו כל ימי חיינו, כאשר היינו עד היום הזה.

ושמעון ענה:

— טוב הדבר; וכל מקרה לא יוכל להפר את ברית הידידות, האחוה והאהבה אשר בינינו.

— ואם גם יבוא הרבי להפר את הברית הזאת לא נשמע לו, ולא נאבה.

— ואם גם יחפצו אבותינו להפר את בריתנו לא נשמע להם ולא נאבה.

— טוב הדבר! — קראו שניהם בקול אחד.

ויאחזו הנערים איש בציצית כנפי בגדיהם, וישבעו שניהם כדברים האלה.

— אנחנו, ראובן בן יעקב ושמעון בן ישראל, נשבעים איש לרעהו לאהב א"ש את רעהו כל ימי חיינו, ואם גם יצוה הרבי, או יצוו אבותינו להפר את הברית הזאת, לא נאבה ולא נשמע להם.

— ומי יהיה לעד בינינו?

— אני אעידה לי את הגבעה הזאת, — אמר ראובן — והיה אם אפר את בריתי, תפתח הגבעה את פיה ותבלעני חיים, כאשר בלעה הארץ את קֹרח ועדתו.

— ואני אעידה לי את הנהר הזה — אמר שמעון — והיה אם אפר אני את בריתי, ושלח הנהר הזה את גליו ובלעוני חיים.

— אמן, אמן, אמן! קראו הנערים.

ותען גם הגבעה: אמן! ויען גם הנהר: אמן! ויענו גם כל העצים אחריהם: אמן, אמן!

וישובו שני הנערים הביתה, וילכו הלוך ושוב במשעול

הקטן והצר איש אחרי אחיו.

ואיש לא ידע מכל הנעשה, כי סוד כמוס הדבר בין הנערים.

ויהי אחרי ימים רבים ויריבו אבות הנערים איש עם אחיו על אדות הבית המשֻתָּף אשר להם, והתקוטטנה גם אמות הנערים אשה ברעותה.

ויהיו האנשים שונאים איש את אחיו מאד, ואיש איש חפש עצות איך להרע לחברו.

והנערים שומרים את השבועה הנאמנה אשר היתה ביניהם, ואת הברית הנאמנה הכרותה ביניהם, והם אוהבים איש את אחיו בכל לבם ובכל נפשם.

ויהי כראות אבות הנערים את האהבה החזקה אשר בין הנערים, וירע הדבר בעיניהם, ויחליטו להפר את ברית הידידות הזאת.

וראובן שב לפנות ערב הביתה, ויאמר לו אביו:

— בני שמע בקולי, אני אביך ועליך לכבד אותי ולשמוע בקולי ולעשות את כל אשר אני מצוה אותך; לכן שמע, בני, בקול אביך וחדל להתרועע עם שמעון בן שונאי, כי שונא אני את אביו.

ויען הנער ויאמר:

— אבי האהוב, אבי הטוב! יודע אני היטב, כי עלי לשמוע בקולך ולעשות ככל אשר תצוני, לא מפני שירא אני מפניך, כי אני אוהב אותך, אבי הטוב, בכל לבי ונפשי, לכן אני שומע בקולך ועושה את כל אשר תצוני, אולם בדבר הזה...

וישתק הנער ויבט על אביו, ופניו מפיקים חמלה ואהבה, והם מבקשים סליחה וחנינה.

— מדוע? — קרא אביו בכעס.

וראובן החל לבכות ויאמר:

— ברית אהבה כרתנו בינינו וגם שבועת אמונים נשבענו איש לאחיו...

— אני אביך ואני יכול להתיר את השבועה אשר נשבעת, לכן: מֻתר לך! מֻתר לך! מֻתר לך!

והנער הסתיר את פניו בכפות ידיו ויבך.

ולא חדל הנער להתרועע עם שמעון חברו, והוא אוהב אותו עוד יותר.

גם לא ספר ראובן לשמעון מכל אשר צוהו אביו, כי לא חפץ להעציב את רוח חברו הטוב.

וגם לשמעון קרה כדבר הזה, גם אותו צוה אביו, כי יחדל להתרועע עם ראובן בן שונאו; אבל גם הוא שתק ולא הגיד דבר לראובן.

ואבותיהם עונשים אותם, והנערים — מתרועעים והולכים יחד בכל יום ויום.

פעם אחת שחקו כל הנערים בחצר רחב ידים. הם התחרו איש עם אחיו מי יוכל לקלע אבנים אל החלון הקטן אשר בעלית בית אחד, שם בראש הגג; וראובן זרק אבן ויחטא את המטרה, והאבן נפלה בחלון אחר, והנה קול נפץ.

והנער עומד נבהל על מקומו.

— האַ! האַ! האַ!.— נשמע קול הנערים: ראובן עשה זאת, ראובן שבר את השִׁמְשָׁה!

וגם שמעון עומד נבהל ומביט אל חברו.

עוד מעט ואשה עבה באה אל החצר בקול צעקה ובקללות נמרצות.

— אני, אני שברתי, הנה כובעי! — אמר שמעון בגשתו אל האשה וכובעו בידו.

— שקר הדבר, אֲני הוא המשבר, — קורא ראובן.

— לא, שנינו אשמים, אני דחפתי אותו, הנה כובעי — קורא שמעון.

— היום לפנות ערב — הוסיף שמעון לדבר אל האשה בתחנונים רבים — אביא לך זהוב בעד השמשה; חי נפשי, כי אביא, רק אל תגידי לרבי — התחנן הנער.

האשה ראתה כי אין בְרֵרָה ותסכם לזאת.

— עתה אראה אם תמלא הבטחתך; ראה הזהרתיך!
אחרי ארוחת הצהרים שבו הנערים החדרה, ושמעון רמז בעיניו לראובן לצאת אתו החוצה.
ראובן הגביה שתי אצבעותיו למול הרבי לסמן, כי חפץ הוא לצאת החוצה.
— צא! — קרא הרבי.
הוא בא אל החצר ויחכה לשמעון. כעבור רגע יצא גם הוא.
— הנה הוא — קרא שמעון בהראותו לחברו זהוב כסף נוצץ.
— מאין לך זאת?
— יש לי...
והם שבו החדרה, והנם יושבים סביב לשלחן ואזניהם קשובות לדברי הרבי.
ופתאם... נפתחה הדלת ואביו של שמעון בא החדרה.
ופני הנער חורו מאד, והוא מסב את עיניו מראובן חברו כדי שלא יחשדו אותו.
— מה חפשת היום אצל הארון — שאל אותו אביו.
הוא שותק.
ואביו מחפש בכיסו ומוציא משם את הזהוב.
— גנב, מי השיאך לעשות זאת? הגד ולא אעשה לך רעה.
הנער החריש, אך הוריד את ראשו על חזהו.
— הם מתרועעים תמיד, הם הולכים תמיד שניהם יחדו — הלשין עליהם אחד הנערים, בהראותו באצבעו עליו ועל ראובן חברו.
— ידעתי זאת מכבר — קרא אבי שמעון, בהראותו באצבעו על ראובן, — הוא, רק הוא משיא אותו.
— לא, הוא לא השיאני, אדרבה הוא מדבר על לבי תמיד דברים טובים, כי איטיב את דרכי...
וקול הנער רועד בדברו.
וקול שחוק התפרץ מפי הנערים.
הרבי אחז בשמעון ויעמידהו אצל הפתה, ואת כל נער ונער צוה להכותו על הלחי.

ובהגיע התור לראובן להכות את שמעון, לא קם ולא זע ממקומו.

— הכהו! אני אומר לך, ואם לא, אכה אני אותך — אָים עליו הרבי.

ושמעון עומד אצל הפתח ומביט בחברו ועיניו מפיקות בקשה ורחמים, כאלו הוא מתחנן אליו במבטו למלא את מצות הרבי, כדי שלא יענשנו.

והרבי קורא: הכהו!

ושמעון מתחנן אליו במבטו:

— הכני, ראובן, הכני!

וראובן לא יזוע ממקומו.

אז קצף הרבי על ראובן ויעמידהו אצל הפתח, וגם אותו הכו כל הנערים על הלחי.

ובהגיע התור לשמעון עמד הנער ולא זע ממקומו.

— הכהו! — מצוה הרבי — הכהו! ואם לא אכה אני אותך.

ושמעון עומד ואינו זז ממקומו.

ועיני ראובן מתחננות אליו: הכני, אחי, הכני, כדי שלא יענשך הרבי שנית.

אולם הנער עומד ואינו זז ממקומו.

והרבי קוצף, וכל הנערים שותקים.

וה׳ המטיר את הגשמים ויהי רפש וטיט בחוצות העיר.

ועננים כבדים ושחורים נמשכים על פני השמים, והעננים מתרבים והולכים ועוברים איש על פני אחיו, והם הולכים הלוך ושחור, הלוך ועבה, ונוטים ומקיפים את כל השמים.

וראובן הולך לבדו בחוצות העיר, ראשו מורד על חזהו וידיו החובות בכיסי מעילו. ופני הנער קודרים מאד ורוחו עצב מאד, כי גרשהו אביו מביתו.

כי בשוב הנער מחדרו לאכל ארוחת הצהרים, קרא לו אביו לגשת אליו וידבר אליו כדברים האלה:

— בני! אני אביך מצוה אותך לחדל מהתרועע עם שמעון

בן שונאי; ואתה אם תשמע בקולי, ותעשה ככל אשר אצוה אותך, מוטב, ואם לא ידוע תדע, כי ענוש אענשך עונש קשה מאד.

והוא?

לבו הָלַם בקרבו כהולם פעם ואימה גדולה נפלה עליו. ובכל זאת התחזק ויען:

— אנא, אבי האהוב, חדל נא מקצף עלי; אני אוהב אותך מאד, אך מה אעשה ובדבר הזה לא אוכל לעשות רצונך, כי שבועה נשבענו איש לאחיו.

— אני התרתי לך את השבועה, השמעת?

והוא הוריד ראשו על חזהו וידום.

ואביו צועק אליו: התשמע בקולי, אם לא? הגד!

— איני יכול, אתה אבי... אני אוהב את חברי, אני אוהב אותו בכל לבי...

— הוי, נער שובב ופרוע! צא לך מביתי! כי לא בני אתה עוד... ואני אינני אב לך עוד... צא לך אפוא מביתי, ולך אל אשר תלך!

והוא בכה ויצא בבכי מן הבית.

והמטר נִתַּך ארצה והרחובות מלאים בצה ורפש.

והנער הולך אל השדה ורגליו טובעות בטיט, אשר על האדמה הרְטֻבָּה.

לבדו הוא הולך וראשו מורד על חזהו, וידיו התחובות בכיסי מעילו.

ויבא הנער אל הגבעה אשר על פני הנהר הקטן.

והגבעה כל כך רטובה. הוא בוכה, והטפות נבלעות באדמה.

וגם הנער יושב ובוכה.

והנה קול קורא אליו מן הגבעה לאמר:

— ראובן, ראובן! בדוק את הציציות אשר ב„ארבע כנפות" שלך וראה אם כשרות הן.

ויחרד הנער מאד; ויפתח את מעילו ויאחז בכנפי ציציותיו וימנה את הפתילים אחת, שתים. שמונה פתילים לכל ציצית וציצית.

— אשריך, בני, כי שמרת את הברית הכרותה ביניכם —

נשמע קול מן הגבעה — אולם דע לך, כי כבר הותרה השבועה אשר נשבעת, כי עודך, בני, ברשות אביך, והוא התיר לך את השבועה והפר את הברית אשר כרת.

ויען ראובן ויאמר בקול חרד:

— אוהב אני את שמעון חברי, אוהב אני אותו מאד, וטוב לי למות ברעב ובקר מֵחֲדֹל להתרועע עם אחי זה.

ותדם הגבעה.

ופתאם ואיש נופל על צוארו ומחבק אותו, ומנשק לו.

— ראובן אחי! אחי הטוב!

ויבט ראובן והנה שמעון חברו לקראתו.

והנערים נפלו איש על צואר חברו.

וראובן ספר לחברו את כל אשר קרהו ואת הקול אשר שמע עולה מתוך הגבעה.

— גם לי קרה כזאת — אמר שמעון — גם לי, חי נפשי, גם לי.

ויספר גם שמעון לחברו, כי גֹרש גֵרשהו אביו על אשר לא חפץ לשמוע בקולו לחדול להתרועע עם ראובן. והוא בא אל פני השדה, והנה קול נשמע מהנהר הקפוא כי הברית הופרה והשבועה הותרה.

— שמעון, — אמר ראובן — אנא, חדל נא מהתרועע אתי ושוב לבית אביך. ראה הגשם דולף והקר גדול — שמע בקולי ושוב לאביך. ואני — אני רק אוהב אותך, אך אינני אב לך.

ושמעון החל לבכות, ויאמר: לא, אחי! טוב לי למות ברעב, טוב לי למות בקור מעזוב אותך.

ויפלו הנערים עוד הפעם איש על רעהו, ויבכו, וישקו איש את אחיו.

וישבו הנערים על הגבעה, וישוחחו וידברו יחד.

ושמעון הוציא פת לחם, אשר הביא אתו מבית אביו, ויאכלו הנערים.

ונטפי הגשם דולפים מן השמים ונופלים ונבלעים באדמה הרטֻבה.

עתה כאשר גרשו האבות את בניהם מביתם, התחרטו על

מעשיהם ויחמלו על ילדיהם, כי לא אמרו לגרשם כלה מביתם, רק לנסותם ולאַים עליהם, למען אשר ישמעו בקולם.

ויהי כאשר עברו שעות אחדות והנערים לא שבו, וילכו לחפשם בכל העיר ולא מצאום.

וידאגו האבות לבניהם, וילכו לחפשם בשדה.

ואיש איש הולך בדרך אחר, אבי ראובן בדרך אחד, ואבי שמעון בדרך שני.

והאבות קרבו אל הגבעה ויראו את בניהם יושבים חבוקים יחד על הגבעה הרטבה, והגשם יורד ומטפטף עליהם.

ובראות אבות הנערים את האהבה הנפלאה השוררת בין בניהם הקטנים, ויזכרו את הריב והקטטה אשר ביניהם, אבות הנערים, ויתבוששו שניהם, ויורידו את ראשיהם, כי לא יכול איש להביט בפני חברו.

ואבי ראובן נפל על בנו ויחבק אותו וינשק לו. ואבי שמעון נפל על בנו ויחבק אותו וינשק לו. ואחר כך נגש אבי ראובן אל שמעון ויחבק גם אותו וינשק גם לו. ואבי שמעון עשה כן גם לראובן.

והנערים עומדים משתעים, ומביטים על אבותיהם.

ויגשו איש לרעהו ויתנו איש את ידו לחברו לשלום. וישובו כלם יחד לבתיהם שמחים וטובי לב.

עֲפַר אָבוֹת.

–(ספור)–

— יום טוב, אמר הנער משה אל אמו אחר שלקח ממנה את הקאפ' שהיא נותנת לו בכל יום ויום, ועזב את הבית לשוב החדרה.

הוא יצא החוצה ומביט על שעון־העיר אשר במגדל בית המועצות, ויהי כי ראה כי הגיעה השעה העשתי עשרה ועוד יש לו פנאי כחצי שעה לשוב החדרה, התהלך לאט בחוצות העיר ויבא אל בית הדוהר אשר בקצה הרחוב. עגלת צב עומדת לפני הבית! והוא עומד ומביט הלאה.

והנה דרך־המלך הולך ונמשך למרחק... למרחק... עצים גדולים בעלי ענפים עבים נטועים משני העברים ועליהם הרבים, ירוקים ורחבים, מחפים את הדרך, ושם גבוה מעל כפת הענפים משתרעת חופת השמים, וקוי השמש יורדים ובוקעים מבעד מפלשי הענפים ושופכים קוי אור על אֶם הדרך... ושם הלאה, הלאה מתפתל הדרך. העצים נבלעים ונראה רק חצי אופק השמים ההולך ומשתרע הולך ויורד, ושם בקצה הרקיע נראה בית לבן קטן מכוסה ומעוטף בערפל דק, ושם מבין ענני הערפל נראה הר ועליו עומד עץ קטן ודומה כאלו במכוון נטע שם העץ... שם גבול העולם...

ומשה חפץ ללכת הלאה עד שיבא אל ההר.

והנה עגלת אכר רתומה לסוס נוסעת וזנב הסוס נסרח בין שתי רגליו, על העגלה שוכב עגל לבן, עורו חלק, וראשו לבן, אזנים ארוכות לו, ועיניו גדולות מאד, אפו השחור, ושפתיו הקצרות

והעבות נטוים אל משה, והעגל פותח את שפתיו ומראה לשונו הארוך וקורא:

— מֶה, מֶה, מֶה, לאמר: אַיֵּךְ אמי, אמי, אמי!...

והעגלה נוסעת הלאה, הלאה...

והנה אכר הולך, ובידו שוט ארוך, ולפניו פוסעת פרה לבנה, וכתמים אדומים מכסים את עורה, והיא נוטה כפעם בפעם אל צדי הדרך ולוחכת מהעשבים הצומחים שם, והיא פותחת את פיה ופתאם עומדת ועיניה הגדולות נטויות, ואזניה הארוכות פתוחות, וקוראת, מו, מו, מו, לאמר: איך בני העגל, בני... בני...

ושם הלאה העגלה נוסעת גם העגל מתרחק יחד עם העגלה — הנה עוד נראה את ראשו הלבן, פיו השחור ועיניו הגדולות עודם נטוים, ולאט לאט מתרחקת העגלה, מתרחק העגל, שם הלאה... הלאה... והד קולו עוד נשמע מרחוק: מה, מה.

והפרה נוטה לצדי הדרך, ועיניה הגדולות תבקשנה... ובפיה היא לוחכת את הדשא, וקוראת: מה, ומשה מסתפק ואיננו יודע אם קריאתה מכונת על בנה לאמר: אַיך בני? או מה טוב הדשא, ומה נעימים לחכי...

ומשה חפץ ללכת הלאה, ויירא פן יפגשהו נער ויכה אותו, ויעמוד על מקומו.

והנה שני יהודים הולכים ושקיהם על שכמם, ומקלם בידם. ויתאושש הנער וילך אחריהם.

הנה השדות משתרעים משני עברי הדרך, ושבלים צומחים, ים ירק; הלאה, שם, נראה בית החרשת אשר להאחים לוי, ענן עשן גדול ושחור יוצא מהארובה הגבוהה המגיעה עד שחקים, ושם באמצע השדה בין טורי הזרעים שוטף הנחל, שוטף הלאה, ונראה מרחוק כאלו הדרך משתרע, והמים מתקרבים עוברים ושוטפים; שם הגשר — עוד מעט הוא עומד על הגשר, מחזיק בהשבכה ומביט השמימה, ושם באמצע המים עומדים רחיים, וקול שאון נשמע, הגלגלים מכים על המים, והמים בוכים...

הנה עני עור הולך על הדרך, בידו האחת אוחז בכנור, וידו השניה נטויה על שכם נער קטן המוליך אותו.

ומשה מתהלך. מרחוק נראה ההר, והעץ עליו.

ופתאם עמד הנער ויבט:

הדרך מתחלק לשני עברי השדה ועמוד עץ עומד על פרשת הדרכים ועליו שני נסרים קטנים לרחבו, ועל הנסרים תמונות ידים מורות על שמות הערים הכתובות שם ואשר אליהן מוליכים הדרכים.

ויעמוד משה ולא ידע איך לפנות. הנה שני היהודים עברו על הדרך האחד, והם הולכים ומתרחקים, ועל הדרך השני הולך העני ונערו.

והוא עומד ומביט. מסביב נראו השדות והאחים, ים עשבים מכסים את עין הארץ, רק מרחוק נראה בית לבן, ומהארובה יוצא עשן עב.

ושם מעבר השני נראה מגדל גבוה אשר לבית תפלת הנוצרים.

והנער עומד ואינו יודע לאן יפנה.

פתאום זכר, כי רעב הוא ויתאושש וישוב העירה.

הוא הולך מהר, ויעמוד ויבט מאחריו, ומרחוק ראה את הבית הלבן, את ההר ואת העץ אשר עליו.

ואת שני היהודים לא ראה עוד, המה מהרו ללכת וכבר נבלעו בים עשבים, רק מרחוק על הדרך השני הולך העור שם הלאה...

והנער ממהר הביתה.

ויזכור את החדר, ואת הרבי ואת הרצועה אשר בידו, ויורד את ראשו על חזהו ויתחוב את ידו בכיסו וילך.

ויתעצב הנער, ורוח נעים מנשב על פניו, מנענע את פאותיו, והוא מתעצב.

— יום שלם לא היה בחדר.

— אולם מיד ישא הנער את עיניו ויביט — השמים כה רחבים — שם מלמעלה — והארץ משתרעת ומבטת אל השמים.

וישכח הנער את עצבונו, ויתאושש וילך.

„על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון, הרימי בכח קולך, מבשרת ירושלים, הרימי אל תיראי, אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם" — עלה פתאם הפסוק הזה אשר למד אתמול בחדר על לב הנער.

והוא חושב בלבו:

שם על ההר הזה, יעלה הוא, משה, גבוה, שם גבוה, ואת הגם יקח בידו — וירם את קולו ויקרא:

— הנה משיח בא, משיח! משיח!

התאספו! התאספו! מכל פנות העולם!

והם יתאספו, יקבצו. כל היהודים, מכל פנות העולם — ומשיח על חמורו לפניהם, והם הולכים אחריו.

וכלם ילכו, כלם, כלם.

ואת הארץ הזאת — השדות האלה, יעזבו — ישליכו אחרי גום — גם את השמים האלה גם את הדרך הזאת ואת שני טורי העצים הנוטים משני עבריה — ואת המים האלה — הנהר הזך — את הרחיים העומדים שם, הכל יעזבו — וילכו לארץ החדשה.

לארץ ישראל, לכותל המערבי.

וענן אבק יעלה מפרסות ההולכים, ובענן יעלם כל הקהל.

ורק הוא לבדו יעלה על ההר הזה — ויביט אל העיר — אל גני הבתים — ויאמר: שלום לכם, שלום לכם. לעולם לא אשוב עוד עליכם.

— ובית הכנסת?

גם בית הכנסת ילך עמנו — אל ארץ ישראל.

והוא מביט ורואה — הנה הגדר הישן הנוטה לפול ומהגדר נראו ראשי המצבות.

— שלום לכן מצבות עתיקות — גם אתן תשארנה — מצבות בלי מתים — המתים יחיו יקומו או יתגלגלו במחילות אל ארץ אבותיהם.

והנער בא אל הבית וימצא את אבותיו יושבים על הספסל אשר לפני ביתם בצל ענפי העצים האחדים הצומחים שם בסמטא.

הנה ר' מתתיהו הדיג שכנם יושב לבוש בגדיו העבים והגסים, וקנה העשן בידו, ומבין שפתיו יוצא עשן עב, והנה אשתו הזקנה יושבת על ידו, והיא קצרת הקומה, ודומה היא בקומתה לנערה בת שלש עשרה שנה, רשמי פניה גסים, ושערות אחדות צומחות לה על קצה סנטרה, והשערות מזדעזעות בדברה.

ר' מתתיהו ספר באזני היושבים, כי בלילה העבר פרש את רשתו בנהר הגדול אשר מעבר היער, ודגים רבים וגדולים עלו במצודתו, עד שמוכרח היה לקרא את אחד האכרים היושבים לא הרחק מהנהר לעזרו להוציא את דגיו.

והוא מתאר לפני השומעים את טבע הנהר הגדול ואת מימיו העמוקים ואת הדגים הגדולים אשר בו, ויספר הדיג, כי כל הלילה שטו הוא והאכר בסירת הדוגה, ובחשכת הלילה לא ראו מאומה, ולא יכלו להבדיל בין השדה המכוסה בענן טל והרטוב ובין מי הנהר, רק בעלות השחר וקרניו הזהירו את שטח המים אז ראו כי תעו כל הלילה.

ואשת ר' מתתיהו יושבת ושומעת ומנענעה ראשה, וגם השערות האחדות הצומחות על סנטרה מזדעזעות, וכאלו היה ברצונם להעיד על אמתת ספורי בעלה, ודומה היתה האשה באותה שעה כאשת שר צבא, המקשבת לדברי גבורות בעלה בשובו משדה קטל.

ומשה יושב ושומע — גם את המים, הנהר הגדול הזה יעזבו... הכל יעזבו.

לפנות ערב. השמש בא, והוא רואה את הנערים הרבים המשחקים בחוץ, הם צוהלים ומתענגים ומרעישים ברעש ובקול גדול. הנה שם ממול ביתם מעבר השני עומד העץ הגדול והרם, וענפיו רבים ועבים, וצל עליו הירוקים והרחבים מכסה ומחביא על הילדים אשר התאספו סביבו, ודומה העץ כאֵם רחמניה החוסה על ילדיה, וזבובי קיץ מתעופפים הנה והנה, הילדים רצים אחריהם דולקים לתפשם. הנה נער אחד עלה על העץ, ראשו וכל גופו נסתר בין העלים, רק ידו נראה אוחזת בענף ומפילה את זבובי הקיץ מהעלים למטה למען יתפשום הילדים.

ושם בקצה פנת המערב, מאחרי העצים הלבנים הנראים בערפל ממרחק, הלאה... הלאה... שם נראה היער, ומשם עולה הדרך לעיר לענטשיץ, עיר משכן אבי אביו, שם ירד השמש, השמים אדומים מאד. ים אש בוער, כאש גיהנם.

— הכל יעזבו, גם את היער, גם את עציו...

ופתאם התעצב הנער ונחומיו נכמרו ויבקש לבכות ולא ידע על מה.

וקוי השמש נופלים ומזהיבים את עלי הענפים, ואת שערות הילדים הקטנים ואת פניהם העגולים והמגאלים, והנה קו אור נופל ומאיר את מי המדמנה אשר בביב, בקצה הסמטא.

ופתאם וידע הנער על מה נכמרו רחמיו, לבו התעורר ברחמים על קוי הזהב שנכתמו במי המדמנה, ומיד בקש לגשת ולהוציא את הקוים מהביב המטונף.

וחברת נערים קטנים באה משדה מגרש העיר, שולי בגדיהם ורגליהם היחפות רטובים מנטפי הטל שכסה את העשבים, ובידיהם פרחי שדה ירוקים וקטנים אשר עקרו מהאדמה, וקולם נשמע ברעש ברחוב.

— הבו ילדים! הא לכם פרחים, ותנו לי כפתורים!

הבו ילדים! הא לכם פרחים, ותנו לי כפתורים!

וכל הנערים עוזבים את העץ, ואת זבובי הקיץ, ורצים אליהם. איש איש עקר את כפתורי מעילו ויתן להם בעד פרחיהם.

ופתאם התאושש משה וישכח את צערו ועצבונו ויגש אל הנערים, ויאחז בכפתור מעילו לעקרו. אולם במהרו קרע יחד עם הכפתור גם את בגדו.

אמו ראתה זאת מרחוק, ותגש אליו ותקריבהו אל הספסל.

— מה עשית? נער שובב ופרא! קרא אביו בחרונו, ויחפץ ליסרהו, רק אמו לא נתנה לעשות לו רע, כי הבירה אמו, כי רוחו אין אתו.

— מה לך בני? דברה אליו אמו רכות בהחליקה ידה על לחייו.

והנער מבלי לענות מאומה החל לבכות.

ואמו הסתירה את פניו בשתי ידיה ותמחה את דמעותיו ברחמים רבים.

— משה, מדוע אתה בוכה?

משה מחריש.

— אמי, שם... משה... הנה... נוסעים... קרא חיים

אחי משה הצעיר בגשתו אל אמו, ובהראותו באצבעו שם אל קצה הרחוב.

אמו לא הבינה לדבריו, כי דבר הנער בקול, ובמהירות גדולה, ובראותו, כי אמו אינה שמה אליו לב אחז בבגדי משה וימשכנו אחריו.

בקצה הרחוב מתנהלת עגלה רתומה לשני סוסים לבנים, ומשה הכירם, כי לאביו זקנו הם וירץ לקראתם.

וזקנו ראה את הנערים הרצים לקראתו ויעמד את הסוסים ויעלה את נכדיו על עגלתו וישמח עליהם שמחה גדולה, ויחבק אותם ויצפין את פניהם בשערות זקנו הלבן.

ומשה שכח את עצבונו וישמח שמחה גדולה, ויהי בשמחתו ויאחז בשערות זקן אבי אביו הארוכות ויקרא בקול גדול אל הנערים השובבים בחוץ:

— הנה זקני נוסע! הנה זקני!

והילדים ראו את משה נוסע בעגלה וירוצו אחרי העגלה ויקראו וירעשו, ותהי תרועה גדולה ברחוב.

העגלה עמדה לפני ביתם, הזקן ירד וינשק את כלהו, אמו של משה, ואת בנו נשק, ואת נכדיו חבק וינשק, וכלם נשקו את ידי הזקן.

וכל ילדי הרחוב התאספו סביבם ויקראו: זקני! זקני!

וזקנו של משה שחק בשחוק נחת ואהבה גם אל הנערים, רק משה גרשם משם.

אחרי כן נכנסו אל הבית. העגלה עם הסוסים הובאו אל חצר בית אביו, ומשה עמד אצל הסוסים ויחליק באהבה רבה את שערות צואריהם ואת זנבותיהם.

ואת עצבונו שכח הנער ויהי שמח מאד.

ואחר כן בא משה אל הבית. השלחן מכוסה במפה לבנה, אבי אביו יושב בראש השלחן וזקנו הלבן יורד ורועד על חזהו, והוא מחליק את לחיי משה וינשק אותו, ויתן לו מתנה אשר הביא לו — סכין קטן.

ועוד בלילה ההיא השחית משה בסכינו את השלחן האדום

זהקטן העומד בפנת החדר הגדול, ואביו חפץ לענוש אותו, רק נפטר בזכות זקנו.

אחרי הצהרים היה הדבר.

משה שב אל החדר, ויעבר את החצר אשר לבית ר׳ יוחנן לנדוי, ומשם עליו לבוא דרך הרחוב הצר והארוך לבית משכנו של רבו.

השמש זורחת על השמים והיא שופכת את קוי אורה, והקוים מזהירים את גגי הבתים הנמוכים המקיפים את החצר, ושם בפנת החצר גן קטן מוקף גדר ישן ורעוע, אולם העצים העומדים בגן חשופים, ענפיהם תלושים ועליהם נושרים על האדמה, רק זעיר שם זעיר שם נראים שנים שלשה עלים על ראש הצמרה, כי לא יכלו הנערים המתגנבים אל הגן לתלוש את הענפים להגיע אל ראש הצמרה, ועל הדשא הדרוכה מתגוללים כדורים, עצים, אבנים, כלי משחק שונים שנפלו שם בשעת המשחק. הנה על אחד הענפים תולה כובע, בלי ספק השאיר שם איזה נער את כבעו בהחפזו לברוח.

על יד הגדר יושבים ילדים ומשחקים באבנים קטנות, זה זורק אבן בידו האחת ומקבל מיד אבן אחרת, והנערים נצים ביניהם ויש שמכים איש את אחיו על דבר המשחק, ועל יד הגדר עומדים נערים רבים וידיהם פשוטות לקבל את הכדור אשר הנער העומד מהעבר השני זורק אליהם, כי גדול ורחב הוא החצר ושם מתאספים הנערים לשחק בכדורים, בהיות החצר של ר׳ יוחנן לנדוי מסוגל לזאת.

והנה שם ממול הגדר עומד קיר גבוהה ושמשות החלונות אשר בקיר שבורות תמיד, כי על פי הרוב נופלות שם האבנים, אשר הנערים זורקים אל החור הנראה בקיר מלמעלה, חור העליה אשר מתחת הגג.

ועל סף הבית יושב נער אחד ומביט על הנערים המשחקים. ראש הנער גדול, ומצחו ארוך ומגיע עד חצי קדקדו, פניו לבנים מאד, ועיניו השחורות גדולות ורטובות, ובנותיו השחורות רצות

מעבר אל עבר, והנער מביט אל הנערים ומנענע בידיו, ושפתיו מתעקמות בשחקו ונראות שניו הלבנות והגדולות וקצה לשונו האדום.

הנער שוחק ומשה, העומד ומביט עליו, מסתפק אם הוא שחוק של שמחה או של צער ועגמת נפש, כי נכר היה, כי הנער שוחק בשפתיו ובוכה בעיניו.

ומשה נגש אליו.

פני הנער צוהלים, ידיו מתנועעות, ודומות כאלו יחפץ לעוף ולעלות למרום רק רגליו תלויות ועומדות על מקום אחד.

— מדוע לא תשחק גם אתה עם הנערים? קרא משה אליו.

— אני? קרא הנער, ויט את פניו ויצחק.

משה חשבהו לשוטה, ויחפץ להתרחק ממנו, אולם פני הנער הצוהלים ועיניו הרטובות עוררו את רחמיו, ומשה הרגיש ויבן, כי הנער אמלל הוא.

— ומה, האם חולה אתה? שאל משה את הנער.

— מי? אני? קרא הנער ויפן את פניו, אולם בפעם הזאת לא שחק, רק פניו נשתנו מאד.

ומשה עומד ומביט על הנער, אולם הוא לא שעה אליו.

- מה, התחשוב, כי אין רצוני לגשת אל הנערים ולשחק גם עמהם? דבר הנער פתאם אל עצמו, מבלי גם להביט אל משה.

אז הבין משה, כי הנער פסח ולבו התעורר ברחמים עליו.

הוא בא אל הנערים השוחקים ויפצר בם, כי יגשו אל הנער הפסח למען יוכל גם הוא לשחק עמהם.

הנער הביט אל משה ועיניו הגדולות הפיקו תודה ורחמים.

הנערים נגשו אל הנער הפסח ויתנו את הכדור בידו לזרוק אותו אליהם, אולם הנער לא חפץ לקבלהו, פניו התאדמו מאד ויבט על הנערים ועיניו נמלאו תודה.

ומשה זכר, כי כבר אחר לבוא אל החדר וימהר וירץ.

משה חשב בלבו להתחבר עם הנער הפסח ולהיות לו לרע נאמן, והוא חש, כי בו ימצא את אשר בקש זה ימים רבים, וכי

הפסח הזה יהי לו רעו הנאמן והאהוב, לא בעד האגורה אשר יתן לו — אך יהיה חברו באמת, בתמים.

אחרי אשר פטרהו הרבי לביתו, מהר ויאכל את ארוחת הצהרים. וישמח מאד, כי אינו צריך היום לשוב החדרה אחרי הצהרים, כי ראש חודש היה היום ההוא.

ויהי כאשר כלה לאכול ויזכיר את הנער הפסח וימהר לבוא אליו.

הוא בא אל חצר ר׳ יוחנן לנדוי, ויגש אל הפתח אשר לבית הקטן ששם ישב הנער, ויחכה עד שיראה על מפתן הבית. הוא חכה, והנער בושש לבוא.

ומשה חפץ לבוא אל הבית — אולם התביש ויעמוד ולא ידע מה לעשות.

אחרי רגעים אחדים אמץ את לבבו ויפתח את הדלת ויבא החדרה.

חדר גדול. על אחד הכסאות יושב איש זקן. פניו נחבאים בשתי ידיו, ושערות ראשו וזקנו מכסות את ידיו.

הנער ישב על המטה ויהי כראותו את משה פורש את שתי ידיו לקראתו, צהלו פני הנער ועיניו התנוצצו, ויקרא בקול:

— זקני, זקני! הנה הנער אשר אמרתי לך אדותיו.

הזקן הסיר את ידיו מעל פניו ויקם ממקומו, ומשה ראה את פניו הקמוטים והלבנים, ואת עיניו הגדולות והפתוחות, והבבות העומדות על מקום אחד כאלו נקפאו בעיניו, והוא הלך וממשש בשתי ידיו עד גשתו אל משה.

משה רעד, כאשר אחז הזקן בידיו ויחבק אותו ויאמר:

— יברכך ה׳, בני, על החסד אשר עשית עם נכדי.

ויקרב את משה אל מטת הנער.

הנער שמח עליו שמחה גדולה, ויקבל את אורחו בסבר פנים יפות, ויושב אותו על המטה, ויחל לדבר עמו.

— מה שמך?

— משה — ענה בקול רועד.

— ושמי דוד, תודה לך — אמר הנער — תודה לך... הנני אוהב אותך.

— בשביל מה תשלם לי תודה? שאל משה.

— אין דבר — הנני רק מודה לך, אני אוהב אותך מאד.

ומשה התעורר ברחמים על הנער, ויחפץ לפול על צוארו, לחבקו ולנשקו, והדברים כבר נכונים היו בפיו: נהיה לחברים, חברים נאמנים, רק התביש וידום וישב על מקומו.

— באיזה חדר אתה לומד? — שאל משה את דוד.

— אני לומד בחדר, כי... אבי מלמד אותי בכל לילה.

ויהי בעת אשר דברו הנערים, נגש הזקן אל הארון העומד ממולם, ויחפש בידיו, ויגש לפניהם ממתקים.

— ואיה אבותיך? שאל משה את חברו.

— אבותי הנם כל היום בחנות, ואחי לומדים בחדר, ואני יושב בבית עם זקני.

— מדוע ממשמש זקנך כל חפץ וחפץ בידיו, טרם קחתו? שאל משה בלאט את חברו, בהביטו אל הזקן ביראה לבל ישמע את דבריו.

— יען כי עור הוא.

— עור? — שאל משה וישתומם מאד — הלא רואה הוא?

— לא, הוא אינו רואה בעיניו, רק בידיו הוא ממשש ויודע הכל.

משה השתומם מאד.

— אני קורא לפניו בספר והוא שומע. וזקני יודע ספורים רבים, יפים ומלבבים, ואגדות רבות, וביום סגריר, בעת אשר איני יכול לשבת לפני הבית לראות בשעשועי הנערים, אני יושב בביתי, וזקני מספר לי את ספוריו, ואני שומע.

— האם גם לי יספר זקנך את ספוריו? שאל משה את הנער.

— כן, הוא אוהב אותך מאד. אתמול ספרתי לו את הטוב אשר עשית עמדי, והוא שמח מאד ויאמר, כי נער טוב אתה.

— מה טובי? שאל משה.

דוד החריש וידום משה.

אחרי כן נפרד משה מחברו החדש ובאהבה רבה, ויבטיחו לו, כי יבוא אליו ביום מחר עוד הפעם, וגם מן הזקן נפרד באחוה,

והזקן חבק וינשק לו, ויאמר, כי הוא שמח מאד, כי נכדו מצא לו רע טוב.

השמים מכוסים עננים כבדים, והבתים הנמוכים המקיפים את חצר בית ר׳ יוחנן לנדוי כאלו התקבצו ועמדו הכן לקבל על עצמם את הגשם העז הנכון לרדת.

החצר היה ריק — והגן שם בקצה החצר כאלו מתגעגע להנערים אשר עזבוהו הפעם. עציו החשופים מזדעזעים, וענפיהם מתנועעים.

משה בא אל בית דוד.

דומיה נוראה שוררת בחדר הגדול. הארון העומד על יד החלון דומה כאלו נרדם בעצבונו, וכל כלי הבית נרדמו, כי אין להם מה לעשות. דוד יושב על המטה, וראשו נשען על חזה זקנו היושב, ועיניו הגדולות והקפואות נטויות אל הוו התקוע בספון הבית, ודומה היה כאלו נתחבו בו מבלי יכולת להסירן משם — ומצחו מקומט, ושתי לחייו הבלות נחבאות עד החצי בכפותיו היבשות.

ויהי בראות דוד את משה חברו שמח מאד ויפרוש את ידיו לקראתו, ויקרא:

— שלום לך, רעי, שלום לך.

— שלום לך, ענהו משה ויגש אליו.

הזקן משׁשו בשתי ידיו ויאחז בנער, ויאמר אליו: יברכך ה׳, בני, וידום.

ומשה ישב על המטה אצל דוד חברו, ויבט על החלונות, וירא את טפות המים הנוזלות על השמשות ויבן, כי גשם בחוץ.

וצל היה מרפרף בבית.

משה התעצב וידום.

— מדוע כה תדמו? שאל הזקן.

— זקני, ספר לנו איזה ספור, אנא זקני! בקש דוד בהעבירו את ידיו על פני זקנו בחבה גדולה.

והזקן שם את ידו על מצחו ויחשב רגעים אחדים, ואחר כן

כונן את עיניו אל החלון, ונדמה היה כאלו ראה את כל הנעשה בחוץ.

— לפני ימים רבים היה הדבר — התחיל הזקן, וקולו היה רועד.

ואז ישבו עוד היהודים בארצם, המקדש היה קים, הכהנים על דוכנם וכל בן ישראל חוסה בצל גג ביתו.

מה ירב ההמון, ומה גדול הרעש והשאון בחוצות העיר! ומה ישקוט ומה ידום היער.

הלבנון וארזיו מגיעים עד גבהי שחקים, וענפיהם עבותים מאד ומרובים, ועליהם רחבים וגדולים, והם מכסים ומסתירים את עין השמים מלמעלה — והיה אם תעמוד על האדמה ויבלעוך הדשאים והזרעים הצומחים למטה ומגיעים עד חצי הארזים; והיה אם תביט אל ראשיהם ונדמה לך כי מראיהם כמראה אנשים גבוהים — והם פורשים את ידיהם הרבות, ומרחיבים את כנפיהם הרבות ומכסים את עין השמים.

וחשכה שם תמיד כחשכת בין הערבים, כי הצללים הרבים, הצללים העבים מכסים ומחשיכים את הכל.

ועמוק, עמוק ביער הלבנון עומד אלון.

וכף רגל לא דרכה עוד על המקום הזה, כי עמוק עומד האלון, עמוק ביער הלבנון.

וקו אור שמש לא חדר עוד בין מפלשי הענפים, כי עבותים הם וסבוכים מאד, ועליהם רחבים ומלאים, והם מכסים ומחפים את עין השמים.

ועל אחד מענפי האלון קן, ובקן — יונה לבנה...

יונה לבנה, ועיניה כשתי טפות אש שחורות מתנוצצות בין נוצותיה הלבנות.

והיה בכל יום ויום בהעלות הכהנים את עולות התמיד, בבקר ובערב — והכהנים העומדים על דוכנם משוררים ומזמרים שירות והודיות, יוצאת גם היונה מקנה ופותחת את פיה ומשוררת גם את שירתה.

ומתוקה מאד שירתה ונעימה מאד, ושירתה מתערבת בשירת הכהנים — וההפלות העלינה יחדו אל השמים, לפני כסא הקדש.

ובכל יום ויום בשורר היונה את שירתה, נוטפות משתי עיניה השחורות שתי טפות דמעות, והטפות מתגלגלות על נוצותיה הלבנות ונופלות אל בין העשבים הגדולים הצומחים על האדמה.

והאדמה נרטבת מדמעי היונה, והעשבים צומחים מדמעי היונה, ובשוררה ישירו גם העשבים וגם הזרעים הצומחים על האדמה.

והדמעות הן דמעות גיל, דמעות יונה.

והתפלות עולות השמימה, תפלות הכהנים, ולעומתן עולה קול דק ומתוק, שירת היונה.

וימים רבים עברו, וישקטו הרחובות בעיר וידמו מאד.

השמים הרחבים המתפשטים ממעל ראו את כל מה שנעשה על האדמה מלמטה — וידמו, ויקבלו את כל להבות האש ואת הצעקות המרות אשר עלו אליהם למטה וידמו, והאדמה שתתה בצמא את דמי יושביה — את דמעות ילדיה ותדום גם היא.

והעיר ירושלים נחרב, האמהות נטבחו על בניהן, ובניהן הלכו ויבקשו להם מנוחה בכל מקום שימצאוה.

וישקטו הרחובות בעיר וידמו מאד — אולם עוד יותר נדמה היער וישקט מאד.

האלונים עומדים הרחק מהעיר — את דמי האדם הנשפכים כמים לא ראו, וקול חלל ואנקת אמלל לא שמעו — וישקטו, וידמו.

ושם על אחד מענפי האלון עמוק עמוק ביער הלבנון עומד עורב שחור. לכל צרה וצרה הבא על האנשים היושבים בעיר, על כל איש ואיש הנהרג, השחירה נוצה אחת מנוצות היונה הלבנות, וכשבא היום וכלו כל האנשים שבעיר — הכוס נמלא ובית המקדש נחרב — ומראה היונה הלבנה נשתנה: היא השחירה ותהי לעורב שחור.

עורב שחור, ושירתה — קינה מרה, קול מר צורח.

ובכל יום ויום בשעה שעמדו הכהנים על דוכנם, בהעלותם עולת התמיד — מקוננת היונה.

ושתי דמעות נוזלות מעיניה ומטפטפות על נוצותיה השחורות — ונופלות בין הדשאים הצומחים על האדמה.

ויהי בקינתה... ויקוננו גם הצמחים, ויקונן גם האלון, ויקוננו גם הענפים, ויקוננו גם העלים.

והאלון — הוא אלון בכות.

וכל דמע ודמע הנוזל מעין כל ילד בזכרו את עמו ואת עיר קדשו, יביא הרוח בכנפיו וישפוך שם מתחת אלון הבכות; והיה בקונן העורב, גם דמעותיו של הילד הבוכה על חרבן עמו וארצו משתפכות יחד עם דמעותיו.

ויש שזוכר העורב את הימים שעברו, את נוצותיו הלבנות אז ואת שירתו הנעימה אשר שורר — ותשתפך עליו נפשו ויבך מאד.

— רבונו של עולם, מתפלל אז העורב, מתי תשיב לי את נוצותי הלבנות? מתי אשוב כבראשונה, מתי אשוב ואהי ליונה?

וירבו הימים והעורב עומד על הענף ומתפלל כה את תפלתו — וכל נער ונער שמתפלל על תחית עמו ועל תקומת ארצו, מתערבת תפלתו עם תפלת העורב והתפלות עולות יחדו השמימה.

והעורב טרם שכח את ימי נעוריו. הוא יודע היטב, כי באמת הוא יונה — יונה מלידה ומבטן, רק נתחלף לעורב — אולם יבוא יום והוא ישוב לכשהיה וישיר כבראשונה.

קולו הצורח הוא רק שאול אתו, קולו האמתי היא שירת הלב, שירת היונה.

והיונה מתגעגעת — „היונה מתפללת".

הזקן כלה לספר.

ומשה מביט על שמשות החלון. הנה טפות גשם מטפטפות על השמשות.

ועל הזקן הביט, וירא את פניו הלבנים, וירא את שתי הדמעות הגדולות המטפטפות על לחייו ויורדות בשערות זקנו הסבוכות.

וירעד משה וידום.

משה בא בכל יום ויום אל חברו דוד.

הזקן נחלש מרב זקנתו ויפול למשכב.

ומשה בא בכל יום ויום לבקרו, הוא ודוד יושבים על יד מטתו ושומעים את ספוריו.

פעם אחת בא משה אל חברו וימצא אותו יושב על מטת זקנו העור. פניו של הזקן היה חורים מאד וכחושים, ובקדקדו נראתה קרחה, מצחו הרחב משורג גידים ממראה התכלת, ועיניו יושבות עמוק בחוריהן, וגבותיו הארוכות יורדות ומכסות אותן.

לבו יפעם, חזהו עולה ויורד והשמיכה הפרושה על גוו מתנועעת מתנועות לבבו.

דוד יושב ומביט אל זקנו, וזקנו אוחז בידו.

— מי בא אל הבית? — שאל הזקן בשמעו, כי נפתחה הדלת.

— חברי משה, ענה דוד.

— אני, ר׳ צדוק (כן שמו של הזקן) אמר משה בגשתו אל הזקן.

— אתה בני, יברכך ה׳. גשה נא אלי — אמר בקול רפה.

משה נגש והזקן אחזו בידיו וימשש את פניו, ועיניו הפתוחות של הזקן היו נטויות אל הספון.

משה רעד וידום.

— בני, אמר הזקן, שבו על מטתי ואספר לכם מה.

וישבו, והזקן ספר:

— היה היה נער בארץ ושמו לא נודע עוד לכל איש, והנער היה אמיץ לב, אך רפה־כח.

ויהרהר הנער הרהורים טובים, ויחפץ הנער לעשות דבר גדול בעד עמו אשר אהב. ויש שבאה מחשבה גדולה בלב הנער, ותחמם את כל לבו — ועיניו התנוצצו וישפכו הוד נורא על פניו הלבנים והדלים.

והנשים התלחשו אשה באזני אחותה: שבינת ה׳ שוכנת על פני הנער.

לפדות את עמו, ולהשיבו אל ארץ מולדתו—זה היה חפץ הנער.

ותמיד חשב הנער את המחשבה הזאת, כי אמיץ לב היה — ורצונו היה עז מאד.

ולבו מתגעגע געגועים כמוסים, נסתרים.

ויהי היום ויצא הנער אל מחוץ לעיר, וירא את השמים הגדולים, וירא את האדמה הטובה הרטובה והמשתרעת למרחק... וידע הנער בלבו — את האל הטוב, את האל הגדול היושב בשמים.

והנער נופל על האדמה — ועיניו נטויות השמימה, ובלבו הוא מתפלל אל האל הטוב, אל האל הגדול, כי יושיע את עמו ויפדה אותו מגלותו.

— על ידי... אני! — קרא הנער ופניו אדמו מבשת.

ויהי בראותו, כי לבדו הוא עומד על פני השדה — והשמים מכסים על ראשו — והארץ משתרעת לרגלו — ויתאושש, וירם את שתי ידיו וישבע שבועה גדולה, שבועה נאמנה:

— והיה אם אהיה גדול, וכח ועוז יהיה בידי — ה׳ יעזר את עמו ישראל — ה׳ יפדה את עמו ישראל — ואני אהיה שלוחו.

ויבט הנער אל השמים אשר ממעל לו, ואל האדמה אשר מלמטה, ואל כל ארבע פנות התבל — וידמה לו, כאלו פתאם נתנו לו שתי כנפים והוא יעוף באויר הלאה, הלאה, והשמים ממעל והאדמה מלמטה וכל ארבע פנות העולם מעידים לו, כלומר: אמת יהיה הדבר, אמת, אמת!

אמת, לב היה להנער, ורצונו היה עז, כי לב רחב היה לנער, לב רגש — אולם רפה כח.

והוא חלש מאד.

ובכל יום ויום יצא הנער מחוץ לעיר, ויעמד על הגבעה הקטנה אשר ממול היער העב — ויקח ענף בידו, וינופף את ידו אחת הנה ואחת הנה.

ונדמה לו כאלו כל בני ישראל שוכנים על פני המדבר, סביב לגבעה, והוא עומד עליה — והוא, הגבור, מוציא את עמו מגלותו ומביא אותם אל ארצם.

אולם רפה־כח היה הנער, פניו מתלבנים וכחותיו הולכים ומתמעטים בכל יום ויום.

והנער איננו יודע מאומה — כי את לבו לקח הרעיון הגדול הזה — והוא רק מהרהר את ההרהורים האלה.

וחרב־עץ עשה לו הנער, והיה אם ראה, כי אין איש והוא

מוציא את חרבו מתערה והניף הנה והנה — לאמר: בחרבי אפדה את עמי!

ויחלה הנער וישכב על מטתו.

במטתו שוכב הנער, ופניו לבנים מאד — רק עיניו הגדולות עודן חיות, ובידו הרפויה הוא לוחץ אל לבו את חרב־העץ אשר עשה לו.

ואמו יושבת על יד מטתו, ודמעותיה מטפטפות ונופלות על פני הנער.

ולאט לאט יסגור הנער את עיניו וישכב מבלי להזדעזע — גם דפיקות לבו הולכות ורפות — רק את חרבו הוא מאמץ אל לבו.

ופתאם פתח הנער את עיניו הסגורות, ויבט, ובידו לקח את חרבו — וינופף אחת הנה ואחת הנה ויפתח את שפתיו, ויאמר:

— אני, בחרבי, אפדה את עמי ישראל!

וראש הנער נפל על הכר — וימת".

וגם ראש הזקן נפל על הכר — וישכב מבלי הזדעזע ופניו הלבנים, נראו כפני מת רק עיניו הפתוחות היו נטויות אל הוו התקוע בספון — כאלו נתחבו שם.

והנערים ישבו והחרישו, ואימה גדולה נפלה עליהם.

דומיה נוראה שוררת בחדר.

בני, התחיל הזקן אחרי דומיה ממושכה, בני האהובים, סוד נסתר לי למסור לכם, רק לכם בלבדכם אמסרהו, סודי הוא הצפון בחקי זה כמה... יודע אני, כי ילדים טובים אתם, אתם אוהבים אותי. האין זאת?

הנערים נדמו ולא יכלו לענות דבר.

— ילדי, יודע אני את לבבכם, אני אוהב אתכם. אולם מי יתן ואוכל לראותכם — לראות את פניכם, ילדי אהובים.

הזקן נאנח.

— התדעו, ילדי, כי אמלל אני, אמלל מאד!

— אמלל? קראו הנערים בפחד.

— כן, לכם נתן הקדוש ברוך הוא עינים לראות, ואתם תראו ותדעו את מראה השמים, את עין הארץ, אתם תראו את האיש אשר אתם מדברים אליו, אתם תראו אותי, את הזקן שלכם;

אולם אני — מה מאד נכסף לראותכם, לראותכם רק פעם אחת טרם מותי — וגם זאת מנע אלהים ממני, הלא אני, כה אוהב אתכם!
ויאנח הזקן.

וקוי שמש אחדים חדרו מבעד שמשות החלון והאירו את פני העור הזקן, ושחוק קל רחף על שפתיו הדקות והלבנות — ונראה היה, כי הזקן מרגיש את קוי השמש הזורחים על פניו והוא שמח עליהם.

— עינים לראות! נאנח הזקן. יבוא יום ואתם תראו את הארץ אשר שם ישבו אבותיכם — את הארץ הרטובה בדם אבותיכם — את הארץ אשר בה ישב עם ה׳ אשר יפדה אותנו מגלותו — אולם אני...

ואחרי דומיה קטנה:

— מימי התגעגעתי לבוא אל ארצנו, למות שם. שם עלו אבותי וימותו — עוד זוכר אני בעלות אבי לארץ ישראל להניח שם את עצמותיו — ואז, זוכר אני, לקח ברכת הפרידה מאתי, חבקני, ויפול על צוארי וישקני — אולם בעוד רגע — הוא נפרד ממני. אני נשארתי לבדי — ואת קול פרסות הסוסים אני שומע — על העגלה יושב אבי — הוא נוסע. אולי עוד יפן את פניו אלי — אולי עוד עיניו נטויות אלי — ואני אינני רואה — רק את ידיו משׁשתי ואותו לא יכלתי לראות, ויפרד מעמי, ואני נשארתי לבדי.

— ואני מתגעגע לבוא אל הארץ — לשים את עצמותי על עצמות אבותי — שם הרגשתי את עצמי כי לא לבדי הנני, את מראה הארץ לא יכלתי לראות — אבל משׁשתי אותה בידי — אל לבי אמצתיה — חבקתיה — ואת אדמת אבותי בשפתי נשקתי...

וידום הזקן, כי דמעותיו שמו מחנק לצוארי.

— ילָדַי! לו פקח הייתי, אז את מקלי לקחתי בידי — והלכתי מעיר לעיר — מכפר לכפר נדדתי עד שבאתי שמה — כי רק פני יגעו אל האדמה — ולמות.

ודממה שוררת בבית וקוי השמש חודרים בעד החלון, והזקן שוכב ועיניו המלאות דמעות נטויות אל הספון...

ופתאם ויפן הזקן ויקח מהדת הכר אשר שכב עליו — שק קטן לבן.

הזקן אמץ את השק אל לבו וידום.

— ילדי, התחיל הזקן — אני הולך למות, עוד יום, או ימים ואתם תבקשו אותי, אולם רק את קברי תמצאו — ואני אוהב אתכם, ורצוני לתת לכם דבר יקר לאות זכרון תמיד. אולם ידע תדעו, כי עני אני — אולם בדבר אחד הנני עשיר מאד — ראו את השק הזה. אולם אל תחשבו כי כסף אספתי בו, לא.

ויפתח הזקן את השק — וירא להנערים.

הנערים השתוממו בראותם אדמת חול, לבנה, צרורה בו.

— זה כל אשרי. האדמה אשר בצרור היא מאדמת אבותינו. מי יודע כמה טפות דמעות, כמה טפות דם נקפאו באדמה זו מדמעות אבותינו, מדמי אבותינו. באדמה זו יכסו את עיני אחרי מותי — ומהאדמה הזאת הנני משאיר לכם לזכרון.

ויקח הזקן מהשק שני כיסי בד קטנים.

— ראו ילדים, אני בעצמי תפרתי לכם את הכיסים האלה, ואולם אמלא באדמת אבותינו.

וימלא מן האדמה אשר היה לו בשקו — ויקח כים אחד ויתלה בצוארי נכדו, ואת השני — על צוארי משה.

— אהבתיכם בחיי, ואוהבם גם אחרי מותי — דבר הזקן וידום. ודומיה נוראה שוררת בבית.

ומשה הביט, והנה הקוים החודרים מבעד לחלון מאירים את פני הזקן הלבנים, ועיניו נטויות אל הספון.

הזקן כבר מת, וזכרונו כבר נשכח מלבות האנשים. אולם הכיסים עודם תלוים על חזה הנערים.

תֹּכֶן:

הוצאת האור.

קבץ ספורים

לבני הנעורים.

מאת

אברהם רייזין.

ורשה – תרס״ה.

בדפוס א. בוימריטטער פלאַץ קראַשינסקי נו׳ 6.

מחיר הספר בלי משלוח 35 קאפ׳.

הוצאת ה„אור“.

קֹבץ ספורים

לבני הנעורים.

מאת

אברהם רייזין.

ורשה – תרס״ה.

בדפוס א. בוימריטטער פלאַץ קראַשינסקי נו' 6.

СБОРНИКЪ РАЗСКАЗОВЪ

для юношества.

Составилъ **Авраамъ Рейзинъ.**

Типо-Лит. Ф. Баумриттера, Красинская-площадь № 6.

ВАРШАВА 1904.

Дозволено Цензурою
Варшава, 30 Іюня 1904 г.

סָגוּר.

ליבילי, הוא נער בן עשר שנים עם פנים קטנים ולבנים, ועינים שחורות ומפיקות רך ועדן, שערות ראשו שחורות ומסלסלות ויורדות תלתלים, — מובן הדבר, כי רק אז נראים שערות ראשו, בעת שמצנפתו נופלת, לפעמים, מעל ראשו, אך מלבד זה, הוא, ליבילי, נער ישר ואיננו הולך, חס ושלום, בגלוי הראש.

כמה דברים יש, שליבילי מתאוה להם וחומדם, אך איננו יכול להשיגם, ולכן עיניו תועות וחולמות, והן צפות בים של תוגה וגעגועים...

הוא אוהב מאד את ימי הקיץ, את החם הנעים והבהיר השורר בחוץ, ולבו מתכוץ מרוב חשק לצאת החוצה ולשאוף את החם הנעים, אך הוא יושב כל היום כלוא בחדר.

אור השמש הוא מתוק לנפשו מאד, ואשר פנימי ממלא את לבו, בעת שקרני השמש חודרות דרך החלון וממלאות את הבית אורה ושמחה... — מה עושה רבו? הוא לוקח וממסך את החלון במעילו, ובבית יהי חשך ולחץ גדול מעיק את הלב... ליבילי אוהב להביט בפני הירח הבהיר, להתענג על זיו תכלת השמים, הוא אוהב את דממת הלילה... אך לדאבונו, סוגרים את חלונות ביתם בתריסים, והוא חש את עצמו כאלו היה קבור חיים...

ומוחו של ליבילי, חושב והוגה תמיד ואיננו יכל ליישב לעצמו מעשה הגדולים ותהפוכותיהם; כמדמה, שאין יותר נעים ונחמד מקוי השמש המשתרעים על רצפת הבית ועל הכתלים, ושפעת הנגה והזהר המכסה את הבית כלו, הלא ממש, חיי נפש! ורבו, כמו להכעים, מחצץ וממסך, ואיננו מניח את האור לחדור

הביתה כאלו, איננו יכול להביט בפני אור השמש, ופעמים רבות הוא חפץ לשאול את פי רבו:

— מאי איכפת לך: רבי, אם יחדור השמש דרך החלון? האם יגרע ממך מאומה?...

אך הוא לא ישאל שאלה כזו, רבו, איש גדול ונבון יודע מן הסתם מה שהוא עושה. ואם בעיניו איננו ישר הדבר הזה, הרי הוא עוד נער קטן, ואיננו יורד לדעת הגדולים, והיה כאשר יגדל, ואז גם הוא יעשה כן, וגם הוא ימסוך את החלון ויסגור את התריסין, כה הוא מנחם את עצמו בדברי תנחומין כאלה, אך עמוק בלבו הוא תמיד נדכה ואמלל...

לפנות ערב, כאשר הוא שב מן החדר, השמש כבר פונה לערוב, צללי ערב נוטים ומכסים את צדי הרחובות, השמים — בהירים כים של תכלת, רק קצה פאת המערבית כלו מכסה באש אדמדם, כאלו, השמים שם בוערים באש, ומה נפלא המראה ההוא! ולבו נמשך ומתאוה, נרעש ונדהם... ברחובות העיר הומה ורועש, היתושים השחורים שטים על פניו ומזמזים באזניו, גם לפעמים מחבטים אותו במצחו או בחוטמו, וגם הוא חפץ להשתעשע עוד מעט בחוץ ולהתענג על כל סביבו, אך הוא נחפז הביתה, הוא ירא את חמת אביו. לכאורה, היה אביו איש טוב, וכשהוא מדבר עם מי שיהיה, היה כל כך רך ונעים, אך עליו הוא מטיל אימה יתרה, ותמיד הוא גוער עליו על כל דבר קטן, ואם לפעמים הוא מאחר לבוא איזו רגעים מדרכו, הוא מתבונן בו בסקירה חדה ודוקרת ושואל:

— איפה היית, אדם חשוב? האם עסקיך לא נתנוך לבוא מעט קודם? לו יכל להביע את רגשי לבו לפני אביו, מה טוב ונעים להיות בחוץ, איך נעים לשמוע את זמזום היתושים המרחפים במלא האויר, וגם בחביטתם יש איזו חבה ורעות, „מעשה חבר!"...

אך הוא יודע ומרגיש היטב, כי אולת גדולה היא לבלבל את מוח אביו בדברים פעוטים כאלה, באשר, הוא, ליבילי, עודנו נער קטן, שכלו רך, ולכן הוא מתענג על הבלים כאלה, אבל אביו! איש היודע את הויות העולם, הסוחר בדגן ובחטים

ויודע תמיד את השער, אם עולה או פוחת, היודע היטב לדבר בלשון האכרים ומבין לשקול על ה„משקל הפרוסי" — הנקל בעיניכם דבר כזה! האם אין זאת טפשות גדולה, להסביר לאיש כזה אשר כל אלה הוא יודע, כי בחוץ, ממש, מחיה נפש!...

וליבילי ממהר הביתה, וכשהוא בא, שואל אותו אביו, כמה פרקי תנ"ך למד ביום ההוא, ואם עונה: חמשה. אז הוא שותק והומה מעט דרך חוטמו, מבלי התבונן בפניו, אך אם שלשה יענה, אז הוא קוצף ושולח בו מבטי חמה, ושואל:

— מדוע כל כך מעט?

וליבילי יושב כאלם ולא יפתח פיו, הוא חש את עצמו כפושע וכחוטא נגד אביו...

אחרי כן שואלהו אביו תרגום איזו מלה:

— תרגם לי את המלה „כמלונה"?

— כמלונה — מקום שלנים שם — עונה ליבילי בקול רועד.

האב שותק ואינו אומר כלום, אות הוא כי ישר בעיניו.

אחרי כן יושבים אל השלחן לאכול ארוחת־הערב, אביו מעיף עיניו עליו בכל רגע ומלמדהו „דרך ארץ".

— איך הנך אוחז את הכף, גוי? מעיר אביו פתאום — ליבילי משפיל את ידו ונחנק בכל בליעה ובליעה...

אחרי גמירת האכילה, צריך הוא לברך „ברכת המזון" בקול רם ובהטעמה כל מלה ומלה, לבלי הבליע אף מלה אחת.

— איך אמרת, גוי? איך?... חזור עוד הפעם „שאתה זן ומפרנס אותנו", נו... מה אתה נחפז ונבהל, כאלו היו מאיצים בך!...

וליבילי חוזר ושונה כל מלה ומלה. אף כי, באמת, הוא נחפז ונבהל מאד, אף כי בכל לבו ונפשו הוא שואף החוצה...

ובערב, כאשר הליל פורש את ממשלתו על פני החוץ, מתפלל ליבילי ערבית לפני אור הנר. וגם פה יד אביו לוחצהו ומדכאהו, בכל רגע הוא גוער עליו על אשר הוא קורא בשגיאות, וליבילי איננו יכל להשתמר, בחוץ כל כך נעים ויקר, ירח בהיר מתהלך על פני השמים הבהירים בין צבא הכוכבים, וליבילי מסיח את דעתו מתפלתו, ומביט דרך החלון אל פני תכלת השמים, והוא מתבלבל בתפלתו...

ואחר גמרו להתפלל, הוא קופץ תיכף החוצה, הוא חפץ לשהות מעט בחוץ וליהנות מזיו הלילה, אך תיכף הוא שומע את קול אביו:

— לך הביתה, כבר עת לישן!...

האויר בחוץ כל כך חם ואף רוח קל איננו נושב, בכל זאת נדמה לו, שקר עבר בכל אבריו, ונפעם מדברי אביו, הוא בא הביתה, נגש אל החלון ומתבונן שם... אל הירח...

— צריכים להגיף את התריסין, כי כבר השעה מאוחרת! שומע ליבילי את קול אביו, ואימה נופלת עליו...

והוא שומע, איך אביו יוצא החוצה, ובעוד רגעים אחדים, והנה התריסים דופקים ורועשים, כאלו, גם הם אינם חפצים להסגר, ואחרי כן דפיקה אחת חזקה וממושכה — והכל גז ונעלם... אין עוד הירח...

ובעוד רגעים אחדים מכבים את המנורה, בבית חשך ואפלה, דממה, כמו בחצר־מות, כל בני הבית ישנים את שנתם, אך הוא לבדו עוד נעור, שנה נדדה מעיניו, לבו דופק בחזקה הוא מתאוה ונמשך החוצה, הוא חפץ עוד לשחק מעט... הוא יושב על משכבו, אשר אצל החלון ומציץ מבין החרכים, תשוקה עזה מתלקחת בקרבו לצאת החוצה, אשר עוד נשמע משם, לפעמים, איזו המולה קטנה, והוא מנסה בידו לפתוח תרים אחד ולהביט שם...

אך אביו נעור משנתו, ובקול רגז הוא שואל:

— מדוע אינך שוכב במנוחה? מה הנך מתעסק שם כל הלילה? החפץ אתה, כי אגש אליך „ואכבדך" ברצועתי?...

וליבילי כובש את ראשו בכר, מתכסה בשמיכה ממעל לראשו, ונדמה לו כאלו הוא קבור חי...

כִּבְרַת אֶרֶץ.

קיץ, לפנות ערב, ברחובות העיר הקטנה ק... תנועה וחיים, שמחה וגיל שוררים בכל פנה, אך אל תדמו, קוראים חביבים, כי השמחה הזאת היא, שמחת הגדולים, האבות, השמחים שמחת עליזים ושאננים בהתענגם על רב טוב, או איזה דבר נפל בעיר המשמח את לבות יושביה, לא! חלילה, מה לבני ישראל ולשמחה?... להם יש; עול החיים, טרדות המוח, דאגת פרנסה, המקננים בלבם; קר וקפאון, יגון ופזור נפש תמידי, רחוקים האנשים האלה מאיזה צל של שמחה וענג,— אך השמחה הזאת היא, שמחת ילדים קטנים, השבים עתה מחדריהם ומחליפים כח, ואחרי היותם כל היום כלואים ומתענים תחת ידי מלמדיהם, דם נעוריהם הדופק בעורקיהם בחזקה מעורר לתנועה ולחיים, הוא מפיח בקרבם כחות חדשים, טל של תחיה, אמץ וגבורה, תשוקה עזה לחיים ולחפש... והם מנערים מעליהם את העול הקשה והכבד אשר הוטל עליהם בעודם באבם ומבקשים להתדמות לזבובים וליתושים השטים ועפים ממעל לראשיהם בזמזום קל, ובאותה עת הם שוכחים את הכל, ונעשים חפשים כילדים באמת... הנה זה רץ נער אחד, ראשו נטוי למעלה, דהר וצהל כסוס; — הוא מחקה חבל צענים הבאים העירה ליום השוק למכור סוסיהם, והם ממהרים במרוץ קל, כדי להראות לפני הקונים קלות ומרוצת סוסיהם, ונער שני בא לעמתו, חובטהו פעמים אחדות בשבט,—

אשר הצליח להוציא ממטאטא ביתם בלא יודעים, ובודאי, לו ראתה זאת אחותו אז מרטה את לחייו — מעמידהו טפררר! ואצל הילדים האלה מתחילים; רעש והמולה, שמחה וצהלה, פזוז וכרכור, צפצוף ותרועה עד לשמים, וברחובות הקטנים והצרים מתעוררת תנועה של שמחה וחיים, הודות לקטנים האלה, אשר עוד לא הועם בלבם התשוקה לחיים ולחפש...

הקר הנעים והמשיב נפש של לפנות־ערב אחרי החם הבער, הרוח הצח המתגנב וחודר אל תוך העיר ומביא אתו ריחות נעימים מן היערים והשדות אשר סביבותיה ומקטיר אותם ליושבי העיר תחת היותם כל היום צפופים בבתיהם הקטנים והצרים, ומלחש להם סודות נעימים ונשגבים, — כמו בקסם, הוא מושך אליו את כל גרי העיר מבתיהם, וברמיזות הוא קורא אותם החוצה, וכלם, כגדולים כקטנים יוצאים מבתיהם ויושבים על המעקות ועל הספסלים, או על אבנים גדולות המונחות סביבות הבתים. הנשים מתלחשות ומספרות חרש זו לזו את סודותיהן, הגברים נאנחים ומתאוננים על חוסר פרנסה...

אנכי זקנתי וחכמתי בעודני באבי! אינני יודע לנכון, מה פעל עלי; — אם פני אבי השחופים והעצובים, אשר היה יושב תמיד שקוע במחשבותיו, מושך את קצה זקנו המחודד וחושב: איך למצא טרף בעד בני ביתו?... או, שאלות אמי בכל יום: „מה אבשל היום" ?... או דמעות אחותי ותחנוניה: „אבא, אמי! קנו לי נעלים, הלא יחפה אנכי!..." או משום שכבר חשתי את עצמי לנדכה ונעזב... — אך אנכי זוכר את עצמי מילדותי, ל„יהודי בעל דאגה" מסובל בצרות, ומעולם לא לקחתי חלק בשעשועי ילדים, ובעת שכל הילדים היו שמחים וצהלים, אהבתי לשבת בין הזקנים ולשמוע את שיחותיהן.

ראש המדברים היה תמיד חיים בערע'ס, איש זקן ונשוא פנים, זקנו השב יורד על פי מדותיו ומכתיר את לחייו הצנומות והקמוטות. הוא היה מדבר בשובה ונחת, בהפסקה אחרי כל

מלה ומלה, כאלו היה לו קשה הדבר, עיניו הי̀ו מביטות נגדו והיו נשארות בקפואות, בלי נוע, כאלו חפץ לחדור שם... הלאה... ונדמה, כאלו הוא מדבר בפני עצמו.

— עתים קשות עמדו עלינו! היה מתחיל לרוב את דבורו — ההוצאות מתרבות והפרנסה מועטת.

— כן, עתים קשות, מאד קשות! היו חוזרים אחריו הנשארים, והיו נאנחים מעומקא דלבא.

— אין עוד השנים הקדמוניות! היה מוסיף הזקן להתאונן — לפנים היה האכר נבער מדעת... לא ידע בין ימינו לשמאלו, וכשהוא היה מוביל העירה שק דגן או חטים, היה עודף על המדה, 10—15 לטראות, וזה היה בודאי רוח אמתי... אך בימים האלה, האכר יודע ומבין כמו, להבדיל, היהודי, ואיננו מניח להונות את עצמו, הוא יודע תמיד את המקח הקצוב בעת ההיא, ואם אין אונאה פורתא,— אז אין רוח: עין האכר רעה בשל יהודי, ומצדו יכול היהודי לעבוד בזעת אפיו ואחר כן למות שבע פעמים ביום ברעב...

מובן הדבר, כי כל יתר הנאספים היו תמימי דעה עם חיים בערע'ס „כי בודאי הדבר כן הוא", ולאות של הודאה היו נשמעות אנחות יותר תכופות...

באותה העת, היו האכרים מוליכים דרך העיר עגלות טעונות עמרים, אשר קצרו ואספו מעל שדותיהם, הגרנה. הילדים היו עוזבים את שעשועיהם והיו רצים אחרי העגלות הטעונות לחטוף שבלים, אשר בעד זה היו מקבלים תיכף את שכרם מאת האכרים הנבערים בשוטיהם.

זה היה עושה רשם רע על לבות הזקנים, עת מעטה אחרי כן היו יושבים בדומיה ולא דברו מאומה, אך קול אנחותיהם היו נשמעות כמנגינה עצובה, ותוגה עמוקה היתה שוררת על פני כלם. הזקן שבחבורה היה מביט בעינים מלאות קנאה אחרי האכרים, אחרי כן היה פונה אל הנשארים ואומר:

— הכל נתון להם! הם נהנים מחייהם! רחוקים הם מדאגה, הם ממלאים עתה את אסמיהם בר, וכבר מוכן להם על כל השנה לחם לאכול, ועוד שאר למכירה...

ע, ע, היה מוסיף הזקן והיה מגביה עיניו לשמים כאלו בקש שם דבר מה. — איפה לוקחים כברת ארץ?...

כל הנשארים היו מנענים בראשיהם בעצים זקנים ויבשים ונאנחים, טֶ... טֶ... טֶ... כברת ארץ!...

מָתַי הָיִיתִי גָדוֹל.

כאשר מלאו לי תשע שנים, היה אומר עלי אבי „כי הנני כבר בחור גדול". מה אכחד, הקומפלימנט הזה לא השביעני ענג רב, כי לא הייתי חש בזה איזה שבח ותהלה לשמי, היינו; שהנני כבר איש בר־דעת,—אך היה נשמע בו כעין דברי־כבושין ואזהרה, המלים האלה צלצלו תמיד באזני, כמו: „הפרד, הפרד!"...

„הפרד מילדותך ומשעשועיך!"... „הנני כבר גדול!" לא לי עוד לצחק ולשעשע, לא לי עוד שחוק ומנוחת ילדים, לא לי עוד דגל ל„שמחת תורה", חרב ל„תשעה באב", גרגור לפורים וגלגלין לחנכה... הפרד, הפרד!...

למרות כל אלה, כאשר היו באים ימי החג, הייתי מקנא בילדים כגילי, אשר יש להם דגלים וחרבות, גרגורים וגלגלונים. והייתי מתאוה גם כן להיות כאחד מהם, וכאשר הגיעו ימי החנכה, בבואי לפנות ערב אל בית המדרש, ובראותי כי מסחר הגלגלונים פרץ ושטף בין כל הילדים, בערה כאש תאותי לקנות גם כן גלגלון, שכחתי את דברי אבי ובחרתי לי גלגלון מובחר שבמובחרים וחרותים עליו אותיות גדולות ומזהירות „נס גדול היה שם". ותיכף, על השלחן שאצל התנור, במקום אשר היה שם המקח וממכר, בחנתיו אם הוא עושה את מלאכתו באמונה. אך לחצתיו בראשי אצבעותי, ויחל לפזז ולכרכר כשכור יוצא במחול ה„קוזק", ויתגלגל עת רבה, עד אשר נתקל לאחרונה בגמרא „בבא קמא" שהיתה מונחת אז על השלחן, ויפל שדוד לרגלה.

אנכי עמדתי נבהל ומשתומם, — גלגלון נפלא מאין כמוהו! גמרתי בלבי, אך לא הוצאתי הדבר הזה על שפתי, כי יראתי לשבח את הסחורה בפני המוכר, לבל יעלה על מחירו יותר משש פרוטות, ואחל למצא בו מגרעות, — הוא איננו יכל לעמוד „שמנה־עשרה" — טענתי אנכי — גלגלון יפה באמת צריך לעמוד „שמנה־עשרה".

המוכר, נער פוחז ולבוש קרעים, עם פנים צבים ומלאי שרטות, הביט עלי בשחוק אירוני, ויקח את הגלגלון בידו ויגלגלהו, ותיכף החל להסתובב על מקומו „שמנה־עשרה".

— מה תאמר עתה? שאלני בעל־דברי ויחדור בי עיניו השחורות, אמנם, לא היה לי מה להגיד אליו, איזה חסרון יכלתי לבדא על גלגלון נפלא כזה? — מי יודע מה יעלה במחיר הגלגלון הזה — חשבתי בלבי. אחרי משא ומתן קטן גמרנו את העסק בכי טוב, ובמחיר שש פרוטות קניתי ממנו את הגלגלון.

— דע לך, כי בחני־חנם קנית ממני את הגלגלון הזה! אמר אלי המוכר בקול מוכיח, תאמר לכל חבריך, כי שלמת בעדו עשר פרוטות, לבל יפחת המחיר, ההנך שומע?

אנכי שמעתי את דבריו, אך לא עניתיו מאומה. מה לי עתה ולו? ומלא שמחה וענג עזבתי את בית המדרש.

בלכתי הביתה, היה לבי מלא רטט וחיל; מה יאמר אבא על זה? אולי לא יתנני כלל לצחק בגלגלוני? ומחשבות אלו השביתו את שמחתי. אולם התנחמתי, כי אבי בתור יהודי אדוק וישר לא יעיז להניאני מצחק בצעצע אשר חרותים עליו אותיות לשון הקדש, ובודאי השחוק הזה דבר מצוה הוא!...

בבואי הביתה, תיכף כאשר הדליק אבי את נרות החנכה, הוצאתי בלב דופק מכיסי את הגלגלון, רגעים אחדים הבטתי על אבי ולא נועזתי לגלגלהו, אחרי כן שמתי בה' מבטחי, „מה שהיה יהיה!..." גמרתי בלבי, ואגלגלהו על השלחן. בכל העת לא גרעתי עיני מעל אבי, אך הוא לא השגיח בי, אנכי שניתי ושלשתי.

— איפה לקחת גלגלון יפה כזה? התפלאה אחותי הקטנה רִבְקָה.

— איך הוא מפזז, איך הוא מרקד!

דבקה, שהיהה מגביהה תמיד את קולה המצלצל בדברה, המיטה עלי בפעם הזאת אסון ושואה...

— מה, מה? שאל אבי ויקרב אל השלחן.

— לבריל, יש גלגלון! ענתה דבקה, ותגביה את קולה עוד יותר.

— הראני נא, הראני נא! אמר אבי במנוחה ויחל להתבונן בגלגלון מכל צדדיו.

— הא לך גלגלון! ובדברו, אחזני באזני וימשכה פזר...

בלב נשבר הבטתי, איך לקח אבי את הגלגלון בקרירות כל כך, כשוחט את התרנגול של „כפרות" ויטמנהו בצלחתו...

— גלגלונים... זרה עוד מלח על פצעי — איך לא יבוש בחור גדול כזה!...

אבל ימי חנכה הם, שמונה ימים ושמונה לילות, בחדר למדנו אך עד השעה הראשונה ביום, ועת פנויה היתה לנו למדי. ובמה מבלים את העתות הפנויות? אם לשבת בבית ולצחק בגלגלונים לא נתנני אבי, כי — „הלא גדול אנכי!"... בבית־המדרש גם כן לא יכלנו להתמהמה ולהשתעשע יותר משעה ביום, בעת אשר השמש הלך לאכול ארוחת הצהרים, וכשהוא היה שב היה מתנהג אתנו ברגז ובקפדנות יתרה, הוא לא היה משגיח בנו, שבני חשובי העיר אנחנו והיה מגרש אותנו בחרפה מבית המדרש.

נשאר לי עתה, לבקש איזו עבודה וענין במה לבלות את העת, — יגעת ומצאת — זה היה ידוע לי מתנ"ך משלי, ואחרי רוב חפוש, מצאתי את שבקשה נפשי, בבית־המדרש הקטן, בעזרת הנשים. שם נגלה לפני עולם חדש של נערים גדולים... שם ישבו כל היום וישחקו בקלפים ודוקא בשחוק ה„אקא", כאשר נודע לי אחרי כן שם המשחק ההוא.

מתחלה, מובן הדבר, הבטתי על זה כתרנגול ב„בני־אדם". מלים מוזרות וקשה־ההבנה עוד יותר מן אקדמות שמעתי: „וויזע", „פאס, אומגיזעהן", „גימיטעוועט", אך מה שהיה לי השחוק הזה

יותר כמום וחתום, משכני אליו יותר, ונפשי נכספה לדעת טיב השחוק ההוא.

וגם נודע לי אחרי כן בכל פרטיו ודקדוקיו, כי הלא הייתי גדול... אבי בעצמו העיד על זאת... ואבי בודאי יודע...

ובאמת שחקתי בהצטינות כל כרגיל וכגדול... וביום האחרון של חנכה, הברחתי את חיקיל „כלב" „בשרגה", אף כי לו היו שני „טוזים" וזכיתי בשמונת הפרוטות אשר נצברו בצחוק ההוא...

חיקיל כלב. כמעט שלא פקע מרוב צער ונחם, ואנכי לגלגתי עליו, כיאות לזקן וגדול באמת...

הַמְּרִידָה בִּשְׁבִיל אֲקָדֵמוֹת.

זה קרה ב„שלשת ימי הגבלה״, כאשר היינו צהלים ושמחים מימי החפש הממשמשים לבוא. מתחלה לחצאין, היינו, ב„שלשת ימי הגבלה״, שאז נלמוד רק עד חצי היום, ואחרי כן נהיה חפשים לגמרי ארבעה ימים שלמים; ערב שבועות, שני ימים של שבועות, ו„אסרו חג״...

חפש, חפש! מתפרץ עתה מבין שפתי, בלי צדיה, ואנכי זוכר את המרד אשר התחולל בינינו, ילדים, כאשר החלנו להחיש „ריח של חפש״ בחדר של רבינו, ואשר השקיט רבנו, כנהוג, בחבוט ומלקות...

רבינו, רבי משה חיים ברוך׳ס, היה כעסן נורא וגם למדן מופלג, כמעט הראשון בעירנו. אנשים זקנים כבדוהו ויהללוהו, ועלינו, ילדים, היה מוראו וחתיתו, די היתה אמירה קלה שלו „קחו את הגמרות״ וידינו ורגלינו היו רועדות מרוב חיל ורעדה...

אמנם, כחו של רבינו היה גדול בתורה מאד, אנחנו הרגשנו את זאת, כאשר למדנו אצלו מסכת „בבא קמא״. ובפרט את הפרק „מרובה״. בפרק הזה היה מראה את כל חריפותו וחדוד שכלו. שעות שלמות היה עומד על מימרא של אחד האמוראים עד שהשוה את ההדורים, תירץ לכל הקושיות והאיפרכיות, השתדל לבל תבוא, חלילה, לידי מחלוקת גדולה, ובמקומות היותר צרים וקשים היה קורא לעזרה את „המהרש״א״, „מהרם־שיף״ ואת ה„באר יצחק״, עד שהיה יוצא בגבור מנצח מן המלחמה הארוכה

הזאת, ואז היה נופש מעט והיה מחלק בשתי אצבעותיו את זקנו הקטן והמחודד מרוב הנאה והרחבת הדעת...

אנחנו חשבנו אז, כי אין בכל העולם כלו איש גדול בתורה כרבינו, ונוסף עוד ירא אותו בשביל זה, אגב, השתדל הוא להגדיל את יראתו על פנינו, בסטירת לחי או בשבירת האזן, וכדומה...

מובן הדבר, כי מן המכות והמהלומות אשר חלק לנו ביד נדיבה לא היינו נוחים כלל, והיינו מוחאים בכל תקף על אשר היא מעיז להכות נערים בני שתים עשרה — שלש עשרה שנה... אך כל זה היה שלא בפניו, כאשר היינו שבים מן החדר מכים ומרדים ככלים שבורים, אבל בפניו היינו כאלמים ולא נועזנו להוציא אף מלה אחת שלא כהוגן... ובאמת, לאו דבר נקל הוא להרים יד בר' משה חיים ברוך'ס, איש מופלג כזה, אשר כל בני העיר כורעים לפניו ברך, הלא לחרפה ולקלס היינו בפני כל!...

אולם מקרה אחד קרה, לאשרנו או לאסוננו, אשר עקר והפך את הכל, ואשר השאיר לנו עת רבה אחרי כן זכרון תוגה, ומעשה שהיה כך היה:

אבי, — אשר היה נחשב אצל רבינו ל„בעל־הבית" היותר הגון, בעבור כי שלם לו בעדי עשרים רובלים לזמן, וגם סלק תמיד במועדו; ארבעה רובלים מדי חדש בחדשו, — רתאוה תאוה, שרבינו ילמד אתנו ב„שלשת ימי הגבלה" אקדמות ורות..:

אנכי קדמתי לבוא ביום ההוא החדרה, — רבי! — קראתי בקול רם, תיכף כאשר עברתי סף ביתו, אבא בקש כי ילמד אתנו אקדמות ורות!...

— מה, אקדמות? קרא הרבי ויעקם את חוטמו — למה לכם אקדמות?...

— כן פקד אבא!... עניתי באמץ לב, בידעי, כי מצות אבי לא תושב ריקם.

— נו, מילא, אם הוא חפץ דוקא אקדמות, יהיה אקדמות — נהם רבינו באי־רצון, ותיכף נשלחו הנערים הגרים לא רחוק מביתו אחרי מחזורים של שבועות.

הנערים קפצו ממקומותיהם בשמחה ובצהלה, ודחופים ומבהלים רצו הביתה להביא מחזורים, חדוה ועליצות נמתחה על כל פנים, וקריאות של שמחה נשמעו:

— אקדמות, אקדמות!...

— שקצים! נהם הרבי כאלו המלה „אקדמות" דקרה את לבו והרעידה את עצביו...

לא עברו רגעים, כאשר שבו הנערים עם מ־זורים של שבועות בידיהם. הרבי לקח את המחזורים ויחל להתבונן בהם במבטי חמה, ויבחר מחזור בעדו...

רגעים אחדים התבונן בהם, הפכם מצד אל צד, כאלו בקש דבר מה, כפי הנראה לא מצא את שבקשה נפשו, בעבור, כאשר נודע אחרי כן, בקש רבינו, הלמדן והמופלג מחזור עם פירוש „עברי טייטש"...

בלב נשבר לקח את המחזור שהביא יוסקה חיקול׳ס, עם הפירושים; „מטה לוי", „בית לוי", ו„מעשה אורג". כמדומה, פירושים למדי,. אך רבינו עוד לא הסתפק בפירושים האלה, חסר לו עוד פירוש אחר, הוא התגעגע אחרי מעט „עברי טייטש"., אשר היה כמרפא ללבו הנעכר והאמלל...

מובן הדבר, כי כל אלה נודע לי ולחברי אחרי כן.

— נו, פתחו את המחזורים! פקד רבינו בקול מצוה ובחמה עצורה.

לא אוכל לדעת אל נכון; אי משום, שכבר הרגשנו את עצמנו חצים בני חורין, או משום, שהחלנו להבין מעט, כי רבינו הלמדן בא בין המצרים ואימה נפלה עליו מפני המלים הזרות של „אקדמות" — איך שיהיה, יראת רבינו עברה כצל בקר מעל פנינו, ובנגון שמח וצהל החלנו:

אקדמות מלין ושריות שותא
אולא שקילנא הרמן ורשותא

פה הפסקנו ונחכה עד אשר יתרגם לנו רבינו המלים האלה, אך הוא השקיע את ראשו ורובו ב„מטה לוי" ויבקש שם רוח לנפשו, מבטי עיניו היו זרים ואיומים...

— נו, רבי!... החילותי אנכי אחרי דומיה קטנה, איך תרגום המלים האלה?...

— אמרו, ילדים חביבים, הלאה... הלאה אמרו!... קול רבינו היה כה רך ועדן...

זאת פעם הראשונה היתה אשר רבינו קראנו בשמות חביבים כאלה, זאת בפעם הראשונה שמענו את קולו כה נעים ורך...

אך זה לא פעל עלינו מאומה לטוב, וכאיש אחד גמרנו כלנו לבלי לאמר הלאה, עד אשר יתרגם לנו כל מלה ומלה בפני עצמה.

הרבי הרים מעט את ראשו ובקול נחר ונחנק החל לגמגם:

— אקדמות מלין — טרם אתחיל לדבר, ושריות שותא... ושריות שותא... נו, אמרו, ילדים, הלאה... הפציר רבינו תחנונים ויגגב את מצחו...

שחוק אדיר התפרץ מפינו. אלו קרה כן בעת אחרת היינו מקבלים שכר הגון בעד זה. החלנו לזמר הלאה:

גויל אלו רקיעי, קני כל חורשתא.

— רקיעי — השמים! תרגם לנו רבינו את המלה הזאת ויאיץ בנו ללמד הלאה:

— אמרו, חביבים, הלאה! אמרו! היום קצר, ואנחנו צריכים עוד ללמוד רות, הלא נ מד רק עד חצי היום... ואחר כן, יתן לכם חפש...

המלה „חפש" בטא רבינו בהטעמה מיוחדת, הוא חפץ לפייסנו בזה לבל נדרוש ממנו תרגום המלים, מצד אחד פעל עלינו במעט, אך מאידך גיסא עוד הרע יותר; כטוב לבנו מן הבשורה אשר היום נהיה חפשים, התאוינו להתנקם מעט מרבינו — על אשר הוא מענה אותנו בשאר ימות השנה, — וללגלג עליו, ושאלות תכופות עפו אליו מכל עברים:

— מאי, כלול גפי?

— מאי, באדישתא?

— מאי, טרשותא?

ורבינו המאים והנורא, ישב ככבשה תמה בהכנעה ונגב את

מ׳זחו, שתים — שלש מלים הרגם. ועל השאר דלג והיה מפציר:

— אמרו, ילדים, אמרו!... תיכף הלא תלכו לביתכם ועוד לא למדתם רות...

ואנחנו לומדים הלאה בנגון שמח, מתעכבים אצל המלים הקשות... מביטים על רבינו, איך הוא חורש ועוקר את ה„מטה לוי" לארכו ולרחבו, ומבקש לו שם רוח והצלה, אך... נואש...

אמנם כאשר הגענו עד חצי של אקדמות נצנצה במוחו של רבינו עצה אחרת, (שוטה לא היה כלל...).

ובקול רגז כדרכו תמיד אמר:

— נו, יהיה די! השאר נגמור מחר, עתה קחו את החומש׳ם ונלמוד רות...

כאלו משמים נפלתי ארץ, כן חשתי את עצמי אחרי הגזירה הזאת: איך זה? לעזוב שחוק נעים ומבדח כזה?... ואלחץ את חברי ברגלי ואלחש לו:

— צריך לגמור את אקדמות!...

חברי גם כן הרגיש מה שהרגשתי אנכי, והוא עשה כן לשני, והשני לשלישי, עד אשר כלנו באיש אחד התקשרנו ובקול אחד קראנו:

— לגמור אקדמות!!!

— לגמור אקדמות!!!

— לגמור אקדמות!!!

רבינו, בראותו כי תלמידיו הנכנעים והנשמעים לו תמיד קמו עליו וימרדו בו, חלש דעתיה לגמרי, עיניו מלאו דם, פניו הלבינו והתקמטו, וכל גוו רעד מכעס, מבלי לדעת, איך להכניע ולהשקיט את המורדים, וכמעט שבטא:

— רות, הלא אנכי אומר לכם!... רות!...

— אקדמות!! אקדמות!! קראנו כלנו פה אחד.

. . . .

. . . .

סוף הדבר נגמר באופן מר מאד. חמת רבינו עלתה עד להשחית, ובראותו כי אין ביכלתו להשקיט אותנו, עזב את הבית וכעבור חצי שעה שב עם שלשה אנשים, אבות התלמידים.

— זאת לי הפעם הראשונה! — דבר רבינו בחמה עצורה אל אבות התלמידים — הפעם הראשונה כאשר יהודי אנכי!...

אכן, ילדים, הנכם מכים את רבכם?... פנה אחד מן האבות אלינו במנוחה — יפה! יפה מאד! אין מה לדבר!...

כנראה לא ספר להם רבינו אמתו של דבר, ובכדי להגדיל את ענשנו, בדא מלבו כי הכינו אותו.

— אם כן בודאי תעזרו על ידי! פנה רבינו אל שלשת האנשים...

— בלתי ספק! קראו שלשתם פה אחד — צריך לדוש את בשרם עד שפך דם!...

אמנם, דמנו לא נשפך, ענשו אותנו בחמלה וחנינה, עשר מלקות לכל אחד, אולם הבושה!... כל ימי החפש של החג לא יכלנו להרים ראש, ומהיום ההוא והלאה קבלנו עלינו לבלתי מרד יותר...

כֵּיצַד אֹכֵל חַיִּים הַמְלַמֵּד עֻגָה?

שתי פרנסות יש לו לחיים המלמד: המלמדות, וגם הוא אופה עגות. ודבר נפלא הוא, כי למרות כל אלה, הוא עני מדוכא, והא ראיה, כי הוא מבקש לו עוד פרנסה שלישית ואיננו מוצא, פשוט הוא לא יצלח למלאכה שלישית: קולו, לכאורה, נחר מעט וצרוד, והוא מצלצל בעצב זר ומשונה, והיה יכל לעבור לפני התבה בימים הנוראים ולהרויח רובלים אחדים. אך, לא עליכם, נשימתו קצרה, ובדברו, הוא צריך להפסיק אחר כל מלה ומלה ולהחליף כח. מובן הדבר, איש שיש לו מום כזה לא יעיז להתפלל לפני התבה בימים הנוראים שמונה־עשרה ארוכה כל כך, ואשר צריכים לחזור כל מלה ומלה בפני הצבור. והצבור איננו חפץ לדעת כלל, אם נשימת החזן ארוכה היא או קצרה ורק הכסף מגמתו, הצבור חפץ בעד שקליו האחדים הרבה, הוא חפץ, כי החזן לא ייעף ולא ייגע, לא יכשל ולא יפסיק אף על רגע...

החזנות איננה דומה למלמדות, — מלמד יוכל להיות, אף אם ריאתו רפויה וחלושה, ללמד ילדים לא צריך אמץ וגבורה כל כך, אבל להתפלל בפני הצבור, זה הוא דבר אחר לגמרי, לזה צריכים להיות, בעל גרון, חזה חזק, ובעל נשימה ארוכה...

מלאכות קלות איננו מוצא לו חיים בעירו, הוא גם יכל לפתח חנות קטנה, אך לזה חסר לו, כמו שאומרים, ה„אפותיקי". חצי הפוד קמח אשר חיים אופה ממנו בכל יום עגות לבני עירו. גם כן קשה לו להשיגו כקריעת ים־סוף, ועל כרחו הוא

מסתפק בשתי פרנסותיו, והוא חי חיי צער ודחקות...

את עגותיו אופה חיים; בימות החרף — טרם עלות השחר, ובימות הקיץ — אחרי עלות השחר. לכל אחד מבני ביתו יש כבר מלאכה ידועה ותמידית; עלקה אשתו לושתת את הבצק, בתו הבכירה, בילה, מחלקתן ועושתן עגולות, הצעירה. גרונה, משלכת אותן בסיר של רותחין, ואחרי כן מוציאן חיים בכבודו ובעצמו מן הסיר ומושיבן בתנור.

כנראה, בוחר לו חיים לעצמו המלאכה היותר כבדה וקשה. למרות, אשר הוא החלש והרפה מכלם, טעמו של דבר הוא: ראשית, המלאכה הזאת, היא יותר נכבדה, מכמו, ללוש את הבצק, ואין בזה העדר הכבוד לגבר תלמיד חכם כחיים. ההושבה־ בתנור היא מלאכת הגברים, והא ראיה, בערבי פסח בבתי־ האפיה נשלמת המלאכה הזאת על ידי הגברים. אמנם, יקרה לפעמים, שהמלאכה הזאת נעשית על ידי אשה, אך הדבר הזה מקרה הוא, יוצא מן הכלל, כמו, רובו של הרופאים — גברים, ובכל זאת יקרה לפעמים אשה גם כן רופאה...

השנית, אוהב חיים מאד להתחמם נגד התנור, חיים הוא, יהודי חלש בלא טפה של דם, ועל פי הרוב קר לו, פעמים רבות יקרה, אשר בימי הקיץ החמים והבערים, הוא אומר לתלמידיו:

-- סגרו, ילדים, את הדלת, כי קר לי מאד!...

החמימות נעימה לו, לא רק בימות הגשמים, אך גם בימי הקיץ, הוא עומד נגד התנור בהנאה מיוחדת ומתחמם נגד האש הבערת כל כך נחמד למראה, מתלקחת לאט ומאירה את שורות העגות, אשר הושיבן חיים וסדרן באופן נפלא על רצפת התנור.

חיים אופה בכל יום לערך שתי מאות עגות, בכל זאת לעתים רחוקות יקרה, אשר חיים או בני ביתו טועמים עגה, וחיים מתאוה תמיד להיות גם כן עשיר ולאכול גם כן „עגה נקיה".

„עגה נקיה", במשמע אותה העגה שנמכרת לבני העיר בעד אגורה, ואשר מוציאים אותה מן התנור נקיה, יבשה ומצהירה באדמומיות מעט, עגה כזאת היא, באמת, טובה למאכל, ממש, נכתתת בפה -- עגות כאלה לא התירו, חיים או בני ביתו לאכול

בעצמן, לתכלית גדול הגיעו, לו אכל כל אחד בכל יום עגות כאלה!... מעמד־המלמדות, אשר היה לו על ששים רובלים, גם כן לא היה מספיק לו על הנהגה מרוחה כזאת, לו גם שלמו לו את כל המגיע, ובפרט, שיותר מחצי לא היו מסלקים לו כלל...

העגות אשר אוכלים חיים ובני ביתו, הן אותן העגות, אשר קרה להן מקרה רע. למשל; עגה שנחרכת מעט, או שהיא מתגלגלת באפר, או שנופלת לארץ טרם היותה אפויה ואובדת את תבניתה. עגות כאלה, דבר מקרה הוא, חיים נוצרן תמיד כאישון עינו לבל יקרה להן איזה סבה.

ואם יצרו שם חיים מתגבר עליו לטעום עגה ואיננו יכל לכבוש אותו, אז הוא מתפלל לה' שיקרה איזו מקרה רע עם עגות אחדות, ועוד לא די בזה, כי גם הוא משתדל בעצמו לגרום איזו סבה, שיצאו עגות אחדות מן התנור אינן מתוקנות לבל תהיינה ראויות למכירה, לעשות הדבר הזה פשוט וישר, היינו, לקרב בעצם ידו אל האש למען אשר יחרכו, איננו מוצא עז בנפשו. לאבד בידים? — השם ירחם!... טפשות כזו, חטא היא... אך הוא מבקש לו, כגבר בר־אורין, תחבלה וערמה... הוא מסיח דעתו מעט מן התנור כאלו דאגה תקפהו; מאין יקח למחר עצים להסקה — ופתאם הוא פונה אל התנור ומחל לצעוק:

— אַי — אַי — אַי!...

— מה קרה שם קופצת עלקה בחרדה.

— אַי — אַי — אַי! מוסיף חיים לצעוק ומתחיל להוציא את העגות מן התנור במהירות נפלאה, אשר ביניהן נמצאות עגות אחדות חרוכות...

עלקה ושתי בנותיה מתבוננות בהן ונאנחות:

— מי יחפץ לקנות עגות חרוכות כאלה?...

— משגע או חסר דעה?... מנענע חיים בעצב מעושה, ובלבו הוא נהנה מאד; היום יאכל עגה... הוא מחכה רק למוצא פי אשתו, הוא איננו חפץ לקפוץ בראש, — לא יאה לאיש־יהודי להיות זולל וסובא...

ועלקה מתבוננת בהן עת מעטה ולאחרונה אומרת:

— נו, מה לעשות? יהיה בערך חיים על ארחת־הבקר עגה...

ואחר תפלת שחרית נוטל חיים את ידיו בהרחבת הדעת, אומר „שאו ידיכם" בנגון מיוחד ובוצע על עגה אף כי חרוכה... ואותו היום הוא לחיים, מין יומא דפגרי, לו לא התביש אז למד עם תלמידיו רק עד חצי היום, כמו; ביום דראש חדש, שאז מבשלת אשתו, עלקה, „תבשיל של חג"...

שְׁלֹשֶׁת שׂוֹנְאַי.

שלשה אנשים היו בעיר, אשר בימי ילדותי שנאתים מאד, ממש, הייתי אויבם בנפש. האחד מהם היה, חיים מרדכי השוחט, בעל פאות וזקן ארוך ועב, פרוע וסבוך, והמשרק לא עלה עליו מעולם, ועינים גדולות ואיומות שהבריקו כעין הברק של חלפו השנון. וכשהוא היה בא אלינו לשחוט את העגל שפלטה בהמתנו, והייתי רואה, איך הוא משחיז את החלף בקרירות ובמנוחה, ואגב ספר לנו „כי מחיר העורות היבשים הולך ונפחת", (הוא היה סוחר גם כן בעורות יבשים). — נדמה הוא לי בעת ההוא כרוצח כֹּן היער, ולוּ יכלתי, אז הוצאתי את החלף מידו ותקעתיו בבטנו, יותר חסתי על עגלנו מעל הגזלן הזה, אשר יותר מעורות יבשים ולשחוט עגלים איננו יודע מאומה...

השני, אשר הייתי עוין אותו היה גרונם ה„חסידה" — מלמד גמרא, בעל גרון ארוך ודק, ובשביל זה קראוהו כל הנערים „חסידה". אנכי בעצמי לא למדתי אצלו מעולם, אך חברי ספרו לי את כל אכזריותיו ואיך הוא מכה את תלמידיו בלי חמלה, דם נעורי היה מרתיח בקרבי לשמע הדברים האלה, וכשהייתי פוגשהו בבית המדרש בין מנחה למעריב, נוטל את ידיו אצל הכיור וממלמל „נקבים נקבים", הייתי מתאוה לבעט בבטנו ולקרא: חסידה! מדוע הנך מכה כל כך?...

אך שנאתי לשני הראשונים לא נחשבה לכלום מול השנאה שחשתי בלבי לאהרן חיים הנשכן (וואָכֿערניק). זה האחרון היה לפי מראית העין יהודי נדכה ושחוח, לבוש בבגדים פרומים

וטלואים, אך זה העיר את חמתי עליו, בשמעי, פעם אחת, איך הוא טוען עם אבי:

— אנכי מעיד בך ר' שלום (זה היה שם של אבי) כי אחרת לא היה ולא תהיה... איזו אכזריות, רוע לב, רצח ושוד היה נשמע בכל מלה ומלה, קר עבר בכל אברי. ובצאתו מביתנו לא יכלתי להתאפק ושאלתי את אבי:

— אבא, מדוע הנך שוחה עם הנבל הזה, ומה הנך ירא ממנו?

— הוא חפץ לקחת את ביתנו! ענני אבי בצחוק מעושה, ועצב נורא צלצל במלותיו...

— מכה טריה בצדו יקח! קראתי בעינים מלאות דם ואלחץ את אגרופי, אם אפגשהו בחוץ אז אפוצץ באבן את מוחו...

— וסיביר שכחת? אַיֵם עלי אבי... ובאותה עת חרה לי על סיביר יותר מעל הנשכן הנבזה הזה...

שוו בנפשכם את עגמת נפשי: בשני אויבי הראשונים נקמתי את נקמתי. חיים מרדכי השוחט התעשר ממסחר העורות היבשים אשר סחר, ולכן נתנו בני העיר את עיניהם בבן החזן דמתא, — הוא היה מוכתר בכתר של שחיטה, ובשביל אביו החזן, שהיה חביב לרוב בני העיר, והרבה צדדו בזכותו, אגב, חמלו עליו, כי זה שלש שנים שנחר גרונו ואיננו יכל לעבור לפני התבה, — החליטו כל בני העיר להעביר את המשרה מעל שכם חיים מרדכי, אשר בלא זה כבר צבר ממון קרח ממסחרו, ולמַנות תחתיו את בן החזן. ואם מה? הלא הוא פנוי ואיננו רשאי לשחוט? מה בכך! הלא לזה יש עצה להשיאהו אשה... אמנם, לא דבר נקל למצוא על רגל אחת שדוך הגון בעד בן החזן, אך אין דבר העומד בפני הרצון, ובפרט, בפני רצון העיר כלה, ובשעה מוצלחת נתמנה בן החזן לשוחט ובודק בעירנו, השיאוהו אשה, גם נתנו לו חלף ויאמרו לו שחוט...

זה היה די לי לנקום את נקמתי מחיים מרדכי השוחט. אמנם, גם השוחט הצעיר לא היה טוב ממנו, גם הוא שחט, אך בכל זאת, לא העלה עליו כה את חמתי. הוא, לכל הפחות, לא עמד כל כך במנוחה בעת שהשחיז את חלפו, פניו היו לבנים כסיד, ידיו

רעדו, ולי נדמה כי גם בלבו מתעורר רגש של רחמים, והוא שוחט את העגל נגד רצונו, רק משום, מה יעשה אחרת? הלא לזה הוא שוחט...

תאותי לנקום בגרונם ה„חסידה" גם כן נתמלאה. פעם אחת אחר חג הפסח נפוצה שמועה בעיר, כי גרונם ה„חסידה" נשאר בלי תלמידים על הזמן הבא, בכל בית שבא לבקש שם תלמיד השיבו את פניו ריקם, מחלו לו את חריפותו שהוא מראה בפרק מרובה, עם המכות והענוים שהוא מחלק בידו הנדיבה:

לא מעיקצך ולא מדובשך! כלומר: „אל תעשה לבעל מום ואל תעשה ל„רב"!"...

וכשהייתי נכנס בימי הקיץ אל בית המדרש והייתי רואה, איך הוא יושב, ראשו נשען על שתי ידיו והוגה בספר בנהימה ממושכה ועצובה, הייתי חושב: זה לך על אשר הכית נערים קטנים! פעמים אחדות היה מתעורר בלבי רגש של חנינה ורחמים אליו והייתי מתאוה לנחמהו:

— אל תתיאש ר' גרונם, עוד תוכל להושע!...

אך בושה היתה מכסה את פני ולא מצאתי בקרבי עז לגשת אליו.

אולם, כל צרה לא נגעה בחיים אהרן הנשכן. הוא לא חת מפני כל, עשה מה שחפץ, ואבי היה בא כפעם בפעם והיה מספר, כי הוא העריך עוד בית של אחד העניים ויוציאהו מיד הבעלים. ובקרב הימים יעברו כל בתי העיר לרשותו... חמתי נצתה כאש, ומנוחה לא היתה לי, והייתי מתפלל חרש לה' לבל יעלים את עיניו מרשעת העול הזה וישלם לו כפעלו...

* *
*

חדשה נשמעה בעירנו ותלהיב את לבות יושביה. אל עירנו בא מגיד מצוין, אשר בדרשותיו הנפלאות עשה לו שם בכל קצוי תבל. מודעות נדבקו אל כל דלתי בית המדרש, והמונים נאספו סביבותיהם וידחקו זה את זה כדי לגשת ולקרא מלה במלה מה שכתוב אודות המגיד...

לעת המנחה היה בית המדרש מלא אנשים ונשים זקן וטף. כלם עמדו צפופים ומדבקים זה בזה. לכאורה, היה שטח בית־המדרש מרבה להכיל יותר מן הנאספים, ולא היה צריך לדחוק איש את רעהו. אך, כנהוג, חפץ כל אחד להיות קרוב אצל המגיד, להביט בפניו ולהתבונן על העויותיו. ומקום המגיד הלא הוא אצל ארון הקדש וכל הנאספים נדחקו מול הכותל המזרחי, לכן היה הלחץ גדול מנשוא...

אנכי תפסתי לי מקום אצל ארון הקדש, ובקצר רוח חכיתי עד אשר יתחיל המגיד את דרשתו.

והנה הופיע מצד המזרחי. הוא ישב שם בכל עת המנחה אצל הרב. ובפסיעות קטנות עלה על הבימה וינשק את הפרכת, הוא העביר את ידו על זקנו השחור והארוך ובשתי עיניו השחורות והחודרות העיף על המון הנאספים, ויתחיל...

מתחלה תרגם פסוק מתנ"ך ישעיהו מלה במלה, לכאורה, היה קשה לי הדבר, למה לו לתרגם דבר הידוע לכל?...

אחרי כן עבר לענין אחד בגמרא „בבא קמא", ובתוך כך באר פסוק קשה ההבנה בחומש...

פתאם, והנה החל לדרוש אדות ענין... כל כך ידוע לי מכבר, והמעניני מאד, הוא דורש אדות נשך ותרבית...

— „אם כסף תלוה את עמי את העני עמך"! — הרעים המגיד בקולו החזק והנעים, נדמה לי, כי כותלי בית המדרש מתנועעים ומתמוטטים ועוד מעט ויפלו...

— „אם כסף תלוה את עמי את העני עמך".

„לא תהיה לו כנשה".

„לא תשימון עליו נשך".

איפה הוא, איפה הוא הנשכן? יראה עתה וישמע!...

ובעיני שמחה וגיל החלותי לחפשהו בכל פנה בית המדרש... והנה מצאתיו... הוא עומד בצד המזרחי שומע כל מלה ומלה מפי המגיד ומנענע בראשו...

אַ! חשבתי אנכי, ולבי קפץ ויתר ממקומו מרוב עליצות. — נתפשת הפעם כדג במצודה! חכה עוד מעט, עוד יראך המגיד זרועו הקשה...

— „אם חבל תחבל שלמת רעך" — התגלגל כרעם קול המגיד במלא אויר בית המדרש — „עד בא השמש תשיבנו לו, כי היא כסותו לבדה, היא שמלתו לערו במה ישכב, והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני".

ואתה, עוכר ישראל, רוצח, הנך גוזל מאת עניי עם את בתיהם את מעונתם, ואינך משיב להם!... חפצתי לקרא בקול גדול, אך דברי המגיד פעלו עלי כקסם, כפסל אלם עמדתי ולא יכלתי להניע באחד מאברי, והוא מדבר ברגש ובהתלהבות, ומתאר את הרצח והשוד אשר במדה הנמבזה של לקיחת רבית, ואת הענש הקשה השמור בעד העבירה הזאת לעולם הבא, והוא ממדד את הגיהנם לארכו ולרחבו ואת הענוים הקשים שבו... ואנכי אינני גורע עין מאהרן חיים, מתבונן לכל תנועותיו ומתמה, איך הוא שומע במנוחה ככל האחרים, כאלו לא אליו נוגע הדבר, אותה הרצינות, אותה האנחה, ולא יותר...

וקול המגיד הולך וחזק, הוא דורש את הפסוק „אם כסף תלוה" מתחלתו, הולך ומרעיש עולמות, על האכזריות והחמס, איך הם פושטים את עור עניי עם, בוזזי יתומים ואלמנות ולוקחים מהם את כסותם האחרונה, ואנכי בולע כל מלה ומלה, שמחה פנימית ממלאה אותי, ולבי מתכוץ מרוב הנאה, נקמה, נקמה! גמגמו שפתי, המגיד יעשה אתו כלה!...

תיכף, כאשר כלה המגיד את דרשתו, ובבית המדרש היה שאון והמולה; בכל פנה התאספו חבורת אנשים וישוחחו על טוב דרשת המגיד וכל אחד השתדל להביע את רגשותיו וחות דעתו, קרבתי אל אהרן חיים לראות מה שלומו ואיזה רשם פעל עליו המגיד...

ומה גדל תמהון לבי, בראותי, איך הוא עומד אצל חבורת אנשים המדברים אדות המגיד ושומע במנוחה. אנכי התבוננתי

בפניו אולי אכיר איזה שנוי, איזה זיק של נחם ועצב, אך לא היה ניכר מאומה... דמי שתת אל תוך לבי...

– היתכן, היתכן! חפצתי לקרוא בקול גדול, – איך זה! דרשה כזו לא פעלה עליו אף רשם כל שהוא!...

קרבתי אליו עוד יותר ואשמע, איך הוא מדבר עם „בערע פעשעס", בעל הבית זקן ונכבד. צחוק רחף על שפתיו:

– מה דעתך ר' בער על המגיד הזה? דרשן נפלא מאין כמהו! כבר לא שמעתי דרשה כזו. ממש, מחיה נפשות!... מרגליות מפיק מפיו...

נואש, נואש! קראתי כמתיאש, ואנחה התפרצה מלבי. הוא כבר לא יהפך לאיש אחר, אם אחרי לקח כזה אשר הטיף המגיד לא התעורר בו אף זיק של נחם. מצח נחשת לאיש הזה, אין בו רגש של בושה... כאלו לא אליו נגע הדבר...

רוֹזֶלֶה.

I.

כשרוזלה, ילדה בת שמונה שנים, קמה בבקר משנתה ומוחה את עיניה, סוקרת היא לכל עבריה בבית הקטן, כאלו היא מבקשת דבר־מה.

מבקשת היא את אמא; — אלא שזו כבר הלכה לה אל השוק עם סל התפוחים שלה, ורוזלה נאנחה:

— כל כך קדמה ללכת!

לאטה לובשת היא את שמלתה הבלה, רוחצת ומתנגבת במין סמרטוט שדומה לאלונטית. עכשו דעתה נעשית צלולה יותר, והיא זוכרת, שהיום השלישי לשבוע; אחר כך היא נזכרת, שאמא שעלה כל אותו הלילה, והשעול היה חזק, חזק מאד. היא הגישה לה מים קרים וגזר סוקר, אך אלה לא הועילו... אמא הסתכלה בה במבט משונה כל כך... „רוזלה, אמרה, החסה את עלי?", והיא לא השיבה דבר, רק התחילה בוכה והסתלקה לפנה, כדי לבכות דיה. יותר איננה זוכרת עוד, רק יודעת היא, שכל הלילה חלמה חלומות.

— בודאי כבר נרפאה, — מתנחמת רוזלה, — אלמלא כך, לא הלכה אל השוק.

היא נגשת אל השלחן ומוצאה שם סעודת־בקר מזומנה לה — פה לחם ומעט חלב בכוס שבורה.

וכשהיא מסימת סעודתה מתעצבת היא אל לבה. היא מבקשת מה' שיחשך היום מהרה ותשוב אמה. בימי הקיץ אין היא יכלה להתאפק ורצה אל השוק לראות, מה אמא עושה שם, ואף על פי

שזו היתה קובלת תדיר, שלא היה לה עוד שום „פדיון", — אף על פי כן היתה רוזלה נהנית מאד בשעת ישיבתה אצל אמא, והנאתה זו היתה מובעת בדבור, כשהיה איזה קונה בא אל הסל וממציא „פדיון". ברגע כזה היתה קוראה בצהלה:

— הרי לך „פדיון" אמא!

אלא שאמא היתה עונה על פי רב בעצב:

— אוי ואבוי, בתי, ל„פדיון" כזה: בכל היום רק זו הקפיקה השלישית...

אך בחרף לא נמצא לרוזלה גם ענג זה. נעלים לא היו לה, ולרוץ אל השוק ברגלים יחפות אי־אפשר, אמא אומרת, שאפשר להצטנן ולמות, חלילה. והמות, יודעת היא, דבר מר מאד, אימתי מת אבא איננה זוכרת, אך יודעת היא, שמוטל הוא שם רחוק, רחוק מהעיר, בבור עמוק, שאינו יכול לצאת משם לעולם אפילו בימי־הקיץ... לעולם!... ומפני כך זהירה היא ויושבת כל היום בבית עד שיחשך ותבוא אבא.

— כבר חשך היום! — מדברת היא אל עצמה כשהיא קרבה בכל רגע אל החלון. — עוד מעט ותבוא, עוד מעט...

אבל עוד הרבה עליה לחכות. בבית הקטן, ששמשותיו הקטנות מכוסות כפור, יהיה חשך בשעה שבחוץ עוד היום הגדול, וכמה תארך העת לרוזלה!

— הלא כבר חשך היום, ועדיין לא באה! — נאנחה היא מקצר ברוח.

וכשהבית הקטן נמלא חשכה גדולה, עד שאין רוזלה רואה כלום, אלא קצה הכירים, שסִידה אמא זה לא כבר, — נשמע פתאם קול צעדים אחורי הדלת. לבה הקטן מקפץ בה משמחה, והיא מתחילה מזמרת:

— אמא באה, אמא באה!

יודעת היא, שאיש אחר אינו בא מעולם לביתם. ובאמת, מיד נכנסת אמא, קפואה כלה, ומניחה את הסל אצל הדלת וקוראה:

— אַיך, רוזלה?

— הנני, אמא, פה אצל המטה. הדליקי נר.

אמא מדליקה את מנורת־הנפט הקטנה. אור כהה ממלא

את הבית, אך לרוזלה מספיק גם זה: די לה רק לראות את אמא, ואת זו היא רואה היטב, ולבה צוהל בקרבה.

— אמא, התבשלי סעודת־ערב?

— אטו לאו? — עונה אמא. — אַת רעבה בודאי.

— לא, אני איני חפצה כלל לאכול, אלא שאַת חפצה בודאי?

— גם אני אינני חפצה. קניתי בשוק חצי ליטרא לחם ואכלתי בתפוח רקוב — מחיה נפשות!...

אמא עורכת אש, שופתת סיר מים ויושבת לה עם רוזלה אצל האש, רוזלה מסתכלת פעם באש, פעם באמה, ולה חם כל כך, כל כך נעים...

המים בסיר מתחילים רותחים. אמא שמה גריסים לתוך הסיר, ובעוד חצי שעה שתיהן אוכלות את סעודת־הערב.

וכשאמא מתחילה אוכלת, מיד היא מתחילה משעלת. רוזלה פוסקת מאכילתה וממתינה שתפסיק אמא משעולה. אמא רוצה להגיד לה, שלא תמתין, אלא שהשעול מצערה ואינו מניח לה להשמיע דבר.

— אמא, די לך לשעל — מתחננת רוזלה הקטנה בדמעות.

— חסה אַת עלי? — שואלת אמא, כשהשעול מרפה ממנה, ובאותה שעה ידה מלפפת את ראשה של רוזלה.

וזו אינה משיבה דבר, אלא שהיא מחבקת את אמא ומתחילה בוכה...

II.

לרוזלה מלאו שתים־עשרה שנה.

יום קיץ היה. בעד השמשות המכוסות אבק פרצו קוי השמש לתוך הבית כאלו בחזקה, ויאירו את פני רוזלה. וזו שישבה עגומה כל הבקר, התעודדה מפעולת האור הנעים ותכסף אל הרחוב... אך מה תהי עושה שם? לשחק אין לה עם מי: כל הילדות כגילה לבושות בגדים נעים, רק היא הולכת יחפה, והן בושות בה. לה

רק רָעָה אחת, יחידה, — זו אמא. היא טובה, טובה כל כך... בכל עושה היא רצונה; אפילו כשהיא מתחילה משעלת, ורוזלה מבקשת ממנה, שתפסיק מעט, הרי היא משתדלת לעשות רצון בתה, אלא שבלילה גם בקשות אלו אינן מועילות שוב. כמה שעלה בלילה זה! שתי פעמים הגישה לה מים, אך לא הועיל דבר... ומפני מה היא משעלת כך? היא אומרת, שזו מחלה, אלא שאפשר להאריך ימים בה. כך היתה גם הזקנה, אמה של אמא, ואף על פי כן האריכה ימים... „הה, אלי, הארך נא ימי אמא!"— מתפללת רוזלה בלבה. בדמיונה מצטירים פניה החורים של אמא, ואיזה כח נעלם מושך אותה אל זו... החדר הצר נראה לה צר עוד יותר... „אל השוק", — מבריק רעיון במחה, — „אל אמא!"...

וברגלים יחפות, לבושה שמלה קרועה, רצה היא אל אמא.

— למה, רוזלה, באת הנה? — שואלת אמא בחבה.

— כך, אמא... שם עגום... עונה רוזלה מתבישת קצת.

נוּ, נוּ, אין רע, — מרגיעה אותה אמא. — עמדי לך פה, „הפדיון" איננו מרובה כל כך.

ותגרנית שכֵנה, שמתקוטטת תדיר עם אמה של רוזלה על כל פרוטה של „פדיון" ומשלמת בשעה שלשתיהן אין שום „פדיון", — עוזבת את ספסלה וקרבה אליה. היא מסתכלת ברוזלה רגע ואומרת:

— היודעת אַתּ, חַיֶנה, שרוזלה שלך גדלה בלי עין־רעה.

— לוּ שיגדל כך גם מזלה! — נאנחה חַיֶנה כשהיא סוקרת בעינים רטבות את בתה הרזה והדלה.

— ומה אַתּ מדמה, — מוסיפה התגרנית, — עוד שנה, שנתים — והיא תהיה לנערה גדולה. השנים עפות... כמה מאז שהייתי נערה קטנה כמותה? דומה, כאלו רק אתמול היתה זאת... באמת, נערה נאה היא מאד — מסימת התגרנית, כשהיא מסתכלת בתלתלים היורדים על מצחה של רוזלה ובפניה החורים עם העינים השחורות והעמוקות.

רוזלה אינה יכלה לשאת את מבטיה של התגרנית. על פניה החורים נגלים שני כתמים אדמדמים, שמיפים אותה יותר, והתגרנית מוסיפה לשבחה:

— נערה נאה באמת!

— לוּ, שישפר כך מזלה! — נאנחה חיֶנה — יהי אביה מליץ טוב עליה, רבונו של עולם!

— בודאי! — עונה התגרנית. — מי אפוא, אם לא הוא, ברוך הוא. אף על פי כן, חיֶנה, צריכה היית לדאג לה בעצמך; מה יהא עליה...

— ומה יכלה אני לעשות? — נאנחה חיֶנה. — וכי אעמיד אותה אצל סל? הרי גם אצלי אין ה„פדיון" מרבה כל כך.

— ולמאי דוקא אצל סל? — קוראה התגרנית, כאלו נבהלה מפני הרעיון, שיתוסף עוד סל אחד של תפוחים. — מוטב שתמצאי לה משמרת... עכשו אין מקפידים ביחוסים כאלה...

חיֶנה ורוזלה הביטו זו בפני זו. פני שתיהן חורו ומבטן הזועם לצד התגרנית כאלו הביע:

— רצחנית! הלהפרידנו את אומרת!...

רוזלה לא זזה עוד ממקומה. היא המתינה עד שחשך היום, ושתיהן הלכו להן לביתן. בדרך לא דברו ביניהן דבר, רק לרגעים היתה רוזלה תופסת בשמלת אמא, כאלו פחדה מפני מה...

וכשבאו לביתן ורוזלה הדליקה את המנורה, נבהלה למראה עיניה: על לחייה החורות והצנומות של אמא התגלגלו שתי טפות דמעה גדולות.

— למה אַתּ בוכה, אמא! — קראה בחרדה כשנלחצה אל אמה.

— ומה, בתי, האשחק?... וכי אין הצדק „אתה?" אוי לעיני, שכך רואות! הרי אַתּ בת שתים עשרה שנה, ערומה ויחפה, ואני חולה, דוויה, רק ה' עדי, איך אני עוצרת כח לעמוד בשוק... ומה יהיה בסופך?"

— ומה אפשר לי לעשות? — שאלה רוזלה. — לוּ הייתי יכלה להשתכר, הייתי מכינה לי לבוש, נעלים, גם לך הייתי מכינה שמלה נאה ליום־טוב...

האֵם שתקה רגע והסתכלה בבתה בעינים מלאות דמעה; אחר כך שאלה בקול שפל:

— הרוצה אַתּ, רוזלה, להיות משתכרת?

— אֶהאֶ! — התעודדה רוזלה — לוּ רק ידעתי איך אפשר

להשתכר. מאד הייתי רוצה להיות תופרת. לאה שרה'ס, שגרה ממולנו, תופרת היא ומשתכרת הרבה. בשבתות מטילת היא בבגדים נאים כל כך... אפילו בחול לובשת היא מגבעה! אני לא הייתי לובשת מגבעה, אלא הייתי קונה לך פריקה חדשה; זו שלך בלתה כבר מאד...

— לא, בתי, — הפסיקה אותה אמה, — לך קשה להיות לתופרת. עד שתתחילי לקבל תשלומים, תעבורנה שלש שנים, ובין כך וכך לא יהיה לך לבוש לבשרך. מלבד זאת תדרש האומנת בשעת כניסה עשרה רובלים שכר למוד.

— ואיך זה אפשר להשתכר? — שאלה רוזלה עגומה מאד.

— הן שמעת מה שאמרה „היא"...

פני רוזלה החורים חורו עוד יותר ועיניה הפיקו בלהה.

— ואותך אעזב לבדך, שלא יהיה גם מי שיגיש לך בלילה מעט מים קרים?

האם לא השיבה דבר, רק שתי טפות דמעה התגלגלו מעיניה הטרוטות ותפלנה על ראש הבת.

— אל תבכי, אמא. „גבירה" טובה תמצאי לי, שתרשני ללכת ללון בביתך...

— לא, בתי, גבירות טובות כאלה אי אפשר למצא. כשהן משלמות כסף, רוצות הן שישתעבדו להן יומם ולילה.

— וכי רחמים אין בלבותיהן? — שאלה רוזלה נבהלה.

האם לא השיבה דבר. להגיד את האמת קשה לה, מפני שתצער בזאת את בתה, ולכחד — לא מלאה לבה: כמה גבירות ידעה, ואחת בהן לא היתה טובה באמת... מוטב היה שלא תשיב כלל.

III.

כשבוע אחר כך באה רוזלה לשרת בבית הגבירה גלוצמן.

— היי רק זריזה וחרוצה, — השמיעה לה הגבירה את הורתה, — זריזה וחרוצה מוצאה חן בעיני כל. היי נשמעת בכל אשר יצווך,

לכל אשר יצוך, אפילו למבשלת, — אז ייטב לך.

ורוזלה לטשה את עיניה לגבירה העבה והשמנה. היא לא יכלה בשום אופן להבין, איך זה ייטיב לה, אם הגבירה הגדולה והעבה הזאת תתן לה לאכל, תשלחנה לישן, תצוה עליה לעשות איזו מלאכה, ומעולם לא תקרא לה „בתי", לא תכנה אותה גם בשם „רוזלה", אלא תמיד — „אַתְּ"...

— לא, שקרנית אַתְּ, רעה! — חשבה רוזלה כששכבה בלילה הראשון על משכבה בחדר המבשלות. — אי אפשר הוא שייטב לי פה; טוב לי רק שם, בבית הקטן, אצל אמי החולנית. פה בית־בלא לי. שם תשעל אמא בלילה, ואני אהיה כלואה פה... ואיזה צרך יש בי לה, לגבירה העבה והשמנה הזאת — המשעלת היא כמו שאמי משעלת?... היא בריאה כל כך... ואם נזדמן לה ששעלה פעם, הלא יש לה כמה אנשים, שהגישו לה גם יין, ושם שוכבת אמה לבדה ומשתעלת, משתעלת, מתחננת: רוזלה, רוזלה... מעט מים... רוזלה, מעט מים...

ורוזלה קפצה מעל משכבה, נגשה אל החלון והתחילה להביט לצד אותו הבית הקטן, ששוכבת בו אמה לבדה וקוראה לה...

— אמא, אמא, הה, אמא יקרה!

רוזלה חבשה ראשה בכר והתחילה בוכה, בוכה מרה.

אך איש לא שמע את בכיה: הכל היו שקועים בשנה עמוקה.

הַבֶּנְשְׁרִיל.

(ברכת־המזון הקטן) .

–(רשימה)–

גרשון, נער בן עשר שנים, חניך התלמוד־תורה, נכסף באמת לסדור הקטן, שראה בסלו של מוכר־הספרים, מפני שאותו הסדור היה בכריכה אדומה, והאותיות על גבי הכריכה היו של זהב ממש, שהבריקו עוד יותר מזהב. אולם במחיר הסדור דרש מוכר־הספרים זהב שלם, ולגרשון היו רק ארבע פרוטות, שקבל בשכרו מיד אמו, גרונה האלמנה. הוא נמלך בלבו והחליט לקנות את הבנשריל. אמת הדבר, ברכת־המזון יודע הוא על פה, אך באותו בנשריל נמצאה לא רק ברכת־המזון; בו גם — גם קריאת־שמע, ברכת ציצית ועוד כמה ברכות, וחוץ מזאת הרי הבנשריל קונטרס קטן, שדפי השער שלו אדמדמים והוא כלו תפור נאה מאד.

גרשון קנה אותו בנשריל בארבע פרוטות.

וכששב לביתו, נתנה לו אמו סעודת־ערב, תבשיל של בצק מפותת.

— איך מברכים על תבשיל זה? — דבר אל עצמו. שהוא ידע, שעל בצק מפותת מברכים מזונות, אלא שחפץ להונות את עצמו, שנזקק הוא לבנשריל, שלא קנה את זה רק מפני שהוא נער משולח ומוציא כספו בלא צרך, אלא, להפך — מפני שהוא נער כשר, הנצרך לבנשריל, כדי שידע, איך מברכים על כל דבר.

— על תבשיל של בצק מפותת מברכים מזונות! — קרא בקול.

— מה אתה קורא שם? — שאלה האֵם כשהיא עסוקה שם אצל הכירים.

— קניתי לי בנשריל! — ענה גרשון ועיניו נוצצו.

— לא רע הדבר, — הסכימה אמו, — בכמה עלה לך.

— בארבע פרוטות... ראי, בנשריל נאה מאד! — הוא תניח את פִּנְקָסוֹ והגיש את מקחו אל אמו.

והאֵם, אשה לא מלומדה, לקחה אותו בידה, הסתכלה בו וענתה ברגש כבוד:

— בנשריל הגון, שוה ארבע פרוטות. רק שתהיה יהודי כשר ושיהיה לך חשק ללמד.

וכשסים גרשון את סעודתו, התחיל מחפש את ה„ברכה האחרונה".

באמת שוה הוא ארבע פרוטות? — משדל הוא את עצמו אחר שקרא את ה„ברכה האחרונה", אף על פי שבאמת יודע היא גם זו על־פה.

עתה מתחיל הוא קורא כל הברכות כסדרן. הה, כמה מיני מאכלים בעולם! ארבעה עמודים שלמים מלאים מיני מאכלים טובים!

„אגרעסען, שאוכלים ראה"... אֶ, זאת יודע אני. הוא קורא להלן.

— „קשואים"... גם זה אני יודע.

— „מיני מרקחת"... אלה אוכלים, כמדומני, בפסח... אמא, אימתי אוכלים מיני מרקחת?

— כשהקדוש, ברוך הוא, נותן ספוק! — נאנחה האֵם.

— „ביצים"... אלה אוכלים בשעת הסדר, זאת יודע אני — הוא קורא להלן.

— „איגנבערויך"... הה, מאכל נעים מאד. מוכרים אצל התלמוד־תורה, כל חתיכה בפרוטה. טעמם ערב מאד...

— „על לחים" מברכים „האדמה". — „על יבשים אין מברכים"... אֶ... זו מוכרת יבשים, בקושי אפשר לגרסם...

הוא קורא הלאה.

„כך הדין נוהג בפלפלין"... אֶ... פלפלין אינם חשובים כלל... פלפלין איני יכול לסבול.

„קטניות, פולין" — זה לא כלום...

„קלפות של לימונים"... אמא, מה הן קלפות של לימונים?

„קלפות של לימונים... מסתפקת האֵם: אולי מין ציטרונה הוא?

„אֶ... ציטרונה יודע אני! — קורא גרשון בקול: זה חמיץ מאד, יודע אני!

הוא קורא הלאה, ובמדה שהוא קורא, מתרבים מיני מאכלים משונים, שלא שמע מעולם גם את שמם. ביחוד מוצא חן בעיניו המאכל שנקרא „סטרודיל" ושמברכים עליו „מזונות".

— מה „סטרודיל", אמא?

— לואי שלא אדע, בני, משום רעה, כשם שאיני יודעת, מה זה, בודאי מין מאפה־בצק הוא זה.

— טוב טעם הוא בודאי,— משער גרשון.

— לא רע טעם הוא מסתמא, — מסכימה לו אמו.

וגרשון מוסיף לקרא. הוא שוקע בקריאה זו. לו אינן חשובות כל כך הברכות, כמו שחשובים המאכלים עצמם. הברכות פשוטות לגמרי: או האדמה, או מזונות, או שהכל, אך המאכלים, כמה מרבים הם ושונים!...

סוף סוף נעשית לו הקריאה למשא והוא כאלו נמלא תרעמות: כל כך רבים המאכלים הטובים בעולם והוא אפילו אינו יודע אותם! וכי מן הישר הוא כך? הוא נער כשר כל כך, בעד ארבע הפרוטות האחרונות קנה לו בנשרל,— והוא מרגיש, שעֶול נעשה לו, עֶול גדול, אלא שאינו יודע מצד מי זה...

הוא מניח את רשימת המאכלים ועובר לברכות אחרות. „על רעם מברכים: „שכחו וגבורתו"... אֶ... עד הקיץ עוד רבים הימים, חושב הוא בלבו, על שלג אין מברכים.

„כשלובשים בגד חדש מברכים, ברוך אתה וכו' מלביש ערומים" זו ברכה מענינת באמת, אבל מה בכך, אם הוא אינו לובש מעולם בגד חדש, אלא שתמיד מטלאים וחוזרים ומטלאים. פקעת גדולה של חוטים לאמא, והיא מטלאה ומטלאה תדיר.

— אמא, התתפרי לי על חג הפסח בגד חדש? — שואל הוא.

— לואי שאתפר, בני.

— אֶט, לא תתפר, כנראה, הוא מתיאש. לברכת „מלביש ערומים" לא יהי זקוק לעולם... לעולם!... ולאיזה צרך קנה לו אותו בנשרל, אם מכל שרשום שם אין לו דבר!...

סְפָרִים.

נָטֶה שינֶ'ס, בי"ל הבית הגון ונכבד בעירו, המוצא את פרנסתו; מעט מכספו המלוהו ברבית, ומעט מחנות־הארג אשר לו, שב היום מבית המדרש שמח וטוב לב.

משא ומתן ארוך היה לו עם הרב דמתא בדינא דגמרא. הרב עמד על דעתו כסלע איתן ויוצא את כל כלי־זינו, בכדי לנצח את אויבו, אך גם נטה אינו מן הנכנעים מהר, וירא את כחו גם במלחמתה של תורה, עד שלאחרונה הצליח לנצח את „הרב" בהראותו לו סתירה לדבריו מגמרא מפורשת.

הוא חפץ לספר את זאת לפני אשתו, זְלַטֶה, ולהתגאות לפניה בנצחונו, אולם נחם על מחשבתו זו; ראשית, מה יודעת אשה בענינים כאלה? והשנית, היא עסוקה עתה בהכנת מזון ליום השבת, כי ערב שבת היום. זלטה איננה הולכת היום החנותה, כי הקונים מעטים, והנערה השכורה תשלם בעצמה את כל העבודה שבחנות. היום יושבת היא בביתה ועוסקת בצרכי בית.

— מדוע אחרת לבוא היום? שואלת זלטה את אישה.

— עט... עונה נטה ומנענע בידו.

— ערכי את השלחן, גֶלְדֶה! פונה האֵם אל בתה הבכירה, העומדת כפופה על סל תפוחי־אדמה ומקלפת אותן — מיום שהיתה זלטה לבעלת־הבית בפני עצמה, היא מכינה ליום השבת בבקר תפוחי־אדמה.

גלדה עורכת את השלחן, מניחה עגת חטים, ונטה הולך ליטול את ידיו.

הוא בוצע פרוסה קטנה, נגש אל ארון הספרים ומוציא ספר קטן, „ידיו אמונה", אחרי כן הוא שב אל השלחן, אוכל ומעיין בספר.

מדרכו של נטה תמיד לעיין בספר בעת שהוא אוכל, לולי זאת איננו נהנה מאכילתו.

בעלעלו עלים אחדים, הוא מתבונן, כי הם מכסים באבק דק וריח רקבון נודף מהם.

— עת רבה לא נקיתי את הספרים! — מיסרים אותו כליותיו — היום הוא יום בהיר וצח — הוא מוסיף לחשוב — גם רוח קל נושב, צריך לנער את הספרים בחוץ.

תיכף, אחרי גמרו לאכול, הוא מודיע את החלטתו לפני בני ביתו:

ילדים! קורא נטה בקול שמח — עזרו על ידי לנקות את הספרים!

— לנער את הספרים! לנער את הספרים!!! נשמעות קריאות תכופות, ובבית מתחולל רעש והמולה, ריצה ודחיפה, פזוז וכרכור של הילדים.

— אבא! — קורא בחדוה ובצהלה הנער הקטן, אהרן, — קודם כל, הלא צריך להוציא ספסל, למען יהיה על מה להניח את הספרים, האין זאת?

— בודאי, בודאי! מנענע האב בראשו ומושך בידו את קצה זקנו.

— חיה! — פונה אהרן אל אחותו הקטנה בקול מושל, — עזרי לי להוציא את הספסל הארוך, אבא צריך לנער את הספרים!

ושני הילדים חוגרים את כל כחם ונושאים את הספסל, ובנשאם, נכשל אהרן במגרפה הארוכה העומדת אצל התנור והיא נופלת על רגל של זלטה, אך זלטה איננה כועסת עתה, לבה מלא רגשי כבוד ויראה אל התהלוכה הנכבדה הזאת... היא איננה מעיזה להוציא מפיה אף הגה...

האב הולך אחריהם ומראה להם איפה להעמיד את הספסל ואחר כך, הוא שולחם הביתה להוציא את הספרים.

והילדים מתחילים לשאת בשתי ידיהם מן הבית את הש"ס הגדול, המכורך בבד.

— קחו רק אחדים, אחדים! — מיעץ להם האב — הלא תיעפו מהר.
— אין דבר! — קורא אהרן בגין — בואי חיה לקחת עוד ספרים.

נטה משטח את הספרים על פני הספסל הארוך, למען אשר יוכל הרוח לנשב בהם מכל העברים. הרוח קופץ על המצוה הזאת, ובשאון והמולה הוא מהפך את העלים הגדולים לכאן ולכאן. ונדמה, כי הרוח הוא למדן גדול מאין כמוהו; הרי הוא מתחיל „המניח את הכד" ותיכף הוא גומר את פרק „הגוזל עצים", ופתאם הוא מתאוה ללמוד את כל הש"ס בנשימה אחת, והוא מהפך את כל העלים יחדו ומעלעלם הנה והנה, למעלה ולמטה...

אהרן וחיה'לע מביאים בכל רגע עוד ספרים: את ה„שלחן ערוך" ואת ה„טור", את ה„אלשיך" ואת ה„יערות דבש", והרוח מקבל את כלם בתרועה, לומד אותם בהתמדה, מעלעל את העלים זה אחר זה, ונטה עומד ומביט בגאוה ובהרחבת הדעת...

— עוד ספרים! פונה נטה אל ילדיו.

— אנכי יודע! — עונה אהרן בהתלהבות, ונושם נשימות תכופות מרוב עבודה — עוד יש רב, כמעט, שלש אצטבות... בואי חיה'לע ונוציא עוד ספסל.

והילדים מוציאים עוד ספסל, וגם הספסל השני מתמלא ספרים שונים, גדולים וקטנים, והרוח איננו מבחין בין גדול לקטן, וערך אחד לכלם, והוא מעלעל את כלם ברעש...

— לורוללל! לורוללל! לורוללל! מעלעל אותם הרוח בשאון והמולה.

נטה עומד ומתבונן, וכאשר שבים הילדים עם ספרים נושנים אחדים, בלתי מכורכים וקרועים הוא שואל:

— האם כבר תמו כל הספרים?
— יותר אין! עונה אהרן ופושט את ידיו לרחבן.
— יותר אין! חוזרת גם כן חיה'לע.
— אם כן, לכו הביתה! אומר נטה בטוב לב.
— אֵי, אבא! אנכי חפץ להביט על הספרים. — מתחנן אהרן.
— גם אנכי חפצה להביט — מתחננת חיה'לע.

— אם כל כך הנכם חפצים להשאר פה, השארו! מרשה להם האב.

והילדים עומדים ומתבוננים, נטה שומע את קול זלטה.

— אהר'לה, כמדמה, שאמא קוראת אותך. — פונה נטה אל בנו.

— אהרן! אהרן! נשמע קול זלטה.

— מה שם? עונה אהרן באי־נחת. הוא איננו חפץ לעזוב את המשחק המשעשע הזה — איך העלים רועשים ומתהפכים במהירות הנה והנה!

— לך בני, בודאי יש לה דבר נחוץ אליך, תיכף תשוב הנה,— שולח אותו האב.

אהר'לה הולך הביתה באי־רצון.

— מה לך, אמי!

זלטה מתכוננת לאמר דבר מה, אך היא מסתפקת.

— אמרי, אמי, מה אַת חפצה! מאיץ בה אהרן.

— לך, בני, אל החדר השני, שם על השלחן מונח ה„צאינה וראינה" קחהו ושאהו החוצה והניחהו בין יתר הספרים.

— את ה„צאינה וראינה" לא צריך לנקות! — גומר אהרן בבטחה.

אֹדם קל מכסה את פני זלטה, ושחוק מהול בעצב נראה על שפתיה.

— פתי! גם ה„צאינה וראינה", ספר הוא.

אולם גם היא איננה מאמנת בדבריה, וכמעט שהיא גומרת:

— לך, קח ועשה כאשר צויתיך!

אהרן שומע בקול אמו, הוא בא אל החדר השני, לוקח את ה„צאינה וראינה" וכבר הוא חפץ לצאת החוצה, אך זלטה מעכבת אותו אחרי חשוב מעט:

— לא צריך! אומרת היא לו...

אהר'לע מתבונן בפני אמו ומכיר אותות של תוגה, בלבו מתעורר רגש של רחמים אליה ובקול רך הוא אומר:

— לא אמא! אוציאהו החוצה ואנקהו בין יתר הספרים.

— נו, עשה כחפצך!... עונה היא אחרי ישוב הדעת קטן...

אהרן נושאהו החוצה.

זלטה נגשת אל החלון ומבטת החוצה, ובלב נפעם היא שומעת.

— מה הנך מביא עוד? שאל נטה.

— את ה„צאינה וראינה" של אמא! עונה אהרן בצחוק.

— כן! — צוחק נטה מטוב לב — גם ספריה היא חפצה לנער

— נו, אין בזה כל עולה — מהיכא תיתי...

וזלטה מתבוננת, איך נטה אוחז בידו את ה„צאינה וראינה" ומעלעלו מעט ומניחהו בצחוק קל בין יתר הספרים.

— למה היה לי לעשות את זאת?.. מתחרטת זלטה ולבה מכה אותה על כי נתנה להוציא את ה„צאינה וראינה" ולהניחהו בין יתר הספרים, בראותה איך הרוח מעלעל אותו ובכל רגע נראים התמונות שבו; „איך רחל רעה את הצאן", איך „מרים יוצאת עם התף" ועוד... — חרפה היא בפניו!... חושבת היא עוד, ומתחרטת מעמק הלב, על עשותה אולת כזו, לנקות ספר של נשים בין יתר הספרים הגדולים האלה...

בֵּית־הַרֹשֶׁת.

(זכרונות).

עתה הנני כבר איש גדול בשנים, או כאשר הייתי קורא לזה בילדותי — „יהודי״... עיני כבר ראו חלק גדול מהתבל, המכיל בקרבו ערים גדולות והומיות, המלאות בתי אבן גבוהים עם הרבה אנשים שפלים ומאֻבנים... גם את הים הגדול, ההומה והסוער ומפחיד את בן האדם הקטן והחלש, המסתכל בו בשתי עיניו הקטנות ואינו יכול לראות את קצהו — גם את הים המפחיד הזה ראיתי.

אך גם הערים הגדולות וההומיות, גם הים הגדול והמפחיד לא נתנו לי אותו הדבר, אשר בקשתי אצלם, גדולות הן הערים שראיתי, עוד גדול מהם הוא הים, אך אותו הדבר שבקשתי, לא מצאתי אצלם; ועת אשר חפץ אנכי, כי יהיה לי אותו הדבר שבקשתי, אז עלי לשכב לעת ערב, בשקוע השמש, על מטתי בחדרי הצר, לעצום את עיני ולחשוב ולחלום...

ואז ירחף לעיני עולם אחר — עולם הילדות!

ואני מרגיש את עצמי קטן מאד, וקטן הוא העולם המרחף לעיני, בשכבי על מטתי לפנות ערב, אחרי שקיעת החמה, עת מרגיש אנכי את עצמי עיף ויגע מהיום הארוך וההומה בעיר הגדולה וההומיה...

* *
*

עתה הנני כבר איש גדול בשנים, לפנים הייתי נער קטן, וכל עולמי היתה אז העיר הזעירה עם ששת רחובותיה הקטנים

והצרים, אשר נמשכו כגמניות שחורות,— עם הנחל מאחרי רחוב קטן וצר...

וקטנה מאד היתה העיר, בתיה עמדו עצובים ונכאים כל כך, עד אשר נדמה, כי קוראים הם תהלים ומתפללים לאלהים. ויפה מכל הבתים לאהוב מכלם נראה לי ביתו של ברוך הנגר, שעמד לו בודד בקצה הסמטא. הוא לא היה משוח בששר, דיוטות לא היו לו, כל חנו מצא הבית בעיני בזה, שה־ה נשען על שני עמודים, ושהי־ה נראה על ידי זה כזקנה טובה האורגת את פוזמקה ומספרת ספורים יפים ונפלאים מעתות קדומות מאד...

* *

*

ויותר קטן, יותר אהוב ויותר יפה היה הנחל. צר היה הנחל, וגדמה, היה, כי המים הזכים מונחים בתוכו כילד מרגיע ברעשו, והוא צוחק לו בהביטו למעלה בעיניו הטהורות והיפות.

בקיץ היה החם גדול מאד בעירנו. אולם אנכי אהבתי מאד את החם. אך בשמעי תמיד את הגדולים מתאוננים: מה גדול החם!... הייתי גם אני אומר לפעמים: „מה גדול החם!"... בילדותי דמיתי, כי כל מה שהגדולים אומרים מחוכם הוא מאד, וחפצתי גם אני להיות חכם כמוהם ולא יכלתי; עתה חפץ אני להיות חכם כילדים וגם הפעם לא אוכל...

על הגדולים „החכמים" הייתי בכל זאת תמה לעתים קרובות: למה זה אינם הולכים לרחוץ בנחל? התינח יום הראשון הוא יום השוק, טרודים הם ואין להם פנאי, אבל ביתר ימי השבוע הלא מתהלכים היהודים הגדולים על פני השוק ומפהקים, יהודים גדולים הן לא ילכו אל החדר, ואם כן מדוע לא ילכו לרחוץ בנחל? הה, לו היינו אנחנו, ילדי החדר, חפשים, דמיתי, אז שכבנו כל ימי הקיץ בתוך הנחל ועל שפתו...

אבל אנחנו, הקטנים, לא היינו חפשים כגדולים: טרודים אצל הרבי בחדר, למדנו חומש ורש"י, ואחר כך גם גמרא.

בכל זאת היינו מוצאים לנו עת גם לרחוץ בנחל, במה גרועים אנחנו, הילדים, מהעדר? והרבי הזועף שלנו גם הוא לא היה

גרוע מאיוואן הרועה: כשהיה הלז מניח את הבהמות והעזים מהשדה, היה גם הרבי קורא אלינו בקולו הזועף תמיד:

— הביתה לכו!

— לרחץ בנחל! — היינו קוראים כלנו כאחד, בהתפרצנו מן החדר...

— „ביעגאם מארש!" — היה פוקד עלינו נער אחד, אשר היה תמיד שר צבאנו, בשחקנו משחק החילים.

ואנחנו היינו מתחילים רצים דרך הרחובות אל הנחל.

ואם קרה, כי ברצנו ככה אל הנחל, היה פוגש בנו אביו של אחד מאתנו וקורא בזעף: לאן? היינו עושים את עצמנו „כאלו לא ידענו" ולא היינו מפסיקים מרוצתנו. ומה? לסוף ילקונו, מילא! למה שיהיה לא דאגנו כלל. אז לא היינו עוד חכמים ו„רצינים" כגדולים ולא היינו מפחדים מהעתיד...

חרף היה. אנחנו הנערים ישבנו ולמדנו „מרובה" הפרק היה קשה ורציני יותר מדאי למחותינו ה„קלים"... ולנו היה נוגע כלל, כמה צריך הגנב לשלם: תשלומי ד' וה' או תשלומי כפל; לפי דעתנו יכולים היו למחול לגמרי לגנב. בכלל לא היינו מבינים פשר הדבר הזה: אחד עני שאין לו מה לאכול (באופן אחר לא גנב כלל) גונב שה, נושא אותו על כתפיו, והשה גועה בעצב — מעשה נערים לגמרי, והנה באים תנאים וחכמים, יהודים „גדולים" באלה, ועושים מזה מאורע גדול, מרבים במחלוקת, עד אשר יכעיסו את הרבי, והוא מכה אותנו בגבי הגמרות המכורכות... יושר יפה!...

וביום ההוא למדנו את ה„עמוד" הידוע, אשר יש לו רק איזו שורות גמרא, וכל השאר — רש"י ותוספות, עד שנראה ה„עמוד" הזה כאי־קטן בין שני ימים גדולים, ונדמה לי, כי עומדים אנחנו על האי ורועדים, והרבי שלנו, רב החובל, רוצה להעבירנו את שני הימים הגדולים, חפץ להיות גבור, אך אינו יכול, והוא צועק ומקלל, ומה שגרוע ביותר, הוא מכה...

אך הנה הדלת נפתחת ואד לבן התפרץ החדרה, אחר נכנס

בעריל הנפח, אביו של אחד מנערי החדר. הוא בא לראות בשלום יוסקה בנו, ובכלל לשוח מעט עם יהודי „תלמיד חכם" — עם הרבי.

— שלום עליכם, רבי! תוקע הנפח להרבי את ידו, יד עובד גסה.

— עליכם שלום! — משיב הרבי הזועף ומתאמץ להצטחק, אך זאת העלה לו בכבדות.

— שב ר' בער! — נו, שקצים, — פונה אלינו הרבי, — שבו רגע במנוחה, עיינו לעת עתה בתוספות, ואנכי אשוחח מעט עם ר' בער.

אנחנו כלנו מעיינים בים התוספות הגדול, אבל אזנינו נטויות לשמוע איזה דבר חדש, שהביא בער הנפח, כי בער הזה היה תמיד מביא חדשות רבות בבואו.

— נו, עולם! פחד, פחד! מתחיל הנפח.

— למשל, ר' בער? תאב הרבי לדעת ומטה את אזנו לשמוע איזה דבר מענין.

— פחד, פחד! — מוסיף הנפח להתפלא — נו, עולם!

— אדרבא, אמור! — מעוררו הרבי.

— פחד, פחד!

אנחנו מעיינים בתוספות ומחכים בקצר רוח גדול ל„פחד", שר' בער הנפח, יבאר עוד מעט בפרוטרוט.

— עיר קטנה, — מתחיל הנפח, — עיר כביכול, שש סמטות ושוק, הסמטות של ה„גוים" הלא אין להכנים בחשבון, התבינו? ובעיר קטנה כזו מעמידים בית חרשת... בית חרשת! פחד!

„בית חרשת!" — בועט אני את חברי ברגלי תחת השלחן.

— עיין בתוספות! — גוער בי הרבי.

— מה! — פונה הרבי אל הנפח. — בית חרשת פה, בעירה קטנה? היצאו מדעתם?

— בית חרשת של גפריתיות...

„של גפריתיות"! בועט אני שנית באיזה חבר.

— התעיין בתוספות, או לא, עם הארץ! — מרים הרבי את

קולו ביותר, אוחז באזני ומסובב אותה כ„שלשלת"...

— מה, של גפריתיות! מה אנכי שומע! — מתפלא הרבי ולוטש את עיניו.

— כן, כן, בעירנו הקטנה מעמידים בית חרשת של גפריתיות — עונה ר' בער.

— שגעון, פשוט, שגעון — צוחק הרבי, — לכמה גפריתיות צריכה היא עירנו? נניח, כי צריכה היא למאה קופסות לשבוע... אבל יש „חשבון בזה... פשוט, שגעון...

— שערו בנפשכם, — מבאר הנפח בקר רוח, כי בית־חרשת העמד לא רק בשביל עירנו. להגפריתיות יוכלו להיות מהלכים בכל העולם, התבינו?... למשל, גפריתיות של באריסאוו! לגפריתיות של באריסאוו כבר יצאו מוניטון. עושים שם „עסקי זהב".

— אם כך הוא — אומר הרבי בהעוו את פניו — אם כך הוא — דבר אחר, זה יוכל להיות! אם כן יעשו עסקים טובים?

— איזו שאלה זאת? יתעשר! — מבאר הנפח להרבי את כל האשר שבעסק זה.

— מי מעמיד את בית החרשת? שואל הרבי.

— איזה עשיר ממינסק, יש לו מטמונים ומבקש עסקים.

— ועל איזה מקום הוא מעמיד את בית החרשת? מוסיף הרבי לשאול.

— מקום יש לו מן המובחר, אצל הנחל, ככר נפלא.

— אצל הנחל! מתפרצת מפינו צעקה בבת אחת, ומביטים אנחנו זה על זה.

— עיינו בתוספות! גוער הרבי, „אכרים", הולכי בטל!...

— אצל הנחל! בועט אני בחברי תחת השלחן, ולבי מתמלא רגשות שונים, ולפני עיני יעברו תמונות דמיונות, וחפץ אני לפול לרגלי בער הנפח, לבכות לפניו ולהתחנן לו:

— ר' בער, רחם עלי, הגד לי את האמת, האצל הנחל מעמידים את בית החרשת?... אצל הנחל?...

ולבי לא יאמין לאשר כזה...

וכאשר נגמר אחרי חג הפסח בנין בית החרשת ואנחנו, ילדי החדר, באנו לראותו, אז כמו הטיל עלי הבנין איזה פחד. הארובות הגבוהות כל כך, הביטו מרחוק בזעם, כאלו היה בחפצן להשם את כל כברת השדה מסביב.

— איזו ארובות גבוהות! — הראה יוסיל, נער החדר, באצבעו עליהן.

— איך הן שורקות! — בטא נער שני בפחד.

— הבה נתקרב, למה נירא? — הראה אחד את אמץ לבו.

— כן, למה נירא? התאזרו עז כלנו, — נלך לראות.

— התקרבנו ונעמד אצל הנחל. המים שטפו בניגון ובלאט, ולי נדמה, כי בוכים המה... לי נדמה, כי הנחל מתירא מבית החרשת הגדול... ולא רק עלי עשה הנחל רושם כזה, כל ילדי החדר, תחת להביט על הבנין, הסתכלו במים וכמו התאנחו.

— המים נעשו נרפשים!

— כן! הודה השני בעצב.

— עשן הארובות הסב זאת...

— רחמים מעורר הנחל. — אמר נער אחד מתוך שחוק מעושה.

— משוגע! — החילונו לשחוק עליו, אך באמת הרגשנו לחץ בלבותינו וחפצנו לבכות...

* *
*

ימי ה„ספירה" כלו; יום בוער היה, ובלמדנו עם רבינו הקפדן, היה דעתנו כל היום ללכת לפנות ערב אל הנחל ולהתנפל לתוכו.

ובקצר רוח הבטנו בגנבה בחלון לראות עד היכן הגיע כבר צל הבתים, ומתי תרחם עלינו השמש ותתחמק אל אחרי הבתים, כדי שיתן לנו הרבי חפשה.

והנה כל הרחוב עטוף כבר צללים. הרועה הניס כבר את העדר מן השדה, והרבי נתן לנו חפשה.

לרחץ בנהר! קראנו כאחד, ונרד אל הנחל.

— התשמע את השריקה! קרא נער אחד בדאגה, בלכתנו בדרך אל הנחל, בהקשיבו אל שריקות הארובות.

— תשרקנה להן! עוד יותר נעים יהיה אז לרחץ — אמר השני.
— אמנם כן! הסכמנו כלנו, כאלו חפצנו להונות את עצמנו.
אך כאשר הלכנו הלך והתקרב אל הנחל פחדנו יותר ויותר.
הלב נבא לנו איזה דבר עצוב...

אנכי רצתי במהירות יתרה, כאלו חפצתי לאמץ בזה את חברי, אך בקרבי אל הנחל עמדתי כנקפא.

— דזזזז!! שרק הארובות.

— דזזזז...

נערי החדר התקרבו יותר, השחו את ראשיהם להביט בנחל, וכלנו הוצאנו אנחה ארוכה מלבנו כבעל מת.

— אוי!!

הנחל נראה כקערה מלאה שירי תבשיל קר, נקפא, במים היו מושלכים שחיפי עץ, שברי תבות, אשפה, וריח צחנה משונה בא באפנו.

עמדנו כמאבנים רגעים אחדים, הבטנו אל הנחל וראשינו מורדים, פתאם שמענו קול עב מדבר אלינו:

— מה אתם עושים פה? הא?

הסבנו את ראשינו וראינו יהודי כרסני בעל קומה ופדחתו מקורחת; הוא עומד ומביט עלינו ומגחך. אנחנו לא ידענו מה להשיב.

— מה אתם עושים פה? הא? חזר ושאל הלז.

— לרחוץ חפצנו! — התפרץ מפי כמעט בלי רצוני.

— חא־חא־חא! — לרחוץ! — התפרץ היהודי הכרסני בשחוק. נו, פשטו מהרה את בגדיכם! הא־חא־חא!

— לפנים היינו רוחצים פה בנחל! בטא נער שני, ונראה היה כי דמעות חנקו אותו. לפנים היו המים זכים...

— לפנים! לפנים! — התלוצץ היהודי הכרסני הארוך. אמנו לפנים היה דבר גדול לרחוץ בנחל, רחצו עתה... חא־חא־חא! עתה הבה רחצו... חא־חא־חא!

שחוקו הכעיס אותנו מאד, ואחד מאתנו, חור כמת קרא:

— אש תאכל את בית החרשת שלך!...

וירם קולו בבכי.

— חא־חא־חא !— התפרץ עוד הפעם היהודי הכרסני בשחוק ,— הביתה, שקצים!...

בלכתי הביתה צלצלו באזני שחוק הכרסני ושריקות הארובות, וכל זאת שכבה על לבי כגפרית.

— אש תאכל את בית החרשת! קלל הנער בדרך־חזרה.

— בית החרשת חנק את הנחל! התאנח השני.

הרבה בכינו על הנחל, ועוד יותר קללנו את בית החרשת...

יָאזֶעפ בִּרְחוֹב הַיְהוּדִים.

לוּ נולד יאזעפ להורים עשירים, לוּ גמר את חק למודו באיזו אונברסיתה ויהי למלומד, כי אז בודאי היה נחשב אצלנו לאחד „מחסידי אומות העולם", והיו כותבים מאמרים גדולים על אדותיו: יאזעפ ויחוסו אל היהודים, ומי יודע, עד כמה היה שמו מצלצל בינינו...

אבל בהיותו רק „גוי של היהודים", חוטב עצים ושואב מים ועושה מלאכות שונות בבתי היהודים, כאשר יספר להלן, לכן היה נודע רק ברחובנו, ורק שם היו נודעות דעותיו על אדות היהודים; איש מאתנו לא העיז להוסיף ליאזעפ איזה שם לְוי, שיתאים לדעותיו. רק דודי ר' בער, למדן גדול ופחדן גדול, שבראותו „גוי" הולך בצד הרחוב האחד, היה עובר לצד השני,— רק הדוד הרהיב להגיד על יאזעפ, כי אוהב ישראל הוא, וכאשר היתה דעת דודי מבודחת עליו וידידות יאזעפ נוגעת אל לבו, היה עוד מוסיף:

— מי יודע? יוכל היות, כי ליאזעף יהיה חלק לעולם הבא...

ואל תדמו כי דודי ר' בער היה ותרן כל כך, פזרן, שיזכה כל גוי פשוט בעולם הבא. לדודי לב היה לא רחב כל כך גם במה שנוגע לעולם הזה ובפרט בנוגע לעולם הבא, הגנוז רק לצדיקים אמתים.

מזה כבר יכולים לשער, עד כמה אהב יאזעפ את היהודים, ולא יהיה עוד לפלא, אם אחרי מותו אקדיש לו טורים אחדים בדברי ימי ישראל. האמינו לי, כדאי הוא יאזעפ לכך. מלבד אהבתו ליהודים, שעל זה העידו פתגמיו החמים הרבים, היה עוד עובד נאמן ברחובנו, היה מביא תועלת רבה, היה מקדיש לנו את כל כחותיו... הן אמנם, רחובנו לא קפחה את שכרו. כל

הוצאות יאזעפ היו על חשבוננו, הוא חי חיי בעל־בית, פרוסת לחם סלת לא חסרה לו מעודו, אפילו בימי חול, ותמיד היו לו גם פרוטות בכיס, אבל אהבתו ליהודים לא היתה תלויה בזה, וחטא גדול היינו חוטאים, לו חשדנו אותו... יאזעפ לא היה אוהב בצע ביותר, כי לו חפץ לבקש אשר, כי אז לא מצאהו ברחובנו... הוא היה „גוי" אלים, בעל שתי ידים גדולות וגסות, שכל עבודה לא היתה קשה להן, לא שתה יי"ש, מלבד לפעמים בימי הפסח, שאנשי הרחוב נתנו לו מעט יין למחרתו של ה„סדר"... ל„גוי" כזה יש תמיד קופצים, ובעלי אחוזות שבסביבה נשאו עליו עינם ולא פעם אחת חפצו להסיר את לבו מאחרינו ולקחת אותו לביתם לשמשם. אך יאזעפ לא שם לב לזה, הוא לא רצה ולא יכל לעזוב את רחובנו, והיה עונה, כי יש לו די צרכו בין היהודים, „שלא לחטוא בשפתים..."

ומה היתה עבודת יאזעפ ברחובנו?

יאזעפ היה מושלם בכל. חוטב עצים, שואב מים, מחליב את הפרות ואת העזים בשבת, מסיק את התנורים, מסיר את המנורות, ובבית בן־ציון ה„אריסטוקרט" היחידי ברחוב, שהיו לו כשני אלפים רובל ואשה בת־כרך, הכין גם את המיחם, והיה שותה את כוס התה הראשונה, בתחלה היה מתפאר בכבוד שנחל בבית בן־ציון.

— יהודי טוב! היה מהללו אחר כך ברחוב, הוא איננו מניחו ללכת, עד שאשתה כוס תה. ישתה ר' בן־ציון תחלה, אומר אני, — „לא, לא! אומר הוא, שתה אתה תחלה, אחרת לא יוכל היות, יאזעפ"!...

יהודי טוב...

אבל לאחר זמן נודע ליאזעפ, כי לא מפני הנמוס מכבדים אותו בבית בן־ציון בכוס הראשונה, רק משום דין ידוע (דודי ר' בער הלמדן, כמדומה לי, באר לו זאת) והדבר הזה הרגיזהו מעט, אל תדמו חלילה כי קלל וגדף בשמות־גנאי: „זשיד", „נוכל", כמו שמחרפים את היהודים במקרים כאלה. לא, יאזעפ לא היה מובשר

כלל לזאת, הוא רק העיר הערה מצדו, כי הדין לא ימצא חן בעיניו, לפי דעתו: הונאת ה׳ היא... כמובן, הערתו לא היה לה שום ערך ולא יכלה לפחות מערכו של ה„שלחן ערוך"! אבל זאת לא תוכל להטיל צל על יחוסו של יאזעפ ליהודים, סוף סוף היה יאזעפ רק „גוי של היהודים", ואיך יכלה נשמתו להבין את כל עמקותו של דין ישראל!...

וכל עבודות הרחוב היה ממלא ביושר, לא הגדיל מעולם את תביעותיו, יען, כמו שאמרנו כבר, לא היה רודף בצע. הוא אהב את העבודה בעצמה, ולרוב את אלה, שבשבילם עבד.

בעד בקוע עגלת עצים, היה לוקח חבישת־טבק בת שתי פרומות, כמדומה, לא יקר?... זאת לא תוכל אמנם להקרא בשם קפוח שכר, יען כי בחוטבי עצים לא הרגישו חסרון ברחובנו... כל בעל בית ברחובנו היה לו קרדם, או שנפל לו בירושה או שקנה בעצמו, וכל אחד יכול לחטוב עצים. אלא מאי? כשהיה יאזעפ עובר ורואה, איך בעל בית עומד בחצר וחוטב, והבקעת מנתרת וקופצת תחת הקרדם ואינה חפצה בשום אופן להכנע, היה עומד אז על מקומו, שוחק מטוב לב, ובלשון יהודית מדוברת, שדבר בה כבשפת עמו, היה אומר:

— ע, ר׳ חיים, ר׳ חיים! אתה לך לבית המדרש ללמוד משניות, ולחטוב עצים — הניח לי. הכן חוטבים?... הבה לי את הקרדם.

— אבל אל תרבה במחיר, יאזעפ.

— חבישת־טבק קטנה...

— נו, נו...

ויאזעפ היה לוקח את הקרדם, יורק בכפות ידיו (ירוקה זו סגולה היתה לו), ועגלת העצים היתה נהפכת ברגעים אחדים לגזרים דקים, ובעלת הבית, בהסיקן את התנור, היו מזכירות את יאזעפ לטובה...

אבל בזה שלא הגדיל את המחיר בעד חטיבת עגלת עצים, יכולים אמנם לאמר, שמשום שלא הרגישו כל כך בנחיצותה: הן אמנם לא הטיבו בעלי הבית שברחוב לחטוב עצים כמהו, אבל לעבודה זו יש עצות שונות: עוזרת האשה, עוזר בחור מגודל — אחד אוחז

בקרדם וחודו על הבקעת, השני מכה בבקעת אחרת על גבו של קרדום, וסוף סוף, הלא גם לבקעת יש מעט יושר, ובראותה איך שתי נפשות עבריות מטפלות בו כחצי שעה, היא מתבקעת.

אבל מה היו עושים היהודים, לו היה יאזעפ מגדיל את המחיר בשבת, היה רוצה בעד הסקת התנור חמש פרוטות, בעד הסרת המנורות — שלש, ובעד כל העבודה הקטנה בשבת היה פושט את העור? בשבת הלא כבר מרגישים בו צרך גדול, לעשות בעצמם לא יוכלו, והוא יחידי ברחוב, שאר ה„גוים" הם „בעלי־גוף" — בעלי שדות, ואף שגם הם אהבו פרוסות חלה לבנה, אך גאותם ושנאתם ליהודים מנעו אותם מעבוד אצל היהודים, ודבר שאין צריך לאמר, כי לא היו הולכים את הפרות ואת העזים ולא היו משיקים את התנורים.

ובזה אנו מוצאים את גדולתו של יאזעפ. גם בעד עבודות של שבת לא היה מפקיע את השער, לא קרא „שביתה", לא הבדיל אם יש לאחד שמנה מנורות או שתים — הכל אחת: בעד הסרת המנורות פרוטה במזומן ופרוסת חלה. יהיו לך אלף מנורות או שתים — אחת היא לי. להפך, מנחום הרצען, בעל אשה חולנית ואב לארבעה ילדים רעבים, לא היה יאזעפ לוקח כלל כסף במזומן, הוא קבל את משכרתו בימי הסתו, שני טלאים גדולים על אנפיו, והיה עוד נותן תודה לנחום בעד זאת, כאלו נדבה קבל ממנו, אף ששני הטלאים השתכר בעמל כפיו...

וכאשר חפצה הרצענית לפרום לו פרוסה מהחלה הקטנה, שהיתה מונחת על השלחן, היה יאזעפ עומד בנסיון, הוא היה מביט על החלה, מסלסל את שפמו, כאלו היה נמלך בעצמו מה לעשות, והיה מניע לסוף את ידו:

— לא, חנה, טמני זאת בעד הילדים...

בשביל להכיר היטב את אפיו של יאזעפ, בשביל שמעשיו בעד הרחוב של היהודים יהיה להם ערך היסטורי, צריכים אנחנו להודע אל ה„פלונית" שלו, מרת מארינה...

בלי שום לב לזה, שיאזעפ היה איש פשוט, בלתי מלומד

ולא רכש לו בשביל זה את התאר אחד „מחסידי אומות העולם", היה דומה בכל זאת לאחד מחסידי אימות העולם, לסוקרטוס. אשתו היתה גלגולה של „ארורת" סוקרטוס, שמררה את חייו, כמו שמספרת לנו ההיסטוריה.

היא, מארינה, היתה ההפך ממנו. היא היתה אנטישמית גמורה, בכל הפרטים... היא אך צעקה בקול כי יהודי הרחוב מעבידים את אשה כשור, אינם יכולים לחיות בשבתם בלעדו, ומכל עבודותיו עוד לא השיגה ידי לקנות כברת ארץ קטנה, כאשר הגוים „בעלי הגוף"... והיא מוכרחת לקנות תפוחי אדמה בשוק, יחד עם היהודיות.

הנכם שומעים איפה אותה הצעקה עצמה של האנטישמיים האמתים על העשק של היהודים ודוקא מפי „גויה" פשוטה, בלתי מלומדת, שלא ראתה מעולם שום עתון.

לבאר, מהיכן באה למארינה שנאה עזה ליהודים, קשה מאד. מוכרחים אנחנו לבאר זאת בעזרת המדע, כי סבל הירושה היא... בודאי היו אבותיה שונאי ישראל, ודמם נזל בעורקיה... אחרת לא יוכל היות, אחרי אשר גם איש כיאזעפ, אוהב ישראל באמת, לא יכול בשום אופן לפעול על אשתו לשנות את „דעותיה"... הוא לא היה מקמץ במלים, להמליץ לפניה טוב על היהודים, ואם מלים בעלמא לא הועילו, היה מסתיע בעובדותי. למשל, הוא היה מראה לה על פרוסות החלה, שהיו מונחות תמיד על שלחנם, והיה אומר בהחזיקו בידו פרוסה אחת:

— התראי! זאת נקראת חלה, זאת אופים רק יהודים, לולא הם, כי אז לא טעמנו מעולם פרוסת חלה, היית לועסת תמיד את לחם־הסובין, שעד היום אינך יכולה לאפות אותו היטב. אם כן, איזו תרעומות לך על היהודים, הלואי יתן לי ה' און ועצמה ואוסיף לעבוד בשבילם, שוים המה...

אולם גם המלים גם העובדות לא הועילו. מארינה נשארה עומדת בדעתה, כי היהודים הם עם בזוי, והיתה רבה תמיד עם בעלה, שיעקר את שְׁניהם, כלומר את שְׁני היהודים: בעד כל הסרת המנורות — רובל שלם... כסף רב להם, ליהודים...

— אוי, פתיה! פתיה! היה צוחק יאזעפ — לו היה ליהודים

כסף רב, כמו שהנך חושבת, אזי לא הייתי דרוש להם כלל: עשירים אינם יראים את ה׳ כהעניים... כמו שהנכם רואים, לא היה יאזעפ גם פתי כלל... אולם לא את חכמתו חפצתי לספר לכם, לכן אשוב לה„פלונית" שלו.

יהודי הרחוב ידעו את יחוסה של מארינה אליהם, ולכן כנו אותה בשם: „מכשפה". יאזעפ ידע מכנוי זה והיה שוחק מטוב לב.

אולם היהודים לא הסתפקו בכנוי בלבד, גדולה מאד היתה שנאתה אליה, והיו עמלים בכל כחם להטיף מריבה בין הזוג, למען מרר את חייה:

— תן לה ספר כריתות! יעצו לו נשי הרחוב.

אך יאזעפ באר להן, כי „אצלם" לא נקל לתת גט, כמו אצל היהודים להבדיל (ה„להבדיל הזה מתיחס ליאזעפ בעצמו)...

— אצלכם, למשל, באר להן, כאשר לא רצה יאסקע ביינוש'עס לחיות עם אשתו, הלכו להם להרב דפה ובעד עשרה זהובים נתן להם הרב גט פטורין... הרב ש כם — יהודי טוב הוא... יודע אנכי. עתה נשא יאסקע אשה חדשה — ציפה, אשה טובה, היא נתנה לי ביום השבת חצי חלה וקערה מלאה „צימעס". לא ה„צימעס" הוא העיקר רק אפיה הטוב... אולם אצלנו להבדיל, בשביל לקבל גט צריכים לנסוע אל האפיפיור, היושב הרחק מאד, שכחתי את שם העיר, והאפיפיור אוהב־בצע. הוא, לא כרבכם... וההוצאות להתם! — קשה מאד להתגרש!

ויהודי רחובנו, שבטבעם להשתתף בכח ובכסף בשביל להוציא איזה איש מאסון, החלו לשוחח על אדות קבוץ כסף בעד יאזעפ, למען יוכל לגרש את אשתו, אבל לא נעשה דבר. חייקיל יוסף, קורא „המליץ" היחידי ברחובנו, אמר, כי האפיפיור יושב ברומא, והנסיעה להתם תעלה בשלש מאות רובלים... מסכום רב כזה נבהלו היהודים. נניח, כי חייקיל יוסף, כדרכם של קוראים בעתונים, מגזם הרבה, והנסיעה תעלה בחצי הסכום, גם אז לא לפי כחותיהם הוא. ויחדלו היהודים מבקש אמצעים ולחלום, כי יגרש יאזעפ את „ארורתו".

— אל תיראו! אמר יאזעפ, עת ידידותם של היהודים נגעה עד לבו, היא לא תעשה לכם רעה, ואנכי לא אתפתה, אנכי תמיד שלכם. אין צרך בגט!...

כאשר נודע למארינה, את אשר חשבו היהודים עליה, עלתה חמתה עד להשחית, היא יצאה אל הרחוב ותחל להמטיר חרופים וגדופים:

— זשידים, חפצים אתם להפריד את אישי מעלי! „בלתי מצולמים!" כלבים! חכו, חכו! עוד לא אֶתנו ללכת אליכם ביום השבת,

בשבת הבאה אחרי המאורע הזה, אֵחר אמנם יאזעפ לבוא בשתי שעות. הוא ספר, כי אשתו יצאה את הבית, סגרה את הדלת מבחוץ, ותקרא לו בעד החלון:

— אף כי לא אוכל לבוא אל הבית, אבל לך לא אפתח, כל היום תשב בבית — לא תלך אל היהודים אין לי צרך בחלתם...

— אבל אני — הוסיף יאזעפ לספר, ועיניו הבריקו — הסרתי חצי חלון ואתגנב אליכם...

בשבת זו עבד יאזעפ באנרגיה יתרה: את המנורות הרים מעל השלחנות במהירות, כאלו השתעשע בחפץ יקר לו; נכר היה, כי במשך שתי השעות שהיה סגור, סבל הרבה מהרעיון, כי לא יוכל לעבוד בשבת זו את העובדה החביבה עליו...

הבאתי פה את העובדה הזאת, למען ישאר זכרונו של יאזעף לזמן ארוך, בדעתנו איך קשה היתה לו המלחמה, למען השאר נאמן לדעותיו, להיות לעזור ליהודי הרחוב ולהגן עליהם מחמת אשתו שונאת היהודים...

הָעֵץ .

(ספור).

ארוך היה הרחוב, הארוך שברחובות העיר הקטנה, כי כארבעים בתים היו בו, בלבד „החורבה" אשר זה כעשר שנים לא גר בה איש. כל יושבי הרחוב היו יהודים וגם „הגוי" האחד אשר היה ברחוב ההוא, היה כיהודי לכל דבריו: דבר יהודית, החזיק במנהגים רבים, המסוגלים לבריאות, ויגר בבית יהודי ומזוזה אצל הדלת, עד כי העניים היהודים בחזרם על הפתחים לא פסחו גם על ביתו ופעמים — שלא בשנת בצורת — היו מקבלים ממנו שנים שלשה תפוחי אדמה...

וברחוב היו שתי בארות, האחת ב„משאבה" (אַצאָפּ בלעז) והשניה ב„אופן". הבאר אשר באופן היתה קצת חדוש ברחוב, והיהודים הזקנים היו קצת חוששים על זה, אך ברבות הימים הסכינו לזה. גם „ערוב" להיתר טלטול בשבת היה ברחוב, ושני בורות שבהם היו התינוקות מצחקים. ומשני צדי הרחוב היו שני צנורות.

מובן, כי הרחוב הארוכה, שכל יושביה היו יהודים לא היתה מרובה באילנות. יהודי הרחוב היו „לומדים" וידעו כי לפנים, בארץ ישראל, ישב כל יהודי תחת „גפנו" ותחת „תאנתו", גם ידעו על דבר הארזים הנמצאים ביער הלבנון ועוד עצים: אלון וברוש תדהר ותאשור הנקובים במקרא... אך פה, בחוץ לארץ, אך מעט ידעו עצים ואילנות, ולא הבינו ברור איך ובאיזה אופן יגדל העץ. בין נערי החדר אמנם היה ה„סוד" מהלך כי כשנוטעים את הרצני התפוח בארץ יצמח אחרי שנים רבות עץ עושה פירות, אבל כל זה נחשב רק להגדה בעלמא; נערי החדר בעצמם לא האמינו

בזה אמונה רבה ועל כן היו מתעצלים גם לנסות את הדבר הזה ולגטוע את החרצנים.

ובכן לא יפלא, כי בכל הרחוב היה רק עץ אחד. אדרבא הפלא הוא, איך בא גם העץ האחד לכאן.

ובעל העץ, חיים יעקב החייט, לא ידע ברור, מי נטע את העץ הזה ואיך צמח ויגדל. אביו בודאי לא נטע אותו, כי בהיות עוד חיים יעקב נער קטן כבר היה העץ גדול ועב, כמו שהוא עתה. ה„נחלה" הזאת נפלה בודאי בירושה משׁשׁה דורות מאב לבן, ומי יודע, אם לא היתה הנחלה הזאת בראשונה קנין נכרי והנכרי ההוא נטע את העץ.

אולם איך שיהיה: זה ברור: כי ברחוב „הארוכה" היה עץ ובעל העץ הוא חיים יעקב החיט, והעץ היה נטוע אצל הבית סמוך לחלון הפונה כלפי חוץ, וחיים יעקב היה יכול בשעת מלאכתו להביט על העץ שלו, שהיה אהוב לו מכל העולם כלו.

בימות הגשמים, כשהרוח היתה מנשבת, היו הענפים מתניעעים ורועשים בקול תוגה בחלון, כאלו היו רוצים לספר באזני חיים יעקב איזה אגדת קדומים מלאה יגון ועצב — ואז היה חיים יעקב מלא מחשבות עגומות, המחט לא עשה עוד רצון בעליו, ובסוף היה המחט משתמט מאצבעותיו לגמרי. חיים יעקב נשען אל החלון ובהעמיקו במחשבות היה הומה בקול של געגועים:

אז בהלוך ירמיהו
על קברי אבות...

ונדמה אז כי בבית נשמעים צעדי דממה, צעדי מתים...

אולם בימות החמה היה העץ עושה רושם גדול על נשמת חיים יעקב: „המלאכה" היתה מעטה וזמן להזיות ודמיונות — רב, ובשעת הבטלה היה משתטח תחת העץ. הענפים רעשו בקול המולה דקה, בזהירות רבה; ויש שצפור אחת היתה מתגנבת לפעמים בחשאי על העץ ומצפצפת, ואז היה חיים יעקב סוגר את עיניו ורעיונותיו היו נושאים אותו הרחק -- הרחק ממחט ומספרים...

ובשבתות הקיץ, כשהחום גבר, היו גם השכנים באים לנוח מעט תחת העץ אחרי ה„טשולנט".

וחיים יעקב היה נוחל אז כבוד גדול. גם טוביה „הגמרא

מלמד" היה בא, וטוביה — יהודי רם הקומה, דל בשר ולחייו נופלות. הוא היה מדבר בלחש, בנעימות. וחיים יעקב היה מוקיר אותו מאד.

— הבה ננוח מעט תחת העץ שלך, ר' חיים יעקב! היה טוביה אומר בקול נמוך, בהשתטחו בצחוק עיף תחת העץ מבלי הביט בפני יעקב בשעת הדבור.

— אַך, בכל אות נפשך, ר' טוביה! — היה חיים יעקב קורא כמעט בצהלה.

— כי האדם עץ השדה — היה טוביה קורא כנוח עליו הרוח, אחרי שכבו מעט תחת העץ — העץ, ר' חיים יעקב, נמשל לאדם.

וחיים יעקב היה נושא את עיניו, מתבונן על ענפי העץ, על גזעו, כאלו הוא מבקש את הדמיון אשר לעץ אל האדם. באמת לא היה מוצא כלל דמיון ביניהם, אך בכל זאת היה אומר:

— בודאי, ר' טוביה, בודאי!

— אולם העץ מאריך ימים יותר מן האדם! — היה טוביה סותר מיד את דברי עצמו ומשתעל.

וטוביה היה משעיל שעול קשה, שעול ארוך, וכל שעול ושעול היה כקול הקורא באזני חיים יעקב: ר' טוביה הולך למות, קרב קצו; השחפת דבקה בו...

ויש שגם ר' זרח „הנגיד" שברחוב לפעמים בא ביום השבת לנוח תחת העץ. הנגיד היה מוסר את בגדיו להפירה לחיט אחר, אך חיים יעקב לא התנקם בו ולא השתמש בכחו שנתן לו לגרש את הנגיד מן העץ שלו, אדרבא, היה מסביר לו פנים, כאלו היה חפץ להראות להנגיד כי לא ממלאכתו הוא חי...

— עץ טוב! — היה ר' זרח משבח בהתבוננו על גזעו — אדמה כי עץ כזה אם יכרתוהו לגזרים, יספיק להסקה לכל ימות החרף... מהפלא אני עליך, על שאינך עושה זאת.

הצעה כזאת היתה מעוררת חמת חיים יעקב עד להשחית. חזיר כזה, את הכל הוא רוצה לכרסם — היה אומר אל לבו, אולם לזרח היה עונה בעונה:

— אסור לכרות, ר' זרח! אסור! גם לאמר כזאת אסור... העץ אומר ר' טוביה, נמשל לאדם...

— כי האדם עץ השדה — היה ר' טוביה מסייע לו כמו מתוך שנה.

— הבל הבלים, אין זה אלא משל... — היה ה„גגיד" מניע בידו... — נו, צריכים לנמנם מעט, בשעה השלישית תעירני, אז אלך ואשתה כוס „חמין"...

אולם חסרון אחד היה להעץ: הוא היה עושה „פירות" וזה היה מזיק לו ולהיים יעקב.

לוּ היו הפירות טובים וראויים לאכילה אז לא היה ההיזק גדול כל כך: אז היה חיים יעקב מרבה עליו בהוצאות ודאג לבל יעמד העץ ברשות הרבים, היה מקיף אותו גדר או משכירו לזליג „בעל הפרדסים", שבודאי מצא לו עצה איך לשמרו מפני המזיקים.

אבל העץ היה עושה „תפוחי־הבר", שרק בימות החרף היו ראוים לאכילה, אחרי שנקפאו בהיותם מוטלים בעלית הגג. וגם אז לא היה טעמם מעולה ביותר. כל יתרונם של התפוחים הוא רק, כי אפשר להשתמש בהם בתוך סגולה ל„התנדפות" (טשאַד בלעז), ופריידע אשת ר' חיים יעקב היתה מצלת בתפוחים ההם את כל בני הבית, בשעה שהיו חשים בראשם מהעשן היוצא מהמגהצים (פרעסליך בלעז).

אולם נערי הרחוב לא היו משגיחים בזה, שהתפוחים אינם ראוים לאכילה, ולחכות עד אשר יקפאו התפוחים על העליה, קצרה רוחם, וגם אימת „הטשאד" לא נפלה עליהם, ועל כן בבוא הימים הראשונים של אלול וההפוחים אך קבלו צורת הפרי, היו צרים כל השעות שבין מנחה למעריב על העץ, זורקים גזרי עץ ואבנים על ראשי הענפים שעליהם גדלו התפוחים צפופים, וברעש והמולה היו ממלאים את כל כליהם מן „השלל".

ובשעה שהיה חיים יעקב רואה את מחנה הנערים היו ידיו ורגליו רועדות, כנכוה ברותחין, היה זורק את „מלאכתו", שהיה עוסק בה, על הקרקע, רץ החוצה ונוהם:

— שקצים, מה לכם ולעץ, המת אמית אתכם, שקצים! לכו! לכו!!...

לכתחלה היו נערי הרחוב נבהלים ונסים ברעש ובשריקות

לכל רוח, אך כעבור רגעים אחדים, כאשר התבוננו, כי חיים יעקב שב אל ביתו, מיד היו שבים לצור על העץ וביתר עז היו מוסיפים לעשות את מעשיהם, זר מעשיהם...

ואז היתה המלחמה עזה, מלחמה לחיים ולמות... חיים יעקב לא הסתפק עוד בגערות לבד, כי אם השתמש גם ב„כלי זין": במקל חובלים היה רץ כדוב שכול אחרי מחנה הנערים; והנערים היו נסים ברוב צחוק ומיד היו חוזרים ושבים...

ופעמים שלא יכול עוד חיים יעקב למשול ברוחו והיה רודף אחרי הנערים הרחק הרחק, ואז היה הרחוב מתמלא המולה. יהודים בעלי זקן, נשים וטף היו רצים בבהלה מתוך בתיהם והיו שואלים בחרדה איש את רעהו:

— מה זאת? מה?... מה נהיתה?...

ואחרי רגע נודע דבר המהומה, וכל אחד היה מבאר לרעהו:

— אין דבר, אין דבר! חיים יעקב החיט בן חיט רודף אחר הנערים... אך זה הוא בן בוז! ובשביל מה הוא חס על תפוחיו הללו? הלא יותר מלהצבות בטן אינם מסגלים.

כשמוע חיים יעקב את המשפט הקשה הזה על תפוחיו, גדל קצפו עוד יותר, ומרוב כעסו היה אוחז באחד הנערים ומכהו.

— אוי — אוי! — היה הנער בוכה וצועק בקול גדול — למה מכים אותי? לא אני קטפתי... חי נפשי...

— בתיה! הנה בנך מוכה! — היתה אחת השכנות מודיעה לאֵם המוכה מרוב חבה.

— יככה הרעם! — היתה האם מגינה על נערה — למה אתה מכה את בני? המלחמך הוא אוכל? תאכלך רמה! השמעת! אם יש לו עץ העושה תפוחי סם המות, הוא מחריב את כל העולם!...

וכל יושבי הרחוב היו מתנפלים אז על חיים יעקב והיו מחרפים ומגדפים אותו כאחד הריקים, ובעלי בתים „מתונים" היו משחרים אותו למוסר.

— הלא חרפה וכלמה היא ליהודי בעל זקן, לשעות בהבלים כאלה: עץ — „שמייץ"! זה ענין לערלים ולא ליהודים... תינוקות

קוטפים — ומה בכך? יקטפו! הלא אינם שום כלום, „פֿהי, חלשות!"

— לא בשביל התפוחים אני כועס. היה חיים יעקב עונה כמעט בקול בוכים — אך הם מזיקים להעץ, את הענפים הם שוברים... את הענפים! התבינו?...

— ענפים — שנאפים! — היו בעלי הבתים המתונים מתחילים שנית את דברי מוסרם, — הן נופל אתה בהנהגתך מן התינוקות? מה איכפת לך! טוב לך לשוב לביתך ולעבודתך! „פֿהי, חלשות!" יהודי בעל זקן.

וחיים יעקב היה מרגיש את עצמו אחרי דברי מוסר כאלה כתינוק שעשה איזה מעשה סכלות. בבושת פנים היה מביט על בעלי המוסר, אחרי כן על זקן עצמו, והיה שב חפוי ראש הביתה.

ובקרבו אחרי מאורע כזה אל ביתו היה חיים יעקב שוהה מעט אצל העץ. על הקרקע אצל העץ היו מושלכים גזרי ענפים שנגדעו, בראש העץ היו תלוים ענפים גדועים ומראיהם כהרוגי מלחמה. וחיים יעקב היה מביט על הענפים הגדועים אשר על הארץ, על העץ, היה מביט ונאנח ובלב נדכה ונשבר היה נכנס לביתו...

ובכל ימי החדש אלול עד אמצע ימות הגשמים היה הרחוב סואן והעץ האחד היה מביא הרבה חיים...

כבר עברו עשר שנים.

ועשר השנים השאירו את רשמיהן על הרחוב: ה„חורבה" נהרסה על פי פקודת שר העיר החדש, שאמר כי חורבה כזאת אסורה „על פי החוק" להיות קימת מפני שיש בה משום סכנה; טוביה המלמד השתעל פעם אחת ולא יכול עוד להשיב רוחו אליו וימת; זרח הנגיד חפץ להתעשר בבת אחת וישקיע את כל הונו בשלש מאות פוד צמוקים שקנה בשעת זול וגם הון זר בלע, ויהי לעני מדוכא.

והעץ אשר ברחוב עמד עוד על מקומו ובימות הגשמים, כשהרוח היתה מנשבת והענפים היו רועשים בהמולת תוגה,

היה חיים יעקב מוציא בקול נהמה אותו הניגון ואותן המלים אשר ב„קינות״:

אז בהלוך ירמיהו
על קברי אבות...

ובימות החמה בשעת הבטלה היה שוכב עוד תחת העץ ויחשוב בדברים העומדים למעלה ממחט ומספרים...

בימי אלול היה עסוק ברדיפה אחרי נערי החדר, שהיו באים וצרים על העץ וכל הרחוב היה כמרקחה: תפוחים, עץ, חיים יעקב!...

עברו עוד שנים אחדות.

ממצבת טוביה המלמד כבר נטשטשו מלות אחדות, זרח הנגיד היה לקבצן גמור, פריידע אשת חיים יעקב שבה אל עפרה, שערותיו של חיים יעקב הלבינו והעץ עודנו עומד כבראשונה...

אבל גם העץ איננו עוד מה שהיה לפנים.

— אינני יודע בעצמי מה זה היה לעץ? — היה חיים יעקב פעמים משיח את דאגתו לאחד ממכיריו, קומתו כאלו כפופה, הענפים סרוחים ואיננו עוד מה שהיה לפנים.

אך איש לא ענה אותו דבר: חיט שוטה! אין לו ענין אחר מלבד העץ, מלאך המות כבר עומד על פתחו, טוב לו להתעסק באמירת תהלים, להזמין דבר מה גם לעתיד.

וחיים יעקב הביט בעיניו היגעות, בלב נדכה על העץ האחד אשר ברחוב, ההולך למות אתו יחד...

— הנערים, הנערים — הם הרגוהו! — היה בוכה במסתרים — יבש העץ, הוא גוע...

ואז זכר חיים יעקב את דברי טוביה המלמד, כי האדם עץ השדה...

— הוא היה למדן; חבל, חבל על דאבדן...— היה חיים יעקב נאנח ברגעים כאלה, בעמדו נשען על החלון ובהקשיבו להמולת הענפים הבודדים שלא נשרו עוד מן העץ, ואז היתה מתגנבת אליו המרה שחורה...

תֹּכֶן:

הטובע

במצולה רותחת

(ציור ממחזות הימים האחרונים.)

מאת

שבנא בהרב ר' מרדכי

שטיין

יוסד ומנהל בית הספר בשאדובא

ווילנא

בדפוס ש. פ. גארבער

תרכ"ד

הטובע

במצולה רותחת

(ציור ממחזות הימים האחרונים.)

מאת

שבנא בהרב ר׳ מרדכי

שטיין

יוסד ומנהל בית הספר בשאדובא

ווילנא

בדפוס פ. גארבער

תרס״ד

Утопающій въ Клокочущей пучинѣ

соч. Ш. Штейна

ВИЛЬНА.

Типографія Ф. Гарбера Завальная ул. д. 2006

Дозволено Цензурою 13 Января 1904 г. Вильна

הטובע

רע ומר, נורא ואיום הוא המחזה אשר לנגד עינינו.

טרגדיה איומה, מרגיזה ומחרדת היא, לראות, איך זקן מופלג, גבה קומה, דל, רזה וצר חזה, טובע במצולה עמוקה ורחבה של דמעות ודם בקול קורע לב הצילו הצילו! „טבעתי ביון מצולה״! „אין מעמד״! „באו מים עד נפש״!.. ובגשת אליו איש להוציאהו למרחב מעמיד הוא עליו את פניו החורים, מביט עליו בזעם כבעל איזה צר ואויב, דוחף אותו בחזקה בשתי ידיו הרזות... ומפיו תתמלטנה המלים: להטביעני הם חפצים.

גם השמים אליו לב, החשים לעזרתו והדואגים לעתידו, מעטים מאד, אך גם מאלה המעטים ירא הוא כמפני מלך בלהות...

— הוי אמלל! — מוכיחים אותו בניו הצעירים — הוי אבינו העזוב, השכול והגלמוד! — עד מתי לא תכיר אותנו כי בניך אנחנו, ועד מתי לא תאמין לנו כי רק את טובתך אנו דורשים?

— ואיך אאמין? — אמר בבכי אחרי עמדו רגעים אחדים משמים ומשתומם, — השכחתם מה שעשו לי הפטריוטים הקודמים... אשר התימרו גם הם לבני הנאמנים ולדורשי טובתי?.. האם לא לקחו ממני את כל מחמדי נפשי?.. האם לא גזלו ממני את כל חמודותי וסגולותי אשר השאירו לי אבותי הקדמונים? הה! הכל לקחו ממני, הם „בערו את הקדש מן הבית״ ויציגוני ככלי ריק...

— אבל אבינו היקר, הלא תבין, הלא תכיר, כי לא כמהם אנחנו, כי אם בניך הנאמנים אשר נקבצו באו הנה רק להצילך; הפטריוטים המודרניים... אשר בקשו את נפשך, כבר מתו, אפסו, תמו ואינם עוד. גם אלה המעטים אשר

בחיים חייהם, כאין וכאפס נחשבו... ואלה העומדים לפניך היום, כלם בניך הם, האוהבים אותך אהבה נצחת, אהבה בלי מצרים, אהבה אשר לא תשכח מלבם כל זמן אשר נשמה באפם, הואל נא אבינו ללכת אתנו ותושע תשועת עולמים...

והוא באחת, לא, לא אלך כי גם אלה אך „להטביעני הם חפצים”.

מסביב עוטרים אותו צעירים אחדים, וכמתיאשים מתעמלים בכל כחותיהם לחלצהו מן המצר; הם מחזקים ומאמצים את לבו כי ישא עוד מעט בדומיה את אשר נטל עליו... ובדברים טובים, בדברי נחומים משתדלים להשיב את רוחו אליו... להפיח בקרבו רוח חיים... שיחפץ לחתור אל החוף... לתת בלבו כח ועז לקות לעתיד יותר טוב, לעת יבוא יום...אך לשוא כל עמלם, הם זורעים את דבריהם המהולים בדמי פצעי לבבם-הטהור על צחיח סלע, הזקן הטובע לא ישעה אליהם, הוא אוטם את אזניו משמוע וצועק בקול אחד „להטביעני הם חפצים”.

בראות המתחננים אליו את מאונו של הזקן הטובע חפצים היו לקצף עליו ולדבר אתו קשות... אך באמת על מי יש לקצף? העל איש חולה? העל איש אשר צרותיו ותלאותיו במשך כל ימי נדודיו הרבים פעלו עליו לרעה ויחליאו את רוחו.

ובכל זאת, האם אינו יודע כי טענותיו מהבל ותהו הנה? או האינו מרגיש בעצמו כי כחותיו עוזבים איתו בטבעו בבוץ?.. האם לא ירגיש שאין בו עוד כח גם לנשם?—שואלים אחדים מהיותר נלהבים, בחמה מסתרת—.

הכל הוא יודע וחפץ להושע; גם בטחונו גדול מאד כי יושע, הוא מאמין, הוא מתפלל, הוא חוזה לו חזיונות שוא אשר אין הדעת וההגיון הישר סובלים אותם, ובונה לו ש״י עולמות פורחים באויר, בעת אשר העולם האחד חשוך בעדו, אך לחפץ לעשות לא יוכל, ולא מפני שאין

בכחו לפעל איזו פעולה ממשית למען יוכל לצאת מן המצולה. אך מפני שרצונו רפה... ולצעד לא יבחן...

כזאת מחליטים בניו מציליו במרם בבכי ובהפרדם ממנו...

* *
*

בין כה וכה והמצולה מתעמקת, ומתרחבת יותר מיום ליום... מימיה הזדונים והרועשים מתרוממים ומגיעים עד לפיו... הגלים שוטפים ועוברים כל חק וגבול... והמים, לא מים קרים על נפש עיפה... אך רותחים; מצולה מעפשה היא, מרפשה ורותחת...

גם האויר מלמעלה... אינו רגיל, אך אתמוספירה מעפשה השמה מחנק לנפש כל יושב בקירוב להמצולה בכלל... ולנפש הטובע בפרט, גם הרוח — שאינה מצויה...

היום יום חושך, הרוח סוער בחמתו, יהמה ויכה גלים במצולה הרותחת, על פני השמים ישוטו עבים כבדים... והרוח ילך הלך וחזק... יהמה כחלילים... ולבות בני האדם יענו לעמתו באנחה כבדה וממשכה... השמש באורה הנעים אינה מאירה לארץ ולדרים עליה... מסתתרת היא, מתכסה בערפל... אך מטר... אך קולות... אך ברקים... מכל צד ועבר אך מטר־גפרית, גשם שוטף של חצים, אבני בליסטראות וכל מיני כלי נשק ומות...

— הוי סבא!.. הוי טובע אמלל! עד מתי תסכן את נפשך? הזמן רב תחיה במצולה ובאויר כזה?

ככה הטיפו לו בניו הצעירים, דברי מוסר ותוכחה, למען עורר את לבו על גודל פשעו ומריו ולמען יפקח את עיניו ויראה את הרעות המתעתדות לבוא עליו... והאחוזות בעקב מיאונו ואי־אמונתו בכח עצמו, אך כל דבריהם לא הועילו; הם לא יכלו לעקור מלבו את ספקו... ולבטל את החשד אשר טפלו עליהם זדים... ואשר נשרש בלבו מאז גורש מביתו... ולכן הוא טובע.

עוד רבות חשבו, הגו, התיעצו ויבקשו תחבולות איך ובמה להציל את הזקן הטובע ממצולתו, ולהשקיט המית רוחם וסערת נפשם גם הם, אולם בטרם גמרו להתיעץ על צפונותיהם... והיום עבר, ותחתיו בא הלילה... אז עזבוהו גם אלה האחדים וילכו כל איש לביתו...

* *
*

לילה... ברקים ורעמים בגלגל... חשכה נוראה תכסה את כל פני המצולה וסביבה... אין איש בחוץ, כל אשר נשמת אלהים תחיהו... נחבא מפחד פתאם... מחמת הסערה הנוראה המתחוללת על פני כל עמק הבכא... גם השומרים הסובבים בעיר, בשוקים וברחובות, מתהלכים עטופים באדרתיהם ובמעילי-הגשם שלהם, ומבקשים להם איזה מקום באיזה פנה, או מתחת למעקה איזו חומה, להסתר מזרם וממטר...

ובכל זאת, מלמעלה על המפסעה שעל יד המצולה, מטילים הרבה מאינטליגנתינו המגוהצים ומתענגים על הדר הטבע ועל הפנסים המאירים באור אליקטרי כביכול, הם שואפים אל קרבם את האויר וגומרים עליו את ההלל, ומבלי הרגיש כלל עד כמה כל אלה מסוכנים להם... ועד כמה ישים האויר מחנק לנפשם, ילכו לארך המפסעה הלאה הלאה... אל העבר השני... אך אין כמעט אחד מהם אשר ישא את עיניו לראות בצרת הטובע האומלל.

והזקן הטובע, מה מענין הוא, מה מושך את הלב, איזה קסם מיוחד שפוך על פניו, הנני רואה אותו—גבה הקומה, כחוש הגוף... וקלוש השרירים; שערותיו שחורות כעורב, מצחו רחב וקמוט, ועיניו השחורות, המבריקות ומפיקות טוב... מביטות למעלה, וזולגות דמעות חמות וגדולות.

אחדים מהמטילים נושאים אמנם לפעמים את עיניהם ויראו את המתאבק עם גלי המצולה הרותחת, אך מבטם

קר מאד, ולעזרה לא יבואו אליו, גם בהעיר איש למוסר אזנם, לא יאבו לשמע ומה שרע ביותר, כי עוד ילעיגו לו ויהתלו בו, לאמר: בעל הזיה, חולם חלומות וכדומה, ואחדים, מהנלהבים שבהם... מחרפים גם את אלה השמים נפשם בכפם והמשליכים את נפשם מנגד, אך ורק למען הציל את הזקן הטובע. על אלה העובדים עבודה תכופה והעסקנים החרוצים... מתנפלים בחרפות וגדופים ובשצף קצף, וקוראים אותם בשם חצופים ועזי פנים... או אחרת, ובשלילה: ומה כל החרדה? הזקן ימות? — ימות! הלא סוף כל אדם למות! וגם הוא מות ימות... ולמה לנו להקריב כסף ועת חנם?

* *
*

מאחרי האינטליגנתים, הולכת חבורת אנשים אשר הכרת פניהם עונה בם כי לא אנשים פשוטים הם, אך מעשירי יהודה וסוחריה... ואנכי, אף כי לבי התכוץ מכאב אנוש בשמעי את חות דעתם של אינטליגנתינו כביכול, לא מנעתי את עצמי מלדבר בכל זאת גם עם אלה, ואפן עליהם בדברים לאמר:

אחי בני עמי! למה זה אתם מחשים, ולמה אינכם משתדלים לחלץ את הזקן הטובע ממצולה? וביחוד אתם העשירים, אשר בידכם הכח והעז לעשות, הלא מחומר אחד קרצנו ואל אחד בראנו, ואיך תוכלו להביט בקרירות בצרת נפש האובד מבלי הזדעזע?

— עט! — היתה תשובתם — מה לנו ולכם הקבצנים? בודאי יש בידנו כח ועז לפעל גדולות ונצורות אך לא בשביל דברים קלי־ערך כאלה, איזו צורה יש לעבודה כזאת? אנית ההצלה נבנית מנדבות קטנות, פרוטות ואגורות של דלת העם קבצניו ושנורריו, הנושאים את רב־חובלם על כפים ונותנים לו כבוד מלכים... ומי הוא זה מנהיגם?

העשיר הוא כמונו? היש לו שם על פני חוץ? הלא קבצן הוא כמהם, איזה לבלר, פוליטינסט", „דרמטיסט", וכדומה... ולא לחנם הלך הזרזיר אל העורב וכו'... ואיך תעיזו עוד לבקש מאתנו כי „אנחנו" נושיט לכם יד עזרה?

ובכן נכבדי — שאלתי אותם —"העל אשר המנהיג איננו עשיר, לכן עליכם לחדל מלעזר? וזה הזקן הטובע במה אשם? האם בשביל איזה כבוד מדומה עליכם לקפץ את ידכם מאחיכם האביון? הטוב ונכון הוא לעשות כזאת או אולי הנהו גם זה אחד המנהגים והנמוסים האירופיים?

— ולמי נאה להיות רודים בעם יותר ממנו העשירים?— שאלו אותי בכעס — אבל הוא לא כן עשה, — האריכו בדבריהם — הוא לא פנה אלינו תחילה... כי אם ישר אל קבצניו ואיך תוכלו עוד לדרש עתה מאתנו כי נשתתף עמכם בעבודתכם?!

— אבל, אחים! — אמרתי אליהם רכות—העתה היא עת לכם לחשוב חשבונות כאלה? אמת צדקתם, לכם „המאות", לכם צריך להיות גם „הדעות", אבל ראו נא מה נעשה בארץ... התבוננו נא אל השמים המתקדרים אשר ממעל לראשנו... אל האויר המחניק, ואל המיקרבים והבצילים הרבים והגדולים השטים ועפים במלא רחבו... פקחו נא עֵיניכם ותראו כי לא לעולם גם חוסן העשר...

— לא ולא! לא נשתתף בעבודת הקבצנים, חלילה לנו, חרפה היא לנו...

— אל נא אחי! אל נא תהיו נמהרים לחרוץ משפט כזה,—התחננתי אליהם—חשבו נא את דרככם, שימו לבכם אל סוף עשירי היהודים בספרד אשר הגיעו למרום פסגת העשר, ובכל זאת לא עליכם...

הוי איש גם,—קראו כלם כאחד בחמה שפוכה— הלהוכיחנו אתה אומר כאשר אתה מוכיח את קבצניך בבית המדרש? ברח לה מזה! ואם אין נדע מה לעשות לך...

ככה לא נתנוני לכלות את דברי אשר החלותי לדבר אליהם, הפסיקום באמצע, וירוצו הלאה הלאה...
אלה עשיריך ישראל,

* *
*

בקול רעם בגלגל, הרעישוני דברי העשירים, יאוש נורא, עצב ויגון והרהורים רעים, התגברו עלי אחרי שמעי את תשובת הכרסניים, הרצינית. למי אני עמלים? — שאלתי את נפשי, מתי יהיה קץ הנדודים והתלאות? הה עצמות יבשות! התשובנה עוד לתחיה?! . . . . .

. . . .

בתהום מחשבות נוגות כאלה התהלכתי שקוע כאיש נדהם אבד עצות, עד כי שכחתי תבל ומלאה שכחתי את כל האידיאלים והאידאות, שכחתי את כל אשר מסביב לי... רגלי נשאוני כל כך מהר עד כי ברגעים אחדים עברתי את כל ארך המפסעה כמעט עד קצה, וכמו שנשאוני רגלי כן צררני דמיוני בכנפיו וישאני גם הוא ויעבידני על פני כמה חלקי התבל במעוף עין אחד העמידני על הררי הזהב אשר בארץ אופיר דרומה... שם אספתי וצברתי זהב ואבנים טובות לרב, עד כי בין רגע נהפכתי והייתי מעני, מחסר לחם, מסרסור, מרוכל, ממלמד נדכא ונענה — לעשיר נורא על כל סביביו... לבעל כרס עב, ארון נחושת ולב קשה מאבן...

גם לאמריקה ארץ החכמה וההמצאות החדשות והנפלאות הביאני דמיוני, גם שם בקשתי את שאהבה נפשי... בקשתי ולא מצאתי. שם ישנם אמנם גם בעלי אנרגיה העובדים בחריצות ומצטערים הרבה בצערנו... אך יחד עם זה מפזרים הם את כחותיהם על דברים של מה בכך, כהקמת מצבות לאלה שכבר מתו... בעוד שחיים=מתים מפרפרים לעיניהם, ולאלה החיים=המתים, מעטים גם שם הנוקפים אפילו באצבע קטנה, ובכל זאת ראוים הם לתודה כי טוב מעט מאפס...

עברתי דרך, רומיניה, מרוקה וכדומה, ואראה והנה אנשים ישרים נתנים למרמס לרגלי כל שור וחמור...

עברתי דרך לומזה רדין ואישישק, והנה המון שלדי אדם, אברים מדולדלים... שוכבים למעצבה ונפשות חנוטות... פורחות ובוכות...

עברתי דרך פולטבה גרודנה וקלם, והנה עטלפים שחורים בעלי קפוטות ארוכות ומגבעות רחבות כקערות הרחיצה, דורכים ברגל גאוה על כל הקדוש לנו רומסים את כל מחמדי נפשנו, ומשימים אותם כעפר לדוש...

עברתי עוד ערים רבות ופגשתי אנשים ממינים שונים בהם שדכנים, שתדלנים, מגידים, מוכיחים ואברכי-משי מכל המינים. עם כלם דברתי, עם כלם התוכחתי, ובפלפולי העליתי, כי עוד ימים רבים יעברו עד אשר יקוימו עלינו דברי חוזינו הקדושים כמו; ומלאה הארץ דעה... וכתתו חרבותיהם לאתים, וכדומה, ומי יודע מתי!...

גם עם יתומי הקהל ועל אדותם דברתי, גם בריב אחד-העם ונורדוי התערבתי, גם את הביבלותיקה המאשרת בה„בסרבץ" בקרתי... לא היה דבר אשר לא ראיתי... ומי יודע לאן הביאני עוד דמיוני לולא הקול המשונה והמוזר של חבורת אנשים אשר מהרו בלכתם אהרי ויעירוני...

* *
*

אנכי אך הפניתי את שכמי, והכרתים תיכף, כי גם המה גאוני ומופתי רבני רוססיא הקולניים... השבים מהאספה הקראקאית אשר פעלה עליהם רשם כביר בהחלטותיה הנחוצות והמועילות... ביחוד שמחו מאד על מה שהחליטו כי בחודש סיון הבע"ל תהי איה"ש עוד אספה... ואז יוכלו הנבחרים הנ"ל... לקפץ שנית בראש... להחליף כח ולבוא לדרוש שם את דרשותיהם הנפוחות ולעקר בהן מן השרש את כל המתודות אשר יצרו האפיקורסים, האומרות לרשת את מקום התורה"ק רל"צ...

אחדים מהם, מאלה המתמשכלים „והמתרידקטרים", לא היו כנראה שבעי רצון מזה שלא נתן להם יו"ר האספה לנגע שם בשאלת הציוניות, שזאת היתה כל מטרת נסיעתם ומגמתם ושלזה התעמלו כבר שבועות אחדים קודם להכין להם דרשות מתובלות מלאות חרמות על הציוניות ונושאי דגלה. ולכן התמרמרו התקצפו והתרגזו מפיהם יז קצף ופניהם פני להבים וקולותיהם הצרודים הקימו רעש בכל ארך המפסעה עד כי התעוררתי והחלותי לשים לב על כל הגה היוצא מפיהם.

ואשמע, והנה שנים מהם, מאלה הבלתי־כרסניים אומרים—בעברם על יד הזקן הטובע במצולה,—ליתר חבריהם, ושואלים לתומם:

— רבותי! אולי נלך אנחנו לעזר לטובע? הלא מציה היא, מצוה גדולה, פקוח נפשות,

— המשוגעים אתם, או חסרי־דעה? — קראו כלם בקול אחד גדול—האנחנו נלך לעזר? ואיה ד'?

ואלה השנים, בידעם היטב, כי לא להם השלטון, הכח והעז, כי אם לחבריהם הצעקנים, הורידו את ראשיהם ולא השיבו להם מאומה.

כך הוא בעמנו, כלפנים כן גם היום. לפנים, לפני חרבן הבית השני, מי שנתן כסף למושלי רומא היה לכהן גדול, והיום מי שיש לו כים מלא, אף אם מוחו ריק מכל חכמה ומדע, אם אך יש לו במה לשחד הבריונים והחצופים אשר אינם חסרים לנו בחסדי ד'... „ונגון" לנגן על הבמה איזה „קינות", „תחינות וספורי־משל זרגוניים, ידועים משמש הוא בכתר רבנות בעיר גדולה, אוכל שותה, ומזיע אחרי בשר צלוי וטגון על ספתו הרכה, ואינו מרגיש כלל, ואינו שם לב לצרות ישראל בכלל, גם לא לצרות עדתו בפרט.

העם קרוע לגזרים. כמספר העדות, מספר הדעות, כמספר הרבנים מספר החקים והגזרות, איש לדרכו פנו כל

אחד לבצעו מקצהו, הכל כמו שחזו נביאנו מאז ומקדם...

גם אלה אשר לב רגש להם, יראים לפצות פה, פן יחרימום... פן יאימו עליהם בתחבולה החדשה אשר המציאו למו... פן ימצאו בדבריהם איזה כונות נסתרות ופן יחשדום סתם כי הציצו באיזה „ביכעל" ונפגעו... האם אין סתם העלילות שהם מעלילים איש על רעהו, מקנאה, משנאה, מפניות ונטיות פרטיות? האמנם אפסו תמו ואינן עוד? מסופקני!.. הלואי היה כך, ושמחתי גם אני, אבל מה לעשות עם העובדות המכאיבות הבאות ומטפחות על פני כל הבאים ללמד עליהם זכות? ועובדות כאלה רבות הן, רבות, מאד כמעט, ברב ערי ליטא וזמוט, כאשר אקוה להביא בעזר השם בקרוב במאמר מיוחד.

רבים הם הרואים חזיונות כאלה בעיניהם ומחרישים, אם מפני שמטבעם הם שתקנים, או מיראה מדבר... או אולי מפני שהם חושבים את הדברים, לדברים קלי-הערך שאינם שוים בנזק העת שיטפלו בם... או מפני שני הטעמים האחרונים גם יחד, זאת לא אדע, אך אני—למה אכחד— בשמעי את תשובת ושאלת הרבנים אל שני חבריהם הראשונים לא יכולתי להתאפק, ואפנה אליהם בשתי שאלות: א) מפני מה פרץ ד' פרץ בעזה?.. ב) איך זה גזרו חז"ל אומר (ויק"ר כי כל ת"ח שאין בו דעה נבלה טובה ממנו בעוד שבסתם אנשים אמרו רק (ברכות ל"ג) כל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו?...

כאילו נכוו ברותחין כן החלו לברח ממני בשמעם את שאלתי, אם מפני שהבינו כי כונתי היא לדמות את „מחזיקי הדת" אל עזה ואת מתנגדי הציוניות אל תלמידי החכמים שאין בהם „דעה", או מטעם אחר... אולם בין כה או כה הם ברחו נסו, ואנכי, גם אני בהוכחי אך לדעת מי המה רבנינו, עזבתים והלכתי לדרכי הלאה, אך לא כהליכתם הלכתי, הם הולכים ומניעים באצבעותיהם הנה והנה... שוקלים וטרים, נושאים ונותנים, מתוכחים ומתפלפלים

בכי יגח וכי יגוף״... ואינם מרגישים כלל כי פתרון השאלה הזאת היא היותר חמור מפתרוני כל יתר השאלות... ואני ראשי עלי כגלגל... ולבי קרוע ומרתח בראותי כי אל כל עבר ופנה שאפנה אני או הם ...נפגש צירי מכשול על דרכנו. הכל נוגחים... הכל נוגפים... הולכים אנחנו... לאן?... הלא פה... ושם... הכל אחת היא... „סרנא דארעא חד הוא״...

* *
*

אלה אך עברו ועדת חסידים באו לנגדי על ראשיהם כובעים שונים בלתי רחבים ושטריימעלעך מכל המינים. קפוטותיהם ארוכות ומגיעות עד קרסוליהם; טליותיהם מתחת לזרועותיהם ופאותיהם הארוכות, הבלתי מסלסלות והרטובות, מעידות כי הליכתם זאת אינה פשוטה, אבל ישר מ„המקוה״ אל „השטיבל״ של „הוא=שיחיה״.

בלב מלא תקוה נגשתי אליהם והצעתי לפניהם את המצוה הגדולה של הצלת נפש בישראל. הם, אמרתי בלבי, בודאי ישמעו לי וכלנו כאחד נאזר את כחותינו לחלץ את הזקן הטובע ממצולתו, כי הלא יהודים כשרים הם, יהודים השומרים את כל „מנהגי״ ישראל...=אך הם השיבו לי תכף „מיניה וביה״... כי לוא היה הדבר מצוה, אז גלה הבוי״ת רז זה ל„צדיקו״ והוא לחסידיו, ומכיון שלא גלה ל„צדיקו״ שמע מינה כי אינה מצוה.

בעמל רב התאפקתי מצחוק בשמעי פתאום תשובה משונה כזאת אך גם מה להשיב להם לא היה לי כמעט, אולם אחרי כן בהתאזרי עז והתאמצי מעט, שאלתים אם יודעים הם למי נתנה הנבואה מעת שחרב ביהמ״ק... ושרבם „צדיקם״ אינו טפש או קטן... אז שאלוני גם הם, „ואיך זה נראה ד׳ אל הבעש״ט והצמח=צדק״ זצ״ל?

אז ראיתי כי לשוא כל עמלי אם אחל להתוכח עמהם, וכי דברי לא יפעלו עליהם שום רשם, מפני שאין כל הוכחות

להוכיח לאנשים הדיוטים וחשכים כמוהם, על אמונתם כי טפלה היא, כי אם תביא להם אלף ראיות ברורות לדבריך הנאמנים ישאלוך אלפים שאלות כהנ"ל, לכן ראיתי לקצר ורק זאת אמרתי להם: אין לכם להביא ראיות מהבעש"ט והצמח־צדק. כי אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם וכו'...

— מתנגד! כופר! מין! אפיקורוס! — קרא האחד בחמת רוחו.

— הרוח יכנס באבי אבי אביך — קרא השני בשצף קצף וירץ הלאה.

— איך תעיז חצוף, לדבר סרה בצדיקנו שלוחו של מקום? — קרא השלישי בעזוז חמתו וירם אגרופו למולי.

מובן מאליו רבותי! כי אחרי תשובתי הנ"ל לא שמחתי... כי מי זה יכול לדין עם התקיף ממנו?..

* *
*

בנוסי על נפשי מאלה המהבילים חדלי־האישים, פגשוני „סתם"־בעלי־בתים אחדים וישאלוני למה אני רץ? — אנכי ספרתי להם מכל שיחתי עם החסידים...

ויענו „הבעלי־בתים" ויאמרו:

— תמיד אין אנחנו מאמינים אמנם ברבם, באותותיו ובמופתיו כי מדבר הוא עם ד', יודע האותיות לאחור... ופוקד עקרות... אולם זאת צריכים אנו להודות לו, כי שטתו בנוגע להצלת הזקן הטובע שטה היא כי סכל איננו כלל... ובאמת, היתכן? היוכל להיות כי בלי עזרת ד' יקום דבר? לא! אם ד' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו"...

— אבל אחים — התחננתי אליהם — בחנו נא להחל לעשות דבר מה, אולי יעזור לכם גם ד', נסו נא את כחכם. הלא גם אתם בעצמכם אומרים כי בלי עזרת ד' לא נוכל לעשות מאומה, טוב, גם דעתי כדעתכם בזה, גם אני מאמין באמונה שלמה ככל שלומי אמוני ישראל, כי בלי עזרתו משמים הבל ותהו כל מעשינו

אבל מי זה יאמר לכם אחים, כי בהחלותכם להציל את הטובע לא יעזור לכם ד׳ ?

— לא איזה „למכים" אנחנו תודה לד׳, מבינים אנחנו דבר, אותנו לא יקחו בדברים, הע! הע! המה יהיו „בעלי טובותינו" ר׳ חיים, ר׳ וועלויל ור׳ יענקיל, ר׳ געציל ור׳ קיוויל עומדים כצר נגדם והם הנם החכמים! לוא לעצתנו תשמע כי אז עזבת את חלומותיך והייתה „לבעל בית" יפה ונכבד כמונו...

ובדברם את הדברים האלה, מהרו גם הם ללכת בעל כרחם הלאה...

* *
*

זה אך כליתי לדבר את אלה „בעלי בתינו" המשתמשים „בשעת הכשר" הזאת להכבד על פני ההמון התם הנמשך אחריהם, כמו שהם בעצמם נמשכים בלי דעת אחרי השמואלקעלעך היענקעלעך והפיטעלעך... והנה לנגדי עדת צעירים בכתנות תכלת ואבנטי תכלת... ומקלות עבים בידיהם. הם הולכים בשאון והמולה שרים ושורקים בשפתותיהם:

טריי ריי ריי, לא רא ריי, טרו רו רו....

אליהם לא החלותי אני לדבר, כי הם החלו לדבר אלי לאמר:

— ומה פטריוט ? הנצחת ? אצבע משלשת... זכה לא תזכה ! כל אלה שעמהם דברת והתוכחת לנו הם ולא לצרינו, כל אלה הנם הרבה יותר קרובים אלינו ולרעיוננו... מאשר אליך ואל הזיותיך

עוד הפעם קפיטליסתים! עוד הפעם עגלי= זהב מוצצי דמנו ! עוד הפעם כרסניים בורזואזים ועקספלוטאטורים עלינו ! ליסד עוד מדינות!... זכה לא תזכו !

אבל אחים — אמרתי אליהם רכות — שימו נא אל, לבכם מה אתם עושים לעמנו, אתם מאמינים בהשכלה, אך טרם יודעים אתם כי רב צוררינו הם דוקא מהמשכילים,

אתם אומרים לגרש (אף כי לעולם לא תוכלו) את אדון הזירה... אך בזה עוד יורע מצבכם גם אתם, כי בהשארכם לבדכם עם החיות הטורפות ובהמות היער, תטרפנה אתכם על כל שעל וצעד וגם דמכם לא ידרש, בקצרה אתם, בפחזותכם תעשו כלה ממנו ומכם...

פוי! פוי! נשמעו קולות שריקה מוזרים עד כי צלצלו שתי אזני.

ואנכי בהפרדי מהם אבל וחפוי ראש, התמלטו מפי דברי נביאינו הקדושים האלה: מהרסיך ומחריביך ממך יצאו.. אכן חלינו הוא נשא... והוא מחולל מפשעינו... נגש והוא נענה... מעצר וממשפט לקח ואת דורו מי ישוחח... (ישעי' נג.)

והזקן גוסס... הדליקו נרות!... צעקו לאלהים! אולי יחום אולי ירחם.

הה! מה נורא המחזה הזה!

המחיר 15 קאפ.

כתבת המחבר:

Учитель Ш. М. Штейн

м. Шадово (Ков. губ.)